

Редакційна колегія:

ВІДНЯНСЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України;
ГАМАН-ГОЛУТВИНА О.В.,
доктор політичних наук, завідувач кафедри порівняльної політології Московського державного інституту міжнародних відносин (Російська Федерація);
ГУБЕРСЬКИЙ Л.В.,
доктор філософських наук, професор, академік НАН України, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ГУМЕНЮК Б.І.,
доктор історичних наук, професор, МЗС України;
ДЕНИСЕНКО А.В.,
доктор історичних наук, головний редактор наукового щорічника «Україна дипломатична»;
ДАНИЛЕНКО С.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
ЖАЛОБА І.В.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОПІЙКА В.В.,
доктор політичних наук, професор, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОШЕЛЬ О.А.,
доктор історичних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
КОСМИНА В.Г.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
КОТИК В.Д.,
доктор політичних наук, МЗС України;
КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор історичних наук, директор Інституту всесвітньої історії НАН України;
КУЛІНИЧ М.А.,
кандидат історичних наук, ректор Дипломатичної академії України при МЗС;
КУЛЬЧИЦЬКИЙ С.В.,
доктор історичних наук, професор, завідувач відділу Інституту історії України НАН України;
ЛАТІЙ Г.Г.,
Спеціальний представник України з питань Близького Сходу та Африки;
ЛЕЩЕНКО Л.О.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
МАНЖОЛА В.А.,
доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
НОВІС А.,
доктор історичних наук, професор, Вроцлавський університет (Республіка Польща);
ПОГОРСЬКА І.І.,
доктор політичних наук, професор, Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України;
РЕНДЮК Т.Г.,
доктор історичних наук, МЗС України;
ТАУКАЧ О.Г.,
головний редактор журналу;
ТРОЯН С.С.,
доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЦІВАТИЙ В.Г.,
кандидат історичних наук, доцент, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС;
ЧЕКАЛЕНКО Л.Д.,
доктор політичних наук, професор Дипломатичної академії України при МЗС;
ШМЕЛЬОВ Б.О.,
доктор історичних наук, керівник Центру політичних досліджень, професор, перший проректор Міжнародної вищої школи (Російська Федерація);
ШЕРПІН С.О.,
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС;

Рекомендовано до друку Вченою радою Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України, протокол № 2 від 08.11.2013 для "З.С." № 11 (політичні науки).

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Ольга Таукач, Юлія Валєєва, Леся Савчин, Галина Яворська, Олексій Суслін. Відповідальний за випуск Володимир Семенов. Позиція авторів не завжди збігається з позицією редакції. Усі права захищені. Передрук матеріалів без посилання на «Зовнішні справи» не дозволяється. Редакція не несе відповідальності за зміст рекламних оголошень.

«Зовнішні справи», науковий журнал

2013, № 11. Виходить щомісяця. Засновники – Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, Державне підприємство «Журнал Міністерства закордонних справ України "Політика і час"».

Адреса редакції: 01018, м. Київ, Михайлівська площа, 1.

Телефон/факс: 38 044 279 39 18

Електронна пошта: o.taukach@mfa.gov.ua, www.uaforeignaffairs.com

Видавець: ДП «Політика і час»

Ресстраційне свідоцтво КВ № 14838-3809 ПР від 29 грудня 2008 р.

Друк: ТОВ «Вістка». Тираж 1000 примірників. Відпускна ціна редакції – 15 гривень. Передплатний індекс: 74402. «Зовнішні справи», 2010.

Кажуть, одного разу китайський мудрець і основоположник даосизму Лао-Цзи мандрував разом зі своїми учнями. Вони зайшли до лісу, де рубали дерева. Весь ліс уже було вирублено за винятком одного величезного дерева. Лао-Цзи поросив своїх учнів дізнатися у лісорубів, чому одне дерево вціліло. І ті відповіли:

- Це дерево абсолютно некорисне. У нього немає жодної прямої гілки і так багато сучків, що воно не придатне для виготовлення меблів. Його дим шкідливий для очей, тому на дрова його теж не пустити. Від цього дерева немає ніякої користі.

Почувши цю відповідь, Лао-Цзи розсміявся і сказав своїм учням:

- Будьте, як це дерево. Якщо ви корисні – вас зрубають, і ви станете меблями у чийсь домі. Будьте, як це дерево – абсолютно непотрібними та марними. І тоді ви зможете стати могутнім деревом і тисячі людей знайдуть тінь і прохолоду під вашими гілками.

А потім пояснив їм:

- Будьте останніми. Не намагайтеся довести власну значимість. Обертайтеся в цьому світі непомітно, аби насолоджуватися, а не бути корисною річчю. Життя – це поезія, а не товар на ринку.

Я не кажу вам, що не потрібно робити нічого корисного. Приносьте користь іншим своїми вчинками. Але пам'ятайте, що справжній досвід і найвеличніший екстаз приходять від некорисного. Через поезію, любов, медитацію. Якщо ви здатні зробити те, чого не можна звести до товару, величезна радість наповнить ваше серце. Будьте самими собою, – сказав Лао-Цзи учням, – і робіть свою справу. Ви тут не для того, щоб вас продавали!

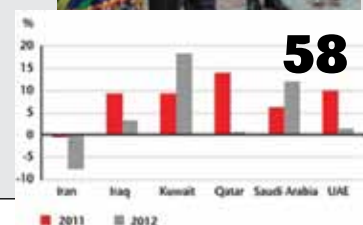
Читаймося!

Наш передплатний індекс 74402

Передплатити «Зовнішні справи» ви можете у наших партнерів:

- ДП «Преса» Тел./факс: +38 (044) 289-07-74;
- ТОВ «НВП „Ідея“, вул. Артема, 84, м. Донецьк. Тел. +38 (062) 304-20-22;
- ООО Фірма «Періодика» Тел. + 38(044) 550-94-51, +38 (044) 550-41-33, через термінали самообслуговування мережі «24 nonstop» та в мережі Інтернет на сайті www.epodpiska.com;
- АТЗТ «Саміт» (Київ, 044), 521-40-50 (багатокан.), 521-23-75;
ТОВ «Саміт-Кременчук» (Кременчук, 0536(6)), 5-69-27, 777-971, 779-755;
філія ТОВ «Саміт-Кременчук» (Полтава, 0532), 63-68-40;
ДП «Саміт-Дніпропетровськ» (Дніпропетровськ, 056), 370-44-23, 370-45-12;
АТЗТ «Саміт-Харків» (Харків, 0577), 142-260, 142-261;
ДП «Саміт-Крим», (Сімферополь, 0652), 516-355, 516-356;
філія ДП «Саміт-Крим» (Ялта, 0654), 32-41-35,

або придбати в роздріб у редакції журналу «Зовнішні справи» за адресою: 01025, м. Київ-25, вул. Велика Житомирська, 2. Тел./факс: +38 (044) 279-39-18. Відпускна ціна видання – 15 гривень.

5 Міністр закордонних справ України Леонід Кожар – про важливість кроків у напрямі європейської інтеграції

6 Україна – ООН: 68 років партнерства та співпраці

8 Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Тоїчі Саката: «Дуже сподіваюся, що незабаром українці все більше пишатимуться тим, що народилися та працюють саме в Україні...»

12 Сергій Толстов. Міжнародна система початку XXI століття

18 Алла Киридон. Україна – Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин

22 Сергій Шергін, Роман Шахматенко. 21-й саміт АТЕС на Балі: цілі та пріоритети розвитку за умов кризи глобалізації

26 Дмитро Єфременко. Україна в новій геополітичній конфігурації

32 Євген Рябінін. Концепція керованого хаосу в контексті побудови сучасного світового порядку

38 Тома Гюмар. Що ховається за справою Сноудена? Або Як дивний утікач відкрив нову міжнародну епоху

42 Кеннет Кукієр, Віктор Майєр-Шенбергер. Як вони змінюють наші уявлення про світ

48 Олександр Васильєв. Розвиток електроенергетичного комплексу як основа підвищення експортного потенціалу та економізації зовнішньої політики України

52 В'ячеслав Швед. Сучасні тенденції розвитку «Арабського пробудження» та їх вплив на реалізацію зовнішньоекономічної стратегії України на Африканському континенті

54 Вячеслав Ціватий. Діалог цивілізацій і діалог держав у XXI столітті: історія, політичні дилеми, дипломатія (рецензія)

56 Молоді має бути надане слово

57 ГДП застосовує заходи безпеки та енергозощадження

58 Олександр Калінчук. Можливі ризики для ЄС та Ірану в контексті енергетичної безпеки

62 Надзвичайний і Повноважний Посол Фінляндії в Україні Ар'я Макконен: «Образ України в усіх її красі»

Міністр закордонних справ України Леонід Кожара – про важливість кроків у напрямі європейської інтеграції

Міністр закордонних справ України Леонід Кожара взяв участь у Регіональному засіданні Всесвітнього економічного форуму «Стратегічний діалог щодо майбутнього України». Підсумовуючи результати першої пленарної сесії засідання, глава МЗС підкреслив важливість кроків, здійснених нашою державою в напрямі європейської інтеграції. Міністр наголосив на

рішучості української влади продовжувати курс системних реформ відповідно до європейських стандартів.

Відкрив пленарне засідання Президент України Віктор Янукович. У заході

взяли участь Прем'єр-міністр України М. Азаров, Прем'єр-міністр Республіки Молдова Ю. Лянке, Віце-прем'єр-міністр Республіки Хорватія Б. Грчіч, Перший віце-прем'єр-міністр – Міністр юстиції та адміністративного управління Угорщини Т. Наврачіч, Генеральний секретар ОБСЄ Л. Дзаньєр, члени українського та іноземних урядів.

Основна мета заходу –

підготовка проекту «Сценарії майбутнього України», покликано визначити конкретні рекомендації та практичні орієнтири у пріоритетних сферах життя нашої країни, обговорення трьох можливих сценаріїв майбутнього країни з метою обрання найкращого варіанта, що презентуватиметься на щорічному засіданні ВЕФ у Давосі (Швейцарія) 22-26 січня 2014 року.

Ветерани дипломатичного корпусу – про можливість використання досвіду та професійних знань

Міністр закордонних справ України Леонід Кожара зустрівся з активом ветеранського дипломатичного корпусу. Під час зустрічі відбувся обмін думками щодо найбільш актуальних питань зовнішньої політики країни, зокрема, у контексті підго-

товки до саміту «Східного партнерства», що відбудеться у Вільнюсі наприкінці листопада цього року.

Було також обговорено широке коло питань, пов'язаних із можливостями використання досвіду та професійних знань ветеранів, активного залучен-

ня їх до процесу підготовки та навчання молодих кадрів сучасної дипломатичної служби України.

Учасники заходу домовилися про проведення

таких зустрічей на регулярній основі

Україна підтримує пріоритети діяльності ЮНЕСКО

Перший заступник Міністра закордонних справ України, голова Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Руслан Демченко взяв участь у 37-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО. У виступі в ході політичних дебатів пленарної сесії цього заходу керівник делегації України наголосив, що наша держава, яка у 2014 р. відзначатиме 60-ту річницю участі в ЮНЕСКО, завжди підтримувала пріоритети діяльності цієї організації, особливо в таких напрямках, як наука, освіта, інновації та модернізація, збереження

всесвітньої культурної та історичної спадщини.

У цьому контексті Руслан Демченко зупинився на конкретному внеску та ініціативах, із якими виступила українська сторона, зокрема в рамках сприяння реалізації цілей Програми ЮНЕСКО «Освіта для всіх».

Керівник української делегації висловив надію на те, що до переліку

пам'ятних подій Календаря ЮНЕСКО будуть включені також ювілейні дати, запропоновані Україною, зокрема: 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка, яке відзначатиметься наступного року.

Руслан Демченко також поінформував учасників дебатів щодо ключових завдань майбутньої участі України у Виконавчій раді ЮНЕСКО, у тому числі стосовно просування ідей і засад діяльності цієї організації у світі.

Особливо важливе значення мала ухвалена цього ж дня рекомендація держав-членів ЮНЕСКО під

час засідань профільної комісії з загальних питань, підтримки програм, зовнішніх зв'язків та адміністративно-фінансових питань включити до Календаря пам'ятних дат, до яких ЮНЕСКО приєднуватиметься протягом 2014-2015 рр., чотири запропоновані Україною ювілейні дати, а саме: 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка; 150-річчя від дня народження Павла Грабовського; 150-річчя від дня народження Михайла Коцюбинського; 200-річчя від дня народження Миколи Вербицького.

Україна – ООН:

68 років партнерства та співпраці

У Дипломатичній академії України з нагоди Дня ООН 23 жовтня відбулася міжнародна конференція «Україна – ООН: 68 років партнерства та співпраці», організована Комітетом з питань співробітництва з ООН та іншими міжнародними організаціями Громадської ради при Міністерстві закордонних справ України за підтримки та сприяння останнього.

Вітальне слово до учасників конференції зачитав Надзвичайний і Повноважний Посол, Посол з особливих доручень МЗС України Ігор Сагач. Він нагадав, що 68 років тому Україна була однією з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй і брала активну участь у розробленні її статуту. Саме Глава делегації України на конференції у Сан-Франциско, тодішній Міністр закордонних справ Дмитро Мануїльський головував у Першому комітеті, де були розроблені Преамбула та Глава 1 «Цілі та принципи» Статуту ООН. Суверенна рівність країн, урегулювання міжнародних суперечок мирними засобами, утримання від застосування сили або навіть погрози її застосування – ці принципи, вироблені за участі України, майже сім десятиріч поспіль залишаються наріжним каменем міжнародних відносин.

Сьогодні наша держава продовжує докладати активних зусиль задля досягнення цілей ООН на всіх ключових напрямках діяльності Організації.

Україна зробила безпрецедентний внесок у глобальне ядерне роззброєння, позбавившись на той час третього за потужністю ядерного арсеналу у світі. Наступного року минає два десятиліття з часу приєднання нашої країни до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї у якості неядерної держави та підписання Будапештського меморандуму. З огляду на історичне значення цих подій країна ініціюватиме проведення в ході 68-ї сесії Генасамблеї відповідної тематичної конференції. Цей захід стане слушною нагодою повернутися до предметного розгляду безпекових гарантій для держав, які відмовилися від ядерних арсеналів, і для тих, що не входять до військових союзів.

Доповідач відзначив, що вже понад двадцять років Україна бере активну участь у миротворчій діяльності ООН. Останніми роками за нашою країною закріпилися лідерські позиції щодо підтримання миротворчих операцій вертолітними підрозділа-

ми, важливими для успішного виконання місіями ООН поставлених завдань. На сьогодні такі підрозділи сприяють встановленню миру та стабілізації ситуації в Демократичній Республіці Конго, Ліберії та Кот-д'Івуарі. За кількістю «блакитних шоломів» у місіях ООН Україна посідає третє місце серед країн Європи після Італії та Франції. Доповідач висловив упевненість у тому, що цей внесок у підтримання міжнародного миру та безпеки матиме вплив на результат кампанії з просування кандидатури України до складу постійних членів Ради Безпеки ООН на 2016-2017 роки. Це – одне з пріоритетних зовнішньополітичних завдань України в багатосторонньому вимірі після завершення головування в ОБСЄ.

У вітальному слові також наголошувалося на прогресі, якого наша країна досягла за роки членства в ООН. Зокрема, відзначено важливість ключової теми нинішньої, 68-ї сесії Генеральної Асамблеї: «Закладаючи підвалини

порядку денного ООН у галузі розвитку після 2015 року». Час, що залишився до завершення виконання Цілей Розвитку Тисячоліття, невпинно спливає. На передній план виходить необхідність вироблення амбітного плану дій після 2015 року. Україна бере активну участь у цих процесах. Нещодавно в Нью-Йорку було представлено Національну доповідь «Цілі розвитку Тисячоліття. Україна-2013», у якій докладно висвітлено прогрес у виконанні ЦРТ в нашій державі за останні роки. Масштабні реформи в Україні сприяли позитивній динаміці в досягненні таких індикаторів, як подолання бідності, забезпечення якісної освіти, збереження здоров'я матерів, зменшення дитячої смертності. Україна активно включилася в роботу над визначенням Цілей сталого розвитку, які замінять ЦРТ після 2015 року. До національних консультацій з цієї тематики за участі представників органів влади, наукових та експертних кіл, громадянського суспільства та міжнародних організацій було залучено понад 25 тисяч осіб. Результати консультацій лягли в основу проекту доповіді «Україна після 2015 року: майбутнє, якого ми прагнемо», поширеного в рамках ООН у вересні. Доповідачем висловлена вдячність Координатору системи ООН, Представнику Програми розвитку ООН в

Україні пані Алессандрі Тіссо за активне сприяння в цих важливих процесах.

Також у вітанні зосереджено увагу на такій пріоритетній сфері, як захист прав людини. У контексті масштабних внутрішніх перетворень і політики європейської інтеграції цьому напрямові приділяється особлива увага. Зокрема, важливою подією стало успішне проходження Україною в жовтні 2012 р. другого раунду Універсального періодичного огляду ситуації в галузі прав людини. Була висловлена готовність України до реалізації низки конструктивних рекомендацій, спрямованих на покращення ситуації в цій сфері. Відданість України правозахисній діяльності підтверджено її обранням двічі поспіль до Ради ООН з прав людини відразу після її створення у 2005 році. У рамках Ради наша країна послідовно просуває ініціативу щодо посилення ролі превенції в заохоченні та забезпеченні прав людини. Співавторами останньої резолюції з цього питання, схваленої за ініціативою України, стали 60 країн-членів ООН.

Насамкінець у вітальному слові відзначається, що жодна інша організація,

окрім ООН, не охоплює настільки широкий спектр питань практично в усіх сферах міждержавного співробітництва та суспільного життя. Відомий економіст Джефрі Сакс визнав: «Попри критику та бюджетні скорочення, організації системи ООН мають набагато більше знань та практичного досвіду, ніж будь-яка інша організація у світі». За всіх справедливих нарікань на адресу Організації, уряди світу усвідомлюють: збереженню та зміцненню ООН альтернативи немає. Тому все більш складні глобальні виклики дедалі інтенсивніше спонукатимуть людство до конструктивного діалогу та пошуку порозуміння. Україна готова й надалі розширювати свій внесок у досягнення ідеалів та цілей ООН.

Подякувавши організаторам конференції та, насамперед, Громадській Раді при Міністерстві закордонних справ України за ініціативу проведення цього важливого заходу, Ігор Сагач відзначив, що День ООН є доброю нагодою проаналізувати стан і перспективи як діяльності України в Організації Об'єднаних Націй, так і роботи організацій системи ООН у нашій державі.

У ході роботи конференції

обговорювалися цілі та напрями діяльності ООН в Україні в контексті рамкової програми партнерства Уряду України та Організації Об'єднаних Націй на 2012-2016 роки. Зокрема, радник Представництва ООН в Україні **Марк Божаник** виокремив чотири пріоритети у програмі, які лягли в основу угоди між ООН і керівництвом України. Першим пріоритетом є економічне зростання та боротьба з бідністю. Другим – соціальний розвиток. Третім – демократичне управління. Четвертим – зміни в кліматі та захист довкілля. Марк Божаник відзначив успіхи в реалізації рамкової програми, зазначивши, що Представництво ООН функціонує в Україні з 1993 р. і під його егідою реалізується низка важливих проектів.

У ході конференції було обговорено питання взаємодії нашої країни та ООН, прогресу України в напрямках євроінтеграції та розвитку культури. Голова Громадської ради при МЗС України, Президент ІСС Ukraine **Володимир Щелкунов** у своєму вітанні учасникам конференції зазначив, що упродовж 68-річної історії членства в Організації Україна неухильно дотримується цілей і принципів Статуту ООН, робить суттєвий вклад у її діяльність у сферах підтримання міжнародного миру та безпеки, роззброєння, економічного та соціального розвитку, захисту прав людини, зміцнення міжнародного права тощо. Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки, шість разів – членом Економічної та Соціальної Ради. Україна прагне набу-

ти непостійного членства у складі РБ ООН на період 2016-2017 рр. і висунула свою кандидатуру на обрання до ЕКОСОР на період 2019-2021 років.

Перший Президент України **Леонід Кравчук** нагадав про історію співпраці України з ООН і наголосив на необхідності збереження духовності, культури та національної ідентифікації нашої країни у процесі міжнародної інтеграції.

Народний депутат України, член Комітету Верховної ради України з питань європейської інтеграції **Юлія Львовичина** зазначила, що для успіху євроінтеграції необхідна координація зусиль і співпраця з міжнародними організаціями, підкресливши, що ООН є третім за розмірами донором в Україні, представленим 15 фондами і програмами, діяльність яких допомагає вирішувати важливі економічні та соціальні питання, зокрема, змінює ставлення українців до інвалідів та інших соціально незахищених верств населення.

У роботі конференції також взяли участь заступник Голови Громадської ради при МЗС України **Л. Кіслова**, заступник голови Київської міської державної адміністрації **М. Костюк**, директор Департаменту у справах релігій та національностей Міністерства культури України **М. Мошкола**, віце-президент Національного комітету Міжнародної Торгової Палати (ІСС Ukraine) **О. Ревіна** та інші. У рамках конференції було представлено масштабний проект «Парад культур», що пройде в Києві у травні наступного року.

Інф. «З.С.»

«Дуже сподіваюся, що незабаром українці все більше пишатимуться тим, що народилися та працюють саме в Україні...»

«З.С.»: Пане Посол, Ви перебуваєте в Україні вже понад два роки. Скажіть, чи справдилися очікування, чи відкрили ви щось нове для себе?

Тоїчі Саката: Відверто кажучи, до приїзду мені небагато було відомо про Україну. Знав, що столицею є місто Київ, знав про катастрофу на Чорнобильській АЕС, що Україна – друга за величиною держава колишнього СРСР. Також знав, що тут дуже родюча земля – чорнозем.

Стовсно співпраці в галузі ядерної енергетики, як вам відомо, у березні 2011 р. сталася аварія на АЕС «Фукусіма-1», через півроку потому я приїхав в Україну. Одним із моїх основних завдань є налагодження міцної та продуктивної співпраці між урядами обох держав у галузі ліквідації наслідків аварій на АЕС. Для Японії дуже важливо вивчити понад двадцятирічний

Про співпрацю у сфері подолання наслідків аварій на АЕС та умови припливу японських інвестицій в Україну розповів у ексклюзивному інтерв'ю «Зовнішнім справам» Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Тоїчі Саката.

досвід України в подоланні наслідків аварії на ЧАЕС. У цьому український уряд надає нам цілковиту підтримку. Після аварії на АЕС «Фукусіма-1» вашу країну вже відвідали приблизно 60 японських делегацій, що спілкувалися з українськими урядовцями, отримали від них новий досвід і знання. У травні минулого року було підписано угоду «Про співробітництво в галузі реагування на надзвичайні ситуації на АЕС». Між керівництвом наших держав проведено два міжурядових засідання. Хочу наголосити, що в цій сфері на сьогодні налагоджено більш міцні відносини між двома державами, ніж два роки тому.

Варто також відзначити зростання двосторонньої співпраці в галузях культури та технологій. У цих напрямках Україна якнайкраще виправдала мої сподівання. Минулоріч ми відзначали двадцяті річницю встановлення дипломатичних відносин між нашими державами. З цієї нагоди було проведено низку заходів. Зокрема, у вересні відбувся візит представників японської чайної школи «Урасенке» (приблизно 20

фахівців) на чолі з Великим майстром Сен Геншицу, який дав виставу в Центрі культури та мистецтв НТУУ «КПІ». На цьому заході були присутніми понад дві тисячі глядачів, що дуже приємно мене вразило. Другою яскравою подією вважаю вистави традиційного японського танцю Ніхонбуйо, що вперше пройшли в Україні в листопаді, зокрема в Києві, Львові, Донецьку. Третьою визначною подією став візит ректора Кіотського університету пана Хіроші Мацумото, який випустив найбільшу кількість лауреатів Нобелівської премії. Пан Мацумото прочитав лекцію студентам КНУ імені Тараса Шев-

ченка та НТУУ «КПІ».

Налагоджена протягом минулих років тісна співпраця в гуманітарній сфері триває й цього року. Так, Україну вперше відвідав директор Японського інституту фізико-хімічних досліджень «RIKEN», лауреат Нобелівської премії в хімічній галузі Рьоджі Нойоні, який прочитав лекцію і дав інтерв'ю місцевим ЗМІ. У середині вересня в Україні побувала видатна японська піаністка пані Інґрід Фудзіко Гемінг. У Києві вона дала концерт у Національній філармонії. У листопаді також заплановано провести фестиваль японського кіно, у ході якого київські та одеські глядачі зможуть побачити два

Посол Японії в Україні Тоїчі Саката передає в дар ДПМ при НТУУ «КПІ» макет японської космічної ракети «Н-ІІВ»

Під час засідання українсько-японського комітету зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ у серпні 2013 р. сторони обговорили стан і перспективи подальшого розвитку глобального партнерства, встановленого між Україною та Японією за підсумками офіційного візиту Президента України Януковича В. Ф. до Японії в січні 2011 р., а також можливість організації візиту Глави японського уряду в Україну. У контексті розвитку співпраці по лінії «Фукусіма – Чорнобиль» Міністр закордонних справ Леонід Кожара підтвердив готовність української сторони надавати необхідну експертну та технічну підтримку Японії в подоланні наслідків аварії на АЕС «Фукусіма-1» у березні 2011 року. Міністр закордонних справ України Леонід Кожара та Міністр закордонних справ Японії Фуміо Кішида відзначили важливість нарощування двосторонньої торгівлі та розвитку інвестиційного співробітництва, а також необхідність укладення в найближчій перспективі угоди про лібералізацію, сприяння та захист інвестицій.

японських мультфільми відомого кінорежисера Хайао Міядзакі. Таким чином, протягом останніх двох років завдяки допомозі українського уряду нам вдалося провести низку важливих культурних заходів.

Хотів би навести ще один приклад співпраці між нашими країнами – у галузі науки й технологій. Улітку минулого року делегація японських науковців відвідала Україну, щоб поспілкуватися з представниками понад двадцяти місцевих наукових закладів. У результаті цього візиту укладено угоду про співпрацю між Академією наук України та низкою наукових закладів Японії. Аналогічні угоди було підписано між НТУУ «КПІ» та Коїтським університетом. Однак головним здобут-

ком у цьому напрямі стало підписання міжурядової угоди про співпрацю між українським і японським міністерствами науки та освіти. У рамках цієї угоди в кінці жовтня в Одесі пройшло спільне засідання українських і японських науковців на тему «Трансфер технологій». Ішлося про використання новітніх наукових і технологічних досягнень у галузі промисловості. Зустріч стала можливою за підтримки відповідних міністерств обох держав та Одеського політехнічного університету. Тобто завдяки зусиллям двох сторін останніми роками була значно поживлена двостороння співпраця в науково-технологічній сфері. Відверто кажучи, перед приїздом в Україну не сподівався досягти таких значних результатів.

Варто сказати про важливість двосторонньої співпраці в економічній сфері: завершено реконструкцію міжнародного аеропорту «Бориспіль» у рамках проекту першого японського єнового кредиту; запроваджено екологічні проекти, що сприяють покращанню природоохоронного суспільства в Україні. Тут є великі досягнення, але попереду ще багато роботи.

Щодо динаміки показників товарообігу між двома державами, то хотілося б зазначити, що глобальна економічна криза 2008 р., яка сталася після банкрутства «Ліман бразерз», справила негативний вплив також на співпрацю між Японією та Україною. Порівняно з 2008-м, товарообіг 2009 р. скоротився майже на 80 %. Однак з того часу наша економічна співпраця почала потроху відновлюватися. Товарообіг поступово зростає, утім, якщо порівнювати ці показники за результатами минулого року (1,5 більйона дол. США) із цифрами 2008 р., то побачимо, що на сьогодні вони становлять лише 50 % тодішнього рівня.

Нам відомо, Україна має значний економічний потенціал. Однак для того, щоб його використати повною мірою, потрібно усунути певні перешкоди. На сьогодні загальний рівень японських інвестицій у вашу країну залишається на досить низькому рівні і становить – 160-170 млн. доларів. Щоб значно покращити ці показники, потрібно покращити умови для ведення бізнесу. Великою надією япон-

ських підприємців є очікуване зростання українського ринку. Сподіваюся також на поліпшення інвестиційного клімату в Україні, адже тоді обсяг японських інвестицій значно зросте.

Окрім вищесказаного, я ще багато дізнався про вашу державу завдяки спілкуванню з пересічними українцями. Можу стверджувати, що позитивні враження від української гостинності значно переважають деякі негативні моменти моєї роботи.

«З.С.»: Ваша Високоповажносте, розкажіть, будь ласка, детальніше про співпрацю по лінії «Фукусіма – Чорнобиль». Що нового додав нещодавній візит Міністра закордонних справ Японії Фуміо Кішиди та наскільки привабливою є галузь ядерної енергетики України для японських інвесторів?

Тоїчі Саката: Візит пана Кішиди мав велике значення, оскільки був першим приїздом в Україну Міністра закордонних справ Японії за останні 7 років. Пан Кішида особисто відвідав зону ураження, оглянув Чорнобильську АЕС, що є знаком великої уваги, яку приділяє японський уряд двосторонній співпраці в цій галузі. Візит сам по собі має також величезний символічний зміст, адже це було перше в історії відвідання очільником японського зовнішньополітичного відомства Чорнобильської АЕС. Пан Кішида провів перемовини з Міністром закордонних справ України паном Кожарою та підтвердив важливість співпраці двох

Територію зони відчуження та безпосередньо промисловий майданчик Чорнобильської АЕС 25 серпня 2013 р. з технічним візитом відвідав Міністр закордонних справ Японії Фуміо Кішида

держав у подоланні наслідків аварій на АЕС. Обидва уряди зобов'язалися докласти максимум зусиль, щоб попередити подібні катастрофи в майбутньому. Ми вважаємо, що це є обов'язком обох країн перед міжнародною спільнотою.

Окрім цього візиту, навесні поточного року Україну відвідало ще кілька японських делегацій високопосадовців: у травні – Міністр реконструкції Японії пан Такумі Номото; у квітні – заступник Міністра навколишнього середовища Японії пан Іноуе. Відбулися перемовини з Міністром екології та природних ресурсів України паном Олегом Проскураковим, головою Державного агентства України з управління зоною відчуження паном Володимиром Холошею. Японські гості також провели зустрічі з декількома представниками місцевих адміністрацій, зокрема, у місті Коростень. Окрім цього

відбулися плідні бесіди з представниками наукових кіл, основною темою яких було подолання наслідків аварій на АЕС. Зокрема, відновлення постраждалої території навколо атомних електростанцій і забезпечення охорони здоров'я людей із постраждалих регіонів. Звичайно, неможливо повною мірою застосувати досвід України в японських реаліях, але для нас дуже важливо вивчити його, щоб розробити свій план подолання наслідків катастрофи на АЕС «Фукусіма-1».

Безумовно, аварія на АЕС – це трагічна подія, і вона змусила японський уряд приділити більше уваги питанню забезпечення безпеки навколишнього середовища у процесі виробництва атомної енергії. Наразі японські підприємства готові допомогти Україні у відновленні постраждалої території. Якщо українська сторона в цьому зацікавлена, ми готові поділитися набутими

знаннями.

«З.С.»: **Пане Посол, розкажіть, будь ласка, про проект супутникового спостереження за територією ЧАЕС і можливість використання українських ракетноносіїв японськими супутниками.**

Тоїчі Саката: Маю впевненість, що цей проект буде реалізовано. Токійський університет почав співпрацювати з науковцями Державного космічного агентства України, щоб втілити в життя задумане. Проект передбачає виведення на орбіту восьми невеличких супутників для спостереження за територією та зміною довкілля навколо ЧАЕС і АЕС «Фукусіма-1». Метою проекту є обробка та збір даних з уражених територій навколо обох АЕС, їхнє порівняння та вжиття ефективних заходів для подолання наслідків катастроф. На мою думку, це дуже важливий проект, оскільки він символізує співпрацю між

Україною та Японією в подоланні наслідків аварій. Японська сторона докладе максимум зусиль для його реалізації. Сподіваюся, що український уряд також буде зацікавлений у цій співпраці. Якщо проект успішно реалізовуватиметься, то вже навесні наступного року перший японський супутник вийде на орбіту за допомогою українського ракетноносія.

«З.С.»: **Ваша Високоповажносте, розкажіть про співпрацю України та Японії в рамках ГУАМ, її перспективи та місце цієї організації в зовнішній політиці Японії.**

Тоїчі Саката: Я вважаю ГУАМ організацією, головною метою якої є розвиток демократії та ринкової економіки. Ті ж самі цінності сповідує японське суспільство, і це нас об'єднує. Тому ми продовжимо співпрацювати з країнами в рамках «ГУАМ + Японія». Це співробітництво, на нашу думку, повинно бути праг-

матичним і сприяти досягненню мети організації. Уже було проведено багато засідань і семінарів щодо енергетики, сільського господарства, сфери туризму та подолання наслідків надзвичайних ситуацій. Японські спеціалісти регулярно беруть участь у засіданнях ГУАМ. Планується проведення воркшопу на тему охорони здоров'я. Я вважаю, що співпрацю між Японією та країнами ГУАМ потрібно зміцнювати. До речі, у травні цього року в Токіо було проведено засідання координаторів організації на рівні заступників міністрів закордонних справ, на якому прийнято прагматичну «Програму співпраці». І тепер ми маємо намір зміцнювати співпрацю з ГУАМ на основі цієї програми.

«З.С.»: Як, на Вашу думку, вплине на двосторонні відносини можливе підписання угоди про ЗВТ та асоціацію з ЄС?

Тоїчі Саката: Наскільки я розумію, євроінтеграція та підписання угоди про асоціацію – це стратегіч-

ний вибір України. Підписання угоди залежить від того, чи виконає український уряд поставлені перед ним завдання Євросоюзу. Як посол Японії, я дуже сподіваюся на це. Підписання та виконання угоди матиме позитивний вплив на економічні відносини між нашими державами. Якщо угоду буде підписано, то більшість її пунктів про Зону вільної торгівлі з ЄС повинні одразу вступити в силу.

Це справить позитивний вплив на нашу двосторонню співпрацю. На українському ринку буде створено сприятливі умови, торговельні тарифи буде знижено. Саме тому Україна стане значно привабливішою для японських інвесторів. Ми зможемо налагодити взаємовигідну співпрацю у промисловості, зокрема, застосовувати японські технології в галузі автомобілебудування. Українським спожива-

Виступ Надзвичайного і Повноважного Посла Японії в Україні Тоїчі Саката на молодіжному безпековому форумі «Людська безпека в міжнародних відносинах: міжнародна політика для людей». «Людська безпека стала важливим фундаментальним принципом зовнішньої політики Японії, і японський уряд бере активну участь у поширенні філософії цього питання, співпрацюючи з відповідними організаціями та групами під час двосторонніх і багатосторонніх зустрічей чи міжнародних симпозіумів», – заявив на форумі Посол Японії. Тоїчі Саката виокремив чотири головні пріоритети цієї філософії: зменшення бідності, сталий розвиток, урегулювання глобальних проблем, створення миру.

чам стане набагато легше купувати японські товари. Ще раз повторю, що основною проблемою для японських інвесторів сьогодні є бізнес-клімат в Україні. Підприємці хочуть побачити тут прозорі та зрозумілі правила гри. Якщо Україна зможе створити сприятливий бізнес-клімат, то японські інвестори неодмінно придуть на український ринок. І цьому, безумовно, сприятиме виконання положень угоди про ЗВТ із Європейським Союзом.

Ще одним важливим пунктом економічної співпраці є підписання двосторонньої угоди про сприяння інвестиціям. Зараз угода проходить стадію обговорення на рівні урядів двох держав, але, на мою думку, її прийняття значно поліпшить торговельні відносини між ними. Сподіваюся на якнайшвидше підписання згаданого документа, що обумовлювалося під час зустрічі пана Кішиди з паном Кожарою під час останнього візиту япон-

ського урядовця в Україну. Ми надіємося на те, що виконання угоди усуне основні перепони, які на сьогодні існують для японських підприємців. Адже інвестори хочуть бути впевненими у безпеці своїх капіталів. Україна повинна виконати своєрідне «домашнє завдання» для підписання цієї угоди, і ми сподіваємося на конструктивне реагування з боку української сторони. Підкреслюю, якщо буде підписано дві вищезгадані угоди, це стане позитивним сигналом для японських інвесторів і вагомим аргументом для припливу інвестицій на український ринок.

Дуже сподіваюся, що незабаром українці ще більше пишатимуться тим, що народилися та працюють саме в Україні. Ми докладемо всіх зусиль для реалізації цієї мети.

*Інтерв'ю підготував
магістрант
Дипломатичної академії
України Володимир
ЛИВИНСЬКИЙ*

Посол Тоїчі Саката з дружиною під час параду на святкуванні 25-річчя заснування в 1986 р. після аварії на Чорнобильській АЕС міста Славутич.

Міжнародна система початку ХХІ століття

УДК 327 (100)

Сергій ТОЛСТОВ,
завідувач відділу
трансатлантичних досліджень
Інституту світової економіки і
міжнародних відносин НАН
України, директор Інституту
політичного аналізу і
міжнародних досліджень

(початок статті – у
№№ 9, 10 журналу
«Зовнішні справи»)

Частина 3. Проблеми та суперечності багатопольярного світу

Руйнування біполярної системи відбулося за збереження спадковості інституцій, створених у попередні періоди. Однак, за певними винятками, встановлення нових норм і принципів відбувалося без їх закріплення у формі угод на міжнародних конгресах і форумах, що було традиційною практикою в попередні періоди системної еволюції.

Водночас у політичній практиці збереглася комбінація елементів, які істотно обмежують можливість застосування прямих санкцій проти групи великих держав і дають змогу уникати прямих зіткнень між ними попри гострий харак-

тер взаємних протиріч і розходження принципових інтересів. Популярні в 1990-х рр. твердження про скорочення силових чинників (ролі військових потенціалів і застосування військової сили) як структурних елементів міжнародної системи були спростовані військовими операціями в колишній Югославії, Афганістані, Іраку, Лівії та низкою інших конфліктів і кризових операцій меншої інтенсивності. Водночас, не можна відкидати посилення ролі та динаміки економічних складових, що є вирішальними в контексті зростаючої диференціації державних акторів за рівнем і потенціалом розвитку.

У сенсі практичного досвіду міжнародних відносин правила та специфіка взаємодії між провідними державами зберігає значення головного чинника, який впливає на роль міжнародних інституцій, модальність правових норм, спектр поширення та дієвість міжнародних режимів. Істотне значення в сучасному світі належить і недержавним акторам у економічній, політичній та культурно-гуманітарній сферах, які беруть участь у поширенні певних форм світогляду, політичних уявлень і стереотипів. Однак попри поширені уявлення про самостійний характер діяльності недержавних акторів міжнародних відносин, таке розуміння їх ролі все ж вигля-

Summary

The article deals with the evolutionary transition from the unipolar international system to a decentralized polycentric model. The current state of the international system is often described as transitional. Its main characteristics can be regarded as diffusion of the hegemony of the U.S. and Euro-Atlantic institutionalized community, expansion of asymmetric relations and growing influence of countries with dynamically emerging markets once considered as a hopeless periphery. The author assumes that in the mid-term determination of new "rules of the game" will be one of the major international problems focusing attention to the necessity of more solid basis for communication between the major international actors and integration entities. The research includes methods of systemic and political analysis allowing to specify changes in the international system, stages of its evolution and trends reflecting the development of new forms and elements of international interactions.

Keywords: bipolar, unipolar, polycentric, world order, the transformation of the international system

дає перебільшеним. Традиційні недержавні актори, такі як фінансово-промислові об'єднання, транснаціональні корпорації, церкви, міжнародні партійно-політичні альянси, профспілки та творчі союзи мають можливості діяти як автономно, у межах використання власних ресурсів і публічних повноважень, так і через політичну та економічну систему окремих країн. Натомість решта міжнародних структур із недержавним статусом, включаючи неурядові організації та фонди, здебільшого залежать від умов співпраці з урядами відповідних країн або виступають як відгалуження певних політичних груп і структур усередині окремих впливових держав.

Функціональні завдання та можливості у сфері регулювання міжнародних процесів, яка становить політичну організацію міжнародних відносин, належать до перемінних чинників міжнародної системи. Тривалий і різноманітний досвід діяльності міжнародних інститутів,

включаючи їх ефективність і глибину повноважень, свідчить, що ці показники на пряму залежать від ступеня зацікавленості та досягнення взаємної згоди держав-учасниць. Оскільки будь-яка формалізація міжнародних інституцій сприймається як обмеження державного суверенітету, ефективність регіональних організацій на загал є більшою, ніж організацій універсального типу. У цьому змістовому ряді можна знайти приклади, що свідчать про позитивний досвід регіональних міжнародних організацій на кшталт АСЕАН, об'єднань країн Латинської Америки, Африканського Союзу та до певної міри ОБСЄ. Причина порівняно більшої ефективності регіональних структур – у тому, що такі організації можуть виконувати представницьку роль і становити незалежний постійний формат спілкування для держав, які мають спільні проблеми та об'єктивні потреби в розв'язанні суперечностей та організації співробітництва. Однак попри запо-

чаткування регулярного діалогу у форматі G-20, перспектива створення глобальних регулюючих структур і надання їм реальних важелів впливу виглядає сумнівною через кардинальну розбіжність інтересів США, країн ЄС, Росії та нових економічних лідерів.

Збереження високих темпів економічного зростання в Китаї та Індії сприятиме їх перетворенню на впливові глобальні держави, спроможні висувати свої вимоги і брати участь у визначенні міжнародних правил і норм. Однак розбіжності в домінуючих формах світогляду та ставленні до більшості конфліктних ситуацій, починаючи від реформи міжнародних фінансів і доступу до технологій і закінчуючи конфліктами в Лівії та Сирії, віддзеркалюють принципову незгоду з позицією західних держав.

Розмірковуючи про перспективи людства, російський учений О. Неклесса поставив риторичне запитання: куди попри все йде сучасний світ: до багатополюсного соціуму, до нової біполярності США і Китаю, до монополярної системи правління країни-гегемона, або до міжнародної адміністрації, або до безмежного й анонімного соціального простору, що управляється та спрямовується безликими мережевими організаціями, чи розпаду всілякої стійкої соціальності та вселенського хаосу? [1].

Досі на це запитання немає переконливої відповіді. Прогнозування майбутнього пропонується або у вигляді «мегатрендів» (очевидних тенденцій, які окреслюють уплив співмірних факторів), або у

формі альтернативних сценаріїв, що визначаються темпами та способами розвитку провідних держав світу та мірою взаємозалежності між найбільш потужними країнами та їх об'єднаннями. У цьому сенсі з початком глобальної кризи з'явилося чимало суперечливих тверджень, у яких проглядають відголоски класичної геополітики та суто мальтузіанські форми світогляду. Приміром, класична ліберальна теорія вважає зростання рівня життя за позитивний чинник, що сприяє поширенню демократії. Проте економічне зростання в країнах Азії, яке відбувається всупереч очікуванням західних еліт, призводить до перерозподілу споживання ресурсів, що становить прямий виклик традиційному співвідношенню в розподілі багатства. Як стверджувалося в редакційній статті газети «The Times», у короткотерміновій перспективі прямий виклик домінуванню США і ЄС становить накопичення суверенних інвестиційних фондів, створених сировинними країнами, а в середньотерміновій перспективі – зростання чисельності середнього класу в Китаї до 700 млн осіб та в Індії до 500 млн осіб, що зумовлюватиме кардинальну ревізію традиційних уявлень про міжнародну безпеку. Ринкова залежність цін на енергоносії від попиту на них лише сприятиме накопиченню капіталів у країнах-експортерах нафти, зумовлюючи збільшення об'ємів інвестиційних фондів Росії та країн Перської затоки, які, за очікуваннями, можуть сягнути 15 трлн дол. до 2015 р. [2].

Натомість державний

борг США, який у 1980 р. становив 1 трлн дол., досяг 5 трлн у 2008 р. і майже 17 трлн у 2013 р., продовжує збільшуватися. Однак, за підрахунками проф. Дж. Гамільтона з Університету Каліфорнії (Сан-Дієго), фактичні та гарантовані державою зобов'язання федерального уряду США, куди входять борги уряду, розписки та облігації Казначейства та «позабалансові зобов'язання», однак не враховуються борги штатів і міст, становить 70,086 трлн доларів. До цих офіційно не афішованих складових внутрішнього федерального боргу входять гарантії з іпотеки націоналізованих урядом США житлових фондів Fannie Mae та Freddie Mac (7,5 трлн), гарантійні зобов'язання Федеральної корпорації страхування депозитів (7,4 трлн), зобов'язання фонду соціального страхування (26,5 трлн) і програми медичного страхування «Медікер» (27,6 трлн), а також інші урядові зобов'язання (1,8 трлн) [3].

За теперішніх українських низьких відсотків з обслуговування зовнішнього боргу (близько 2 % річних), платежі за державними облігаціями становлять понад 220 млрд дол. на рік. Керівництво Федеральної резервної системи прогнозує зростання відсотка з обслуговування 10-річних облігацій Казначейства до 4,7 % у 2017 році. Однак у попередні періоди середній відсоток за державними облігаціями суттєво збільшився і становив 4,5 % у 2000-2009 рр. і 6,6 % у 1990-1999 рр., і немає впевненості, що він не зросте до максимумів, які мали місце в

1990-і роки. У цілому ж очікується, що обслуговування зобов'язань федерального боргу США вже найближчим часом поглинати не менше 2,8-4,2 % ВВП, тоді як «позабалансові зобов'язання» федерального уряду зростають із середньою швидкістю у 2 трлн дол. на рік.

Борговий тиск уже спричиняє суттєве скорочення витрат і рівня споживання в США та ЄС, попри політику «кількісного пом'якшення», застосовану Федеральною резервною системою та масштабні вливання коштів у європейську банківську систему. Рано чи пізно боргова проблема може вибухнути, спричинивши колапс системи міжнародних фінансів, якщо, звичайно, еволюційні зміни на той час не створять певний заміник пануванню долара у вигляді міжрегіонального мультивалютного кошика.

З боку США мета збереження глобального контролю забезпечується суто реалістичними методами – застосуванням класичного стримування та багатоточкової гри на суперечностях між іншими впливовими учасниками з використанням системи альянсів і партнерств, розміщення військових баз, управління конфліктами. Проте не слід недооцінювати спроможність інших

держав застосовувати аналогічні методи впливу.

Попри зневіру в можливості ефективного глобального регулювання, більшість авторитетних фахівців усе ж погоджуються, що можливість виникнення в середньотерміновій перспективі широкомасштабного конфлікту за участі великих держав є вкрай низькою. Принаймні, поза межами риторики про протиріччя між демократією та авторитаризмом, переважна більшість провідних держав цілком успішно використовує латентні методи маніпуляції та впливу, що робить їх конкуренцію менш демонстративною та подразливою для громадськості.

Не відкидаючи гострої боротьби про контроль над ресурсами та способами їх використання, наважимося зробити припущення, що в найближчі 15-20 років головною темою публічної полеміки та конкуренції стане боротьба за визначення правил гри. Причому це поняття охоплює переважну частку несилових елементів політичної організації, включаючи правові стандарти, режими та норми.

За спостереженням Д. Дрезнера, нерівномірність розвитку становить суттєвий виклик багатостороннім режимам з лібералізації торгівлі, відкритості фінансових ринків, нерозповсюдження ядерної зброї, у яких США з кінця 1940-х рр. вважали себе визнаним лідером. На його думку, певні спроби перебудови зовнішньої політики США в бік урахування змін у глобальному балансі сил спостерігалися вже наприкінці президентства Дж. Буша-молодшого,

який прагнув здобути підтримку основоположних принципів створеного США світового порядку з боку держав зі зростаючими економіками. Питання, чи стануть нові державні лідери зацікавленими учасниками цих режимів, і якщо вони увійдуть до них – то в якій якості і з якою програмою, й досі очікує відповіді. Натомість створення країнами колишньої периферії власних інституцій та структур режимного типу вважається принциповою загрозою міжнародній стабільності та безпеці, оскільки поставить під сумнів існуючі структури «міжнародного порядку», захист яких стане можливим хіба що із застосуванням сили [4].

Технічні перепони на шляху формування нових відносин із незахідними країнами-лідерами стосуються декількох обставин, таких як небажання країн ЄС скорочувати своє представництво в багатосторонніх інституціях на користь країн колишньої периферії, конкуренції між різними угрупованнями в межах G-20, високого рівня недовіри до західної економічної системи та пропонованих нею рецептів, застосування яких у країнах третього світу мало виразно руйнівний характер, і насамперед, спроб демонструвати часткові зміни без перегляду основ філософії міжнародної взаємодії.

Головна мета політики США полягає не стільки в протиставленні західних спільнот новим державам зі зростаючими економіками та автохтонними політичними системами, скільки в створенні передумов їх вимушеного та поетапного пристосування до

міжнародного порядку, встановленого за часів однополярної гегемонії США та їхніх союзників. За адміністрації Б. Обами вважається доцільним поєднання різних методів та інструментів впливу з ухилом на раціональний розрахунок при досягненні бажаної мети. Більш корисною вважається роль США як бажаного арбітра, у якому зацікавлені уряди багатьох країн у стратегічно важливих регіонах. Такий підхід можна розглядати як спробу загальмувати дифузії однополярної моделі, надавши цьому процесові контрольованого та прогнозованого характеру. Проте така ситуація не виглядає ані тривкою, ані обнадійливою, не даючи підстав очікувати на гармонійний розвиток еволюційних процесів. Натомість суттєвою небезпечною тенденцією XXI ст. може стати загострення конкуренції альтернативних інтеграційних проєктів, ініційованих провідними регіональними державами, що може простежуватися у формі процесів альтернативної, незахідної глобалізації та контрглобалізації, якщо така конкуренція набува-

тиме гострої чи навіть конфліктної форми.

З точки зору концептуального прогнозування досягнення скільки-небудь стабільного та відносно рівноважного способу координації підходів провідних міжнародних акторів передбачає певні форми раціонального самообмеження. З точки зору концепції багатополарності в її м'якому варіанті найбільш придатною виглядає модель «концерту» великих держав, яка однозначно заперечує односторонню гегемонію з боку наддержави чи групи країн на чолі з лідером, а також відкидає модель гегемонічної стабільності. Оскільки ускладнення структури передбачає збільшення діапазону можливих відповідей на внутрішні дисбаланси та зовнішні виклики, модель «концерту» потенційно може обмежуватися певними, визначеними проблемами та співіснувати з асиметричними союзами і партнерствами, побудованими за інтересами учасників. Очевидно, спектр проблем «колективного бачення» має бути підтверджений певними зобов'язаннями, оскільки

Таблиця 1

**Порівняльні ознаки та характеристики однополярної
та «нової» багатополарної міжнародних систем**

Тип системи / Критерії оцінки	Однополярна	Багатополарна
1	2	3
Структура міжнародної системи. Наявність гегемона або «домінуючої держави»	Наявність визначеного або фактичного гегемона	Відсутність очевидного й тим більше загальновизнаного гегемона чи ментального лідера
Ухвалення рішень про застосування сили	Рішення про застосування сили ухвалюється та здійснюється домінуючою державою або державою-гегемоном разом з її союзниками	Рішення про застосування сили ухвалюється великими державами чи інтеграційними об'єднаннями на колективному чи індивідуальному рівні. Можливе виникнення локальних конфліктів унаслідок прояву суперечностей між великими державами. Урегулювання локальних конфліктів може відбуватися за посередництва найбільш впливової регіональної держави
Ступінь структурованості відносин	Відносини мають жорстко структурований характер. Залежність від позиції та уподобань глобального центру «дифузно» пом'якшується в регіонах, що не мають великого стратегічного значення	Різні учасники (суб'єкти) мають значний ступінь автономії у визначенні своєї позиції та дотримуються гнучкості у виборі партнерів
Основні форми організації колективних дій	Союзи, партнерства, співтовариства/організації колективної безпеки та оборони. Головну роль відіграють структури, створені за участі домінуючої держави	Союзи, партнерства, співтовариства/організації колективної безпеки, нетривкі ситуативні коаліції, що формуються на підставі збігу інтересів і нормативних принципів
Домінуючий принцип формування коаліцій	Глобальні коаліції, що мають різний ступінь усталеності, залежно від потреб та уподобань держави-гегемона	Регіональні коаліції, стабілізаційні пакти та союзи, ситуативні коаліції, різноманітні форми демонстративного реагування та волевиявлення
Структури координації відносин у сфері глобальної безпеки	НАТО, G-7/G-8, РБ ООН	РБ ООН, G-20, глобальні форуми з профільних питань, регіональні інтеграційні об'єднання та структури кооперативної безпеки, регіональні міжнародні організації
Визначення «правил гри»	Переважає вплив держави-гегемона чи домінуючої держави (за підтримки стабільних союзників і широких та керованих, хоча подекуди й напівформальних коаліцій із великим колом учасників)	Скорочення спектра загальновизнаних правил гри, пряма залежність спільних рішень від збігу інтересів провідних держав і досягнення ними компромісних рішень, посилення ваги регіональних альянсів, міжнародних організацій, об'єднань «за інтересами» та «відкритих» режимів із обмеженим колом учасників
Регулювання міжнародних економічних і фінансових відносин	Домінуюча роль «всесвітніх» міжнародних організацій, включаючи структури, створені свого часу під егідою ООН (МВФ, Світовий банк) та поза її межами (СОТ, Міжнародне енергетичне агентство). Розширення контролюваних західними державами міжнародних економічних і фінансових інституцій (СОТ, МВФ, Світовий банк) за умов збереження переважного впливу на визначення їх політики та здійснення контролю за поточною діяльністю з боку США, країн ЄС та Японії. Формальне продовження існування альтернативних, однак маловпливових організацій і форумів, створених країнами, що розвиваються («група 77»)	Послаблення ролі й ваги МВФ, Світового банку та загострення суперечностей у СОТ. Створення нових і посилення впливовості існуючих регіональних організацій. Створення нових регіональних організацій, покликаних запропонувати альтернативу органам фінансово-економічного контролю, які перебувають під впливом США. Започаткування регіональних альтернативних структур фінансово-економічного, торговельно-економічного та політико-економічного характеру, покликаних сприяти економічному розвитку, поширенню сучасних технологій і кредитуванню проектів, пов'язаних із модернізацією економік країн зі «зростаючими ринками». Загострення конкуренції інтеграційних проектів
Роль міжнародного права	Міжнародне право набуло багатоплоскового та суперечливого характеру. Переваги у виборі застосування тих чи інших норм права мають держави, що належать до глобального «центру» міжнародної системи (США та країни ЄС)	Регіональні організації та союзи самі визначають характер і порядок застосування норм міжнародного права або пропонують свої власні правила, режими та механізми

1	2	3
Позиціонування провідних держав і центрів сили	Вагомі в економічному, політичному та військовому відношенні держави мають обирати між входженням до союзів, очолюваних державою-гегемоном, та проведенням політики, яка уникає демонстративного протиставлення намірам і діям глобального лідера	Посилення суперечностей і зміна балансу у відносинах між «центром» і «периферією» міжнародної системи. Застосування альтернативних підходів до шляхів і перспектив розвитку окремих країн і регіонів призводить до появи альтернативних моделей системоутворення в міжнародному політико-економічному контексті. Очікується формування трансрегіональних і регіональних асоціацій та коаліцій низки великих держав «за інтересами» (БРІКС), а також створення регіональних угруповань країн з метою координації економічного розвитку в межах великих ринкових просторів у Європі (ЄС), Північній Америці (НАФТА), Південній Америці (СЕЛАК, МЕРКОСУР), Східній Азії (АСЕАН, АТЕС), Центральній Євразії (ШОС, ЄврАзЕС, Митний союз/ЄЕП)
Методи та ефективність глобального регулювання	Ухвалення рішень глобального характеру залежить від одноосібних уподобань держави-гегемона та намірів західних фінансово-економічних угруповань. Ефективність рішень залежить від намірів, потреб і ступеня застосування впливу держави-гегемона. Ефективність механізмів глобального регулювання виявляє тенденцію до скорочення, про що засвідчила фінансово-економічна криза 2008 р., хоча з її початком фінансовим колам США вдалося перекласти значну частку тягара економічного спаду та дестабілізації міжнародної фінансової системи на економіки інших країн	Рішення у сфері глобального регулювання залежать від збігу позицій провідних держав. Ступінь ефективності рішень залежить від спроможності великих держав сформувати і втілювати комплекс спільних, сукупних інтересів, за якими має бути визнано пріоритет перед індивідуальними, частковими інтересами. Загалом імовірність досягнення та ступінь ефективності колективних рішень залишаються слабо прогнозованими. Перспектива координації дій провідних центрів сили залежить від гостроти конкуренції та чинників раціонального самообмеження (залежно від усвідомлення спільних інтересів макроекономічної «планетарної» людської спільноти). Постановка питання в такому розрізі потребує свідомого приборкання егоїстичних уподобань окремих держав та угруповань з метою раціонального розподілу та використання ресурсів, зменшення негативних екологічних наслідків економічної діяльності, визнання вільного вибору політичних та економічних систем за умов дотримання певного набору загальних («загальноцивілізаційних») правил і норм спілкування, що, однак, виглядає не надто реалістичним

за інших обставин процес консультацій та узгоджень може бути заблокований у разі зміни співвідношення сил або через незгоду групи учасників продовжувати діалог. У такому разі система зазнаватиме поляризації та еволюціонуватиме до конфронтаційного стану, тобто може вважатися втіленням жорсткої багатоколірності. Отже, різницю між цими моделями визначає ступінь розвитку координаційних механізмів, здатних пом'якшувати суперечності у формі колективних рішень і колективної відповідальності.

З погляду «монополярності» (або «мононаддержавності») будь-які спроби розширення координа-

ційних механізмів мають виконувати допоміжну або службову роль, підкріплюючи режим однополярної гегемонії та продовжуючи його життєвий ресурс.

Оцінюючи перспективи багатопольного ладу, доцільно спробувати визначити вектори можли-

вих змін у найважливіших сферах, які становитимуть суттєву різницю в порівнянні з недавньою практикою, властивою однополярній міжнародній системі, яка в багатьох аспектах зберігається дотепер (див. Таблицю 1).

Оцінюючи стани і пер-

спективи еволюції міжнародної системи, відзначимо декілька тенденцій:

1. У наступні 15-20 років міжнародні відносини перебуватимуть у стані нестабільних змін, позначених становленням асиметричної моделі, у якій головну роль відіграватиме близько 10 провідних держав і регіональних міждержавних об'єднань. Співвідношення їх потенціалів і відносних переваг може змінюватися, проте всі вони перебуватимуть у системі несиметричних та різновекторних зв'язків, що зумовлює складний і нерівноважний характер міжнародної структури.

2. За умов економічної кризи спостерігалось посилення суперечностей

між двома тенденціями, які визначають позиціонування та мотивацію рішень, ухвалюваних політичним керівництвом провідних держав світу. Наслідки змін у співвідношенні потенціалів основних країн простежуються в посиленні суперництва та конкуренції. Водночас обставини економічної та фінансової взаємозалежності підштовхують до пошуку прийнятних форм глобального регулювання. Ці фактори знаходять прояв у встановленні діалогу без надмірної артикуляції аксіологічної складової та чинників гомогенності. За інших обставин діалог у форматі G-20 взагалі міг би не відбутися.

3. Початок взаємодії у форматі глобального регулювання сприяв формальному визнанню потреби в застосуванні нових форм гармонізації інтересів та узгодження підходів до нагальних питань у контексті регулювання економічних процесів, валютно-фінансових відносин, локалізації конфліктних питань політичного та безпекового характеру.

4. Баланс між факторами суперництва, конкуренції та конфронтації, з одного боку, та факторами гармонізації та узгодження принципових інтересів – з іншого, залишається надзвичайно крихким, оскільки кожна з провідних держав дотримується власних пріоритетів і уподобань. Ці обставини суттєво гальмують досягнення згоди з принципових глобальних проблем, що визначає надто млявий темп зближення підходів і пошуку порозуміння. Водночас політичне керівництво провідних держав перебуває під тиском чинників

необхідності, які змушують їх досягати принаймні часткових компромісних рішень, що час від часу даватимуть змогу уникати небезпечного загострення протиріч та найбільш руйнівних наслідків імовірної конфронтації. Проте зазначені прояви взаємодії навряд чи можна визнати міцними та стабільними, оскільки ухвалення політичних рішень, що визначають політику та стратегічний курс провідних держав, залишається прерогативою їх керівних органів на національно-державному рівні.

5. Варто враховувати важливий чинник, що стосується особливостей ухвалення вагомих політичних рішень, пов'язаних із міжнародною, й тим паче – глобальною проблематикою. Навіть якщо уявити, що на міжнародному рівні, у форматі багаторонних узгоджень, політичне керівництво провідних держав змогло б знайти певну форму подолання суперечностей і визначити сферу їх спільного інтересу, це ще не означало б, що такі рішення будуть підтримані на рівні національних політичних систем без опору з боку впливових внутрішніх і транснаціональних угруповань (груп тиску). Тому за умов домінування у світовій політиці низки великих держав комплекс обмежень і регулюючих імпульсів міжнародної системи не є вичерпним, оскільки перебуває під впливом «позасистемних» чинників, які найпростіше уявити у вигляді розстановки сил між владою та опозицією в окремих країнах та спроможності владних кіл цих країн сформувати національний політичний

консенсус із нагальних питань міжнародної політики та безпеки.

Посилення тенденцій багатополарності означатиме набуття системою інших якостей, таких як посилення складності структури та урізноманітнення внутрішніх зв'язків. Системна методологія передбачає, що зміна параметрів нестационарної системи, з одного боку, спричиняє її розбалансування, а з іншого – змушує шукати додаткові джерела стійкості, що в підсумку веде до набуття більш стабільної якості. Так само, подальші фази системної еволюції можуть виявитися несхожими з оцінками та очікуваннями сучасників, а її наслідки залежатимуть від здатності світової політичної та економічної еліти знайти форму поєд-

нання загальних цілей міжнародної системи з інтересами керівних кіл держав, які становлять сучасну міжнародну спільноту.

Список використаних джерел:

1. Неклесса А. Четвертый Рим. Глобальное мышление и стратегическое планирование в последней трети XX века / А. Неклесса // Российские стратегические исследования / Отв. ред. Л.Л. Фитумин. – М.: Логос, 2002. – С. 9-39.
2. The New New World Order // The Times. – 2008. – August 26.
3. Hamilton J.D. Off-balance-sheet federal liabilities / National bureau of economic research; Working Paper 19253. – July 2013. – 51 p. – <http://www.nber.org/papers/w19253.pdf>
4. Drezner D.W. The New New World Order / D.W. Drezner // Foreign Affairs. – March/April 2007. – Vol. 86, No. 2. – P. 34-46.

АННОТАЦІЯ

Стаття посвячена проблемі еволюційного переходу міжнародної системи від однополарної до децентралізованої поліцентричної моделі. Нинішнє состояние міжнародної системи часто рассматривается как переходное. Его основными характеристиками можно считать диффузию гегемонии евроатлантического центра, расширение асимметричных связей и рост влияния стран с быстро растущей экономикой, которые раньше считались элементами периферии. Можно предположить, что в среднесрочной перспективе одной из главных международных проблем станет определение новых «правил игры», позволяющих обеспечить более прочные основы для взаимодействия между крупными международными акторами и интеграционными сообществами. В основу исследования положены методы системного и политического анализа, позволяющие конкретизировать этапы эволюции, изменение состояний международной системы и тенденции, отражающие развитие новых форм и элементов международного взаимодействия.

Ключевые слова: біполарний, однополарний, поліцентричний, мировий порядок, преобразование международной системы

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена проблемі еволюційного переходу міжнародної системи від однополарної до децентралізованої поліцентричної моделі. Нинішній стан міжнародної системи здебільшого розглядається як перехідний. Його основними характеристиками можна вважати дифузю гегемонії євроатлантичного центру, розширення асиметричних зв'язків і зростання впливу країн зі швидко зростаючими економіками, які раніше вважалися елементами периферії. Можна припустити, що в середньостроковій перспективі однією з головних міжнародних проблем стане визначення нових «правил гри», що мають забезпечувати міцне підґрунтя для взаємодії між великими міжнародними акторами та інтеграційними спільнотами. В основу дослідження покладено методи системного та політичного аналізу, що дають змогу конкретизувати етапи еволюції, зміну станів міжнародної системи і тенденції, що відображають розвиток нових форм та елементів міжнародної взаємодії.

Ключові слова: біполарний, однополарний, поліцентричний, світовий порядок, перетворення міжнародної системи

Україна – Республіка Польща: етапи, реалії та перспективи відносин

УДК 327(477:438)"312"(045)

Алла КИРИДОН,
доктор історичних наук,
професор, завідувач відділу
досліджень теоретичних і
прикладних проблем
національної пам'яті
Українського інституту
національної пам'яті

Останнє десятиріччя ХХ ст. ознаменувалося кардинальними змінами в системі міжнародних відносин під впливом доленосних зрушень, зумовлених розпадом СРСР і припиненням існування світової системи соціалізму. Вони призвели до активних трансформацій у всіх сферах життя держав Центральної, Східної та Південної Європи. Частина з них, у тому числі й Республіка Польща, успішно долучилася до європейських і євроатлантичних організаційних об'єднань, інші приєдналися до євразійських інтеграційних планів, а ще одна група держав, до яких належить і Україна, понад два десятиріччя намагаються знайти розумний баланс між західним і східним інтеграційними векторами. Зрозуміло, що під впливом геополітичних змін і зі зміною суспільно-політичної ситуації в сучасних Україні та Польщі постала необхідність осмислення стратегії подальшого співробітництва, визначення

орієнтирів і пошуку нових підходів до останнього. Цей етап розвитку відносин отримав означення як «нова ера співпраці»¹.

Нагадаємо, що термін «нова ера» використовувався в іншій історико-політичній ситуації². Друга половина 90-х років ХІХ ст. була переломною в історії суспільно-політичної боротьби в Україні, зокрема Галичині, яка стала притулком для всього українського національного руху. Тут швидко набирала сили процес національного самоусвідомлення народних мас, формувалася партійно-політична система. В умовах загострення протистояння відносин між Австро-Угорщиною та Російською імперією наприкінці ХІХ ст. та активізації українського національного руху австрійський уряд шукав шляхів урегулю-

¹ Кінах А. *Скористаймося сприятливим моментом. Нові підходи до польсько-українського співробітництва* / А. Кінах, П. Залевські // *День*. – 2010. – 7 вересня (№159).

² Детальніше див.: Аркуша О. *Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. ХІХ ст.* / О. Аркуша // *Молода нація: альманах*. – 1996. – №3. – С. 198-212; Верига В. *Нариси з історії України (кінець ХVІІ ст. - початок ХХ ст.)* / В. Верига. – Львів, 1996. – 340 с.; Грицак Я. *Нариси історії України: формування модерної української нації ХІХ - ХХ ст.* / Я. Грицак – К., 1996. – 356 с.; Плекан Ю.В. *Українсько-польсько-австрійські відносини наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст.* / Ю.В. Плекан // *Вісник Прикарпатського університету. Історія. Випуск ХV*. – Ів.-Франківськ; 2009. – С. 48-54; Чорновіл І. *Польсько-українська угода 1890-1894 рр.* / І. Чорновіл – Львів, 2000. – 247 с. та ін.

Summary

Article researches the nature of formation, problems and stages of the evolution of Ukrainian-Polish relations in the conditions of system transformations in Europe and the essential changes of the whole architecture of modern international relations. Special attention is paid to the scientific analysis of the latest stage in 2010 - cooperation between Ukraine and the Republic of Poland and its prospects.

Keywords: Ukraine, Republic Poland, post-bipolar world system transformation cooperation.

вання українсько-польських відносин у Галичині. Компромісна угода 1890-1894 рр. (так звана нова ера) була спробою українсько-польського порозуміння в умовах Австро-Угорської імперії. Вона виявилася тривалішою, ніж попередні спроби порозуміння, та все ж недовговічною. Офіційного тексту угоди ніколи не було складено. На жаль, українсько-польські відносини 1890-1894 рр. налагодити не вдалося. В обох суспільствах «новоявська» політика не знаходила широкої підтримки. Серед українців найбільше проти неї виступали москвофіли та радикали. Врешті угода показала неготовність і неспроможність взаємопорозуміння між українцями та поляками і після 1894 р. протистояння посилювалося.

Реанімація терміна в нових умовах історичного розвитку початку ХХІ ст. щодо характеристики нових підходів до польсько-українського співробітництва потребує врахування вже напрацьованого досвіду та вироблення стратегії двосторонньої співпраці. У зовнішньополітичній діяльності сучасної незалежної України стосовно держав Центрально-Східної Європи чи не найголовніше місце належить розбудові зв'язків із Республікою Польща. Це можна пояснити кількома причинами: по-перше, багатовіковою історичною обумовленістю укра-

їнсько-польських відносин; по-друге, територіальною близькістю; по-третє, спільністю етнодемографічних коренів; по-четверте, тісними культурними зв'язками; по-п'яте, спільністю політико-стратегічних інтересів.

Відносини України та Польщі від 1989-1990 рр. мають доволі неоднозначну динаміку. Відповідно спостерігається варіювання в їх періодизації. Так, директор Інституту європейської інтеграції Львівського університету, професор Богдан Гудь називає три періоди українсько-польських відносин: «романтичний» (часів Леоніда Кравчука і Леха Валенси), «прагматичний» (за президентів Леоніда Кучми і Олександра Квасневського), «історичний» (Віктор Ющенко і Лех Качинський). Професор зауважує, що під час першого відносини склалися зовсім не романтично, під час третього, майже за Єжи Гедройцем, «копирсання в минулому виявилися шкідливим». Богдан Гудь вважає, що важко спрогнозувати, яким буде наступний період.

Розвиток двосторонніх українсько-польських відносин (які після підписання президентами обох держав – Л. Кучмою і О. Квасневським – Спільної заяви «До порозуміння і єднання» у травні 1997 р. вийшли на рівень стратегічного партнерства) умовно можна поділити на кілька ета-

пів. Зупинимося на їх сутнісній характеристиці з виокремленням основної проблематики у відносинах між державами-сусідами.

I етап – (1989) 1990-1992 рр. – підготовчий, коли були зроблені перші кроки на зближення: від «Декларації про засади та основні напрями розвитку українсько-польських відносин» (13 жовтня 1990 р.) до встановлення дипломатичних відносин 4 січня 1992 р. Польща 2 грудня 1991 р. першою офіційно визнала державну незалежність України, а 4 січня 1992 р. було встановлено дипломатичні відносини між двома державами. Такою позицією щодо України РП своєрідно відмежовувала себе від Росії та водночас викликала незадоволення Заходу.

Обидві держави в нових геополітичних реаліях трансформованої Європи прагнули до відносин приязного та взаємовигідного характеру. Фактично саме на цьому етапі закладалися ті передумови для подальшого конструктивного розвитку українсько-польських відносин, які дали їм змогу вийти на рівень порозуміння і стратегічного партнерства.

II етап – 1992-1995 рр. – встановлення контактів, відкриття України для широкого загалу польської політичної еліти, підписання перших двосторонніх документів, особливо вивчення можливостей партнерів.

Важливим етапом у формуванні нової системи двостороннього співробітництва став перший офіційний візит Президента України Л. Кравчука до Республіки Польща у травні 1992 р. Він започаткував традицію українсько-польських зустрічей на найвищому рівні. Під час візиту – 18 травня 1992 р. – був укладений базовий договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між двома

державами.

Наступним кроком у поглибленні двосторонніх зв'язків став офіційний візит в Україну Президента Польщі Л. Валенси 24-25 травня 1993 року. Одним із його головних результатів було створення Консультативного комітету Президента України та Президента Республіки Польща, мета якого полягала у поліпшенні координації спільних дій у галузі транскордонного співробітництва. Перші засідання Консультативного комітету відбулися наприкінці травня (Київ) та в листопаді (Варшава) 1993 року. Хоча офіційно, як своєрідний механізм «гарячих ліній» між президентами, він почав діяти за обоюдною згодою ще з квітня 1993 року.

Позицію Польщі щодо України чітко сформулював під час візиту до Києва 9-11 лютого 1994 р. Міністр закордонних справ Республіки Польща Б. Геремек: «Наш інтерес полягає в посиленні незалежності України та Білорусі, інакше Польща стане останньою фортецею, «полем битви» між Сходом і Заходом, що було б для нас невідгодно»³. Тому в ході зустрічі було навіть висунуто ініціативу щодо включення України до франко-німецько-польської парламентської співпраці в межах Веймарської групи. Натомість, під час візиту-відповіді Міністра закордонних справ України А. Зленка до Варшави (березень 1994 р.) було прийнято Декларацію міністрів закордонних справ України та Республіки Польща про засади формування українсько-польського партнерства⁴, де особливо наголошувалося на європейському контексті дво-

3 *Україна в сучасному геополітичному вимірі: теоретичні і прикладні аспекти / За ред. Ф.М. Рудича. – К.: МАУП, 2002. – С. 284.*

4 *Голос України. – 1994. – 23 березня.*

сторонніх відносин.

Україну також цікавила повноцінна робота в структурах Центральноєвропейської ініціативи, асоційованим членом якої вона була з 1994 року. Польща, яка на той час голоувувала в ЦЕІ, підтримала це прагнення України під час зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів ЦЕІ у Краківі (квітень 1995 р.) і двосторонніх українсько-польських консультацій у Варшаві (липень 1995 р.). Тим самим, уже з 1994-1995 рр. Польща певною мірою стала виконувати «цивілізаційну місію» щодо України – представляла інтереси нашої держави на міжнародній арені. Водночас можна говорити про певну пасивність в українсько-польських відносинах у період 1993-1995 рр. (керівництво РП не дало згоди на допомогу Україні з входження до Вишеградської групи та в реалізації проекту створення зони безпеки й стабілізації в Центрально-Східній Європі, пропаговане Президентом України Л. Кравчуком 1993 р.; реалізуючи свої зовнішньополітичні пріоритети, орієнтовані на розвиток відносин із Брюсселем, Польща приєдналася до позиції Заходу про ядерне роззброєння України)⁵.

III етап – 1995-1999 рр. – розвиток договірно-правової бази; виведення двосторонніх відносин на рівень стратегічного партнерства.

Українсько-польські відносини вийшли на рівень стратегічного партнерства після підписання президентами – Л. Кучмою і О. Квасневським – Спільної заяви «До порозуміння і єднання» (травень 1997 р.). Стратегічне партнерство означає, насамперед, збіг позицій з основних питань

5 *Геополітика: Україна в міжнародних відносинах: Україна – Польща. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.readbooks.com/book/183/6482.html>*

міжнародної безпеки та інтеграції з європейськими і євроатлантичними структурами. Як результат, активізувалися контакти на всіх рівнях – загальнодержавному, міжгалузевому, підприємницькому, науковому, культурному. Пожвавив свою роботу і Консультативний комітет. На нього було покладено функції координатора всього обсягу українсько-польського співробітництва.

Водночас, наприкінці ХХ ст. відносини між Україною та Польщею стали дещо прохолоднішими. Серед причин, що викликали таку ситуацію, можна назвати активізацію українсько-російських взаємин. Зокрема, 26 травня 1997 р. був підписаний «Великий договір» між Києвом і Москвою, завдяки чому сформувалася думка про Україну як таку, що наближена до Росії. Польща, зі свого боку, також намагалася розвивати активні відносини з РФ, оскільки є залежною від російських енергоносіїв⁶.

IV етап – 1999-2004 рр. – зі вступом Польщі до НАТО і набуттям членства в ЄС остаточно формується роль Варшави як одного з найважливіших партнерів України на міжнародній арені, провідника євроатлантичних і європейських інтеграційних прагнень нашої держави.

На цьому етапі неocenенними є досвід і підтримка Республіки Польщі на шляху України до європейської та євроатлантичної інтеграції. РП фактично взяла на себе відповідальність за українське просування до членства в НАТО і ЄС. Саме вона підтримувала Україну в найскладніший період її політичної ізоляції на світовій арені. Тодішній Президент Польської держави О. Квасневський проводив

6 *Чекаленко Л.Д. Зовнішня політика України: Підручник / Л.Д. Чекаленко. – К.: Либідь, 2006. – С. 80.*

чітку лінію на підтримку України в очах Заходу і українська тема порушувалася ним під час доволі частих зустрічей із Президентом США у 2002-2003 роках. Отже, на найвищому політичному рівні Польща діяла не тільки у власних інтересах, а й в інтересах польсько-українських⁷.

Наочним прикладом цього може слугувати висунута в січні 2003 р. ініціатива Польщі щодо розроблення «східного виміру» політики Європейського Союзу, який містив би і концесію особливих відносин з Україною. Пропозиції РП охоплювали необхідність чіткого визначення перспективи членства в ЄС для України, а також негайного надання їй статусу країни з ринковою економікою. Крім того, Польща запропонувала створити в рамках ЄС Європейський фонд демократії для підтримки неурядових організацій в Україні, Білорусі, Молдові та Росії; Європейську програму стажувань для підтримки обміну випускниками вузів і молодими фахівцями; підтримувати програми і кафедри європейської інтеграції в університетах України та створити Європейський інвестиційний фонд для Східної Європи з метою підтримки малого та середнього бізнесу.

Польща й Україна сподівалися, що новий «східний вектор» стане невід'ємною складовою ЄС. Проте пропозиції Польщі так і не мали належної підтримки та розвитку всередині загальноєвропейських інституцій⁸. Намагання РП підтримати нашу країну негативно сприймали деякі члени Євросоюзу, що могло, як застерігали провідні європейські

політики, уповільнити польське просування до ЄС. У геостратегічному вимірі до цих проблем додавалося ще й насторожене ставлення Франції та Німеччини до Польщі як до «проамериканського троянського коня». Треба також мати на увазі, що Польща не була задоволена реаліями тодішньої політики українських владних структур, які віддавали перевагу російському векторові та залученню російського капіталу. За такої ситуації спостерігалася переорієнтація Польщі на поглиблене вирішення внутрішньодержавних проблем і певне дистанціювання від зовнішніх проблемних партнерів, одним із яких в очах Заходу була Україна.

Важливе значення для зближення обох народів мало вшанування пам'яті тих, хто загинув під час волинських подій 1943-1944 років. Президенти України та Польщі 11 липня 2003 р. виступили на кладовищі села Павлівка Волинської області (колишній Поричьк) зі спільною заявою «Про примирення в 60-у річницю трагічних подій на Волині». «Схиляючи голови перед жертвами злодіянь і всіх трагічних подій, які мали місце у спільній історії, ми переконані, що взаємне прощення буде першим кроком до повного примирення молодих поколінь українців і поляків, які повністю звільняться від упереджень трагічного минулого», – зазначено в заяві.

Роком Польщі в Україні, що проходив під гаслом: «Польща і Україна разом у Європі», був проголошений 2004 рік.

V етап – початок 2004 – початок 2010 року. 3 травня 2004 р. – узалежнення українсько-польських відносин від реалій вступу нашого західного сусіда до ЄС (1 травня 2004

р.) і входження до Шенгенської зони (21 грудня 2007 р.). Вступ Польщі до Європейського Союзу створив для України нову реальність: серед його членів уперше з'явилася країна, яка лобіювала український курс на членство в ЄС, а також і НАТО. Водночас в умовах післяпомаранчевого розвитку постала необхідність істотної модернізації структури та наповнення політичного діалогу між Україною та Польщею. Наприклад, принципової ваги набула співпраця, спрямована на досягнення відповідності України першому з Копенгагенських критеріїв членства в ЄС («політичному» критерію): забезпечення стабільності демократичних інститутів, захист прав людини та верховенство права. Роком України в Республіці Польща був проголошений 2005-й, урочисто відкритий у Варшаві у квітні 2005 р. за участі Президента України В. Ющенка. Обидві держави підписали угоду про академічне визнання документів про освіту і наукові ступені та про співробітництво у сфері інформатизації.

Розширилися торговельно-економічні та науково-технічні зв'язки. Республіка Польща ще у 2007-2008 рр. стала найважливішим економічним партнером нашої країни в Центральній Європі; Україна – другою за величиною країною, куди спрямовувався польський експорт⁹. Український Державний комітет статистики України. – [Електронний ресурс]. –

сько-польська програма співробітництва в галузі науки і технологій станом на 2008 р. налічувала понад 150 спільних науково-дослідних проектів. Розвивалося транскордонне співробітництво в рамках створених у середині 1990-х років єврорегіонів «Карпати» і «Буг».

Водночас практично на всій сфері двосторонніх відносин накладалися проблеми, пов'язані із входженням Польщі з кінця 2007 р. до Шенгенської зони, що зумовлювало нові процедури й правила перетину українсько-польського кордону та, відповідно, створювало додаткові труднощі для розвитку й оптимізації співпраці між двома державами.

Важливим акцентом розвитку двосторонніх відносин стало ініціювання Польщею активізації східного вектора в політиці ЄС. Ідея посилення східного вектора Європейської політики сусідства (ЄПС) стала на 2008 р. одним із пріоритетів зовнішньої політики Польщі, яка позиціонувала себе лідером у цьому напрямі. Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський, представляючи 7 травня 2008 р. в сеймі напрями зовнішньої політики держави на 2008 р., задекларував цю ідею: «Польща має продовжувати спеціалізуватися на виробленні спільної зовнішньої політики щодо Сходу». Водночас РП прагнула і прагне зміцнити свою позицію в ЄС, насамперед, за рахунок посилення ролі в Східній Європі. Директор Центру східноєвропейських досліджень Варшавського університету Ян Каліцький в інтерв'ю Польському радіо підтвердив цю ідею: «Хочу

Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

⁷ Там само. – С. 81-82.

⁸ Жовква І.І. *Стратегічне партнерство в Україні. Теорія і практика* / І.І. Жовква / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В.П. Горбуліна. – К.: ДП «НВЦ», «Євроатлантик-інформ», 2006. – С. 116.

наголосити, що сила польської позиції в Європейському Союзі залежить від того, яку підтримку і силу ми маємо на сході»¹⁰.

Міністр закордонних справ Польщі підкреслив, що його країна має намір реалізувати ЄПС на східному напрямку зі своїми партнерами – Чеською Республікою, Словаччиною, Угорщиною, Естонією, Литвою, Латвією, Румунією і Болгарією, а також зі Швецією. Польща на засіданні Європейської Ради в березні 2008 р. підтримала пропозицію створити Союз для Середземномор'я і таким чином розраховувала на підтримку з боку ЄС для виокремлення східного напрямку ЄПС.

Ці наміри РП тоді ж були реалізовані та знайшли своє відображення в спільній польсько-шведській пропозиції «Східне партнерство» від 23 травня 2008 року. Вона була представлена і схвалена на засіданні Ради ЄС із Загальної політики ЄС і Ради з питань Міжнародних відносин 26 травня 2008 р. в Брюсселі і стала флагманською ініціативою всього ЄС. Під час зустрічі міністрів закордонних справ Європейського Союзу 26 травня 2008 р. в Брюсселі Польща та Швеція представили спільну пропозицію у сфері поглиблення східного напрямку політики ЄС, що отримала назву «Східне партнерство ЄС» (далі – СП). Ініціатива СП адресована шести країнам: безпосередні адресати – Україна, Молдова, Грузія, Азербайджан і Вірменія, а також передбачалася технічна й експертна співпраця з Білоруссю.

¹⁰ Східне партнерство ЄС: Додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф. Газизуллін, М.М. Гончар, О.В. Коломієць [та ін.]; за ред. В. Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство «Україна»], 2009. – С. 13.

СП – це набір конкретного інструментарію, який не гарантує перспективу членства в Євросоюзі. Водночас через цей інструментарій дає можливість відкривати канали ЄС для втілення інтеграційних проєктів на теренах визначених країн. На думку багатьох політичних діячів і дослідників, СП може бути корисним механізмом, що сприятиме прискоренню політичної й економічної модернізації східних партнерів. Водночас, практика свідчить, що його потенціал реалізується недостатньо, у тому числі й у сегменті українсько-польських відносин¹¹.

Отже, від часу входження Польщі до ЄС відбувалося наповнення відносин новим змістом, посилення її ролі як адвоката й лобіста євроінтеграційного та євроатлантичного курсу України. Це знайшло свій вияв, з одного боку, в підтримці ідей України, а з іншого, – у виробленні та реалізації конкретної програми співпраці ЄС із країнами Східної Європи. Насамперед, ідеться про програму сусідства й особливо про проєкт «Східне партнерство». Саме польсько-

¹¹ Див.: Східне партнерство ЄС: Додаткові можливості для євроінтеграції України / [І.Ф. Газизуллін, М.М. Гончар, О.В. Коломієць [та ін.]; за ред. В. Мартинюка; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К.: [Агентство «Україна»], 2009. – 84 с.; Сидорук Т.В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія / Т.В. Сидорук. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.; Троян С.С. Конструювання нової моделі інтеграції в Європі (Рецензія на монографію: Сидорук Т.В. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія / Т.В. Сидорук. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с.) // Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць. – К., 2012. Випуск 63. – К.: НПУ імені М.Драгоманова, 2012. – С. 806-809.

шведська ініціатива спрямована на реальне прискорення процесу долучення України (поряд з іншими східноєвропейськими державами) до інтеграції з ЄС.

VI етап – від 2010 р. – упродовж першої половини 2010 р. відбулися зміни керівництва в державах, що знайшло вияв у характері відносин України й Польщі. Перші місяці 2010 р. супроводжувалися змінами найвищого державного й політичного керівництва в Україні. У результаті чергових виборів Президентом України став В. Янукович. Водночас призначення М. Азарова прем'єр-міністром означало зосередження Партією регіонів у своїх руках найвищої державної та виконавчої влади в Україні.

Трагедія під Смоленськом і загибель президента Л. Качинського призвели до дострокових виборів глави Польської держави. Перемога Б. Комаровського супроводжувалася концентрацією влади по лінії «президент – прем'єр» у руках партії Громадянська Платформа.

Попередні заяви і перші рішення нового керівництва України та Польщі дають змогу говорити про настання з середини 2010 р. нового етапу в українсько-польських відносинах. Народний депутат України, президент Українського союзу промисловців і підприємців, Співголова координаційного комітету Поль-

сько-української господарчої палати, співголова Українсько-польського форуму партнерства Анатолій Кінах і депутат Європейського Парламенту від Громадянської Платформи, Член Європейської Народної партії (ЕПР), заступник голови комітету міжнародної торгівлі та голови комітету закордонних справ, член комісії з питань безпеки та оборони Європейського Парламенту Павел Залевські у публікації в газеті «День» від 7 вересня 2010 р. «Скористаймося сприятливим моментом» окреслив нові підходи до польсько-українського співробітництва в умовах зміни політичного керівництва в Україні та Польщі, охарактеризувавши цей етап розвитку як «нову еру польсько-українських відносин». Зауважимо, що ще в 1990-х рр. йшлося про початок «нової ери» в українсько-польських відносинах, відлік якої датували прикінцевим етапом горбачовської «перебудови» (коли представники Народного Руху України налагоджували контакти з діячами «Солідарності»)¹².

**Завершення статті
читайте в наступному
номері «З.С.»**

12 Куйбіда В. Україна-Польща на шахівниці світу: Геополітичні орієнтири сьогодення / В. Куйбіда // І. – 1998. – Число №14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n14texts/kujbida.htm>

АННОТАЦІЯ

В статті досліджено характер становлення, проблеми і етапи еволюції українсько-польських відносин в умовах системних трансформацій в Європі та сутнісних змін усієї архітектури сучасних міжнародних відносин. Особливу увагу приділено науковому аналізу найновішого етапу – з 2010 року – співробітництва між Україною і Республікою Польща та його перспективам.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, постбіполярний світ, системні трансформації, співробітництво.

АННОТАЦІЯ

У статті досліджено характер становлення, проблеми й етапи еволюції українсько-польських відносин в умовах системних трансформацій у Європі та сутнісних змін усієї архітектури сучасних міжнародних відносин. Особлива увага приділена науковому аналізу найновішого етапу – з 2010 року – співробітництва між Україною і Республікою Польща та його перспективам.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, постбіполярний світ, системні трансформації, співробітництво.

21-й саміт АТЕС на Балі: цілі та пріоритети розвитку за умов кризи глобалізації

УДК 327

Сергій ШЕРГІН,
завідувач кафедри
регіональних систем та
європейської інтеграції
Дипломатичної академії
України при МЗС, доктор
політичних наук, професор

Роман ШАХМАТЕНКО,
аспірант Дипломатичної
академії України при МЗС

У індонезійському курортному містечку Денпасар на острові Балі 7-8 жовтня 2013 р. відбулася чергова зустріч лідерів двадцяти однієї економіки, що є членами форуму Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС). Саміт, який проходив під гаслом «Сталий розвиток АТР – двигун глобального зростання», мав на меті обговорити питання поглиблення регіональної взаємодії за умов збереження нестабільності у світовій економіці.

Перше робоче засідання було присвячено ролі АТЕС у зміцненні регіональної економіки та багатосторонньої торгової системи в контексті підготовки до міністерської конференції СОТ, яку заплановано на грудень 2013 року. Варто зазначити, що відкриття саміту АТЕС і обговорення проблем регіональної взаємодії розпочалося з виступу Президента

Російської Федерації В. Путіна, присвяченого результатам зустрічі у форматі «Групи 20», яка відбулась у вересні в Санкт-Петербурзі.

Нагадаємо, що в північній столиці Росії учасники зустрічі зосередили увагу на питаннях виходу з економічної рецесії та заходів, спрямованих на регулювання фінансових ринків і банківської системи розвинених країн світу. Крім того, представниками «двадцятки» було порушено питання про необхідність посилення контролю за спекулятивними операціями міжнародних компаній на ринках сировини та використанні заходів монетарного стимулювання, що в цілому призводить до виникнення складних проблем у світовій економіці.

Незважаючи на важливість питань, включених до порядку денного саміту АТЕС, Президент США

Summary
In this article the key points of 21th APEC's summit agenda (Bali 7-8, October 2013) in the context of overcoming the negative consequences of global economic crises are considered. The contents of the such notions as "regional integration", "Asia Pacific free trade zone", "open regionalism", "Pacific community" are examined.
Key words: Asia Pacific region, APEC summit, ASEAN, East-Asian summit.

Б. Обама був відсутній на Балі у зв'язку з необхідністю вирішувати питання бюджетної кризи, яка стала серйозною проблемою для американської валютно-фінансової системи восени 2013 року. Відомо, що внаслідок бюджетного дефіциту майже 800 тис. американських держслужбовців пішли тоді у вимушену відпустку. Відповідно було скасовано заплановані візити Б. Обами до Малайзії та Філіппін, а також переговори з В. Путіним щодо проблемних питань двосторонньої торгівлі.

Президента США на саміті АТЕС представляв держсекретар Дж. Керрі, який виступив із промовою «Керівна роль і пріоритети Америки» (примітно, що на попередньому саміті Співробітництва у Владивостоці Америку представляла тодішній держсекретар Х. Клінтон). Разом зі своїм колегою – Міністром закордонних справ Росії С. Лавровим керівник зовнішньополітичного відомства США обговорив на саміті питання конфлікту в Сирії та ситуацію навколо Ірану. При цьому Дж. Керрі зазначив, що Сполучені Штати не відмовляються від своїх обов'язків брати активну участь у підтриманні сталого економічного розвитку в регіоні, який забезпечує

соціальну стабільність і може протистояти релігійному фундаменталізму та кризовим явищам.

Утім представники деяких азійських країн висловили занепокоєння з приводу відсутності на саміті керівника наймогутнішої країни світу. На їхню думку, ствердження Вашингтона про новий вектор своїх інтересів, спрямованих у бік Східної Азії, є не більш ніж риторичним прийомом. Насправді ж США цілком зосереджені на проблемах Близького Сходу, у той час як Китай продовжує нарощувати свою економічну присутність і політичний вплив у регіоні. Висловлювалися також думки з приводу того, що головним на саміті буде питання про Транс-Тихоокеанське партнерство (ТТП), з яким Б. Обама виступив два роки тому. Вважається, що ТТП повинно забезпечити сприятливі умови для більш тісного співробітництва між дванадцятьма країнами регіону, у тому числі США, Японією, Канадою та Мексикою, однак без Китаю. Слід відзначити, що на АТР припадає близько 57 % світового ВВП і 48 % світової торгівлі, а за темпами економічного зростання, навіть за умов глобальної кризи, він помітно випереджає інші регіони світу.

Проте, як і на попередніх зустрічах лідерів економік АТЕС, головним питанням Балійського саміту було просування Богорських цілей, у рамках яких країни-члени форуму зобов'язалися до 2020 р. створити в АТР зону вільної торгівлі. На цьому етапі реалізації зазначених цілей учасники зустрічі домовилися до кінця 2015 р. знизити тарифи на деякі види товарів до 5 % чи нижче. Також було досягнуто домовленості щодо реалізації плану дій АТЕС із покращення умов інвестування, стимулювання роботи посадових осіб із приватним сектором та вдосконалення практики корпоративної соціальної відповідальності[1].

Частиною цього плану є збільшення потенціалів, зокрема країн, що розвиваються, для подолання ними конкретних перепон у сфері забезпечення мережевої системи постачання сировини та промислових товарів. Окреме завдання – це забезпечення сталого розвитку на засадах еквівалентності та справедливості. З цією метою сторони домовилися виступати за підвищення конкурентної спроможності малих і середніх підприємств за рахунок забезпечення фінансування торгівлі та доступу на міжнародні ринки, а також приєднання до світової системи постачання товарів. У підсумкових документах саміту знайшли відображення питання розвитку охорони здоров'я, охорони дикої природи, пошуку джерел чистої води та енергії, що поновлюється. У контексті реалізації зазначених домовленостей учасники саміту дійшли згоди, що головувати на форумі Співробітництва протягом 2017-

2022 рр. будуть В'єтнам, Малайзія, Нова Зеландія, Папуа-Нова Гвінея, Таїланд і Чилі[2].

У рамках Ділового саміту АТЕС відбулася серія засідань на тему «Нові джерела сталого і довготермінового економічного зростання в АТР», а також неформальна зустріч лідерів економік форуму з «гостями голови» форуму – керівниками малих острівних держав Тихого океану (Вануату, Кірибаті, Маршалові острови, Соломонові острови, Фіджі). У роботі Ділового саміту АТЕС, крім керівників країн-членів форуму, взяли участь представники 1200 регіональних компаній. Наприкінці роботи саміту було прийнято Декларацію лідерів економік АТЕС і Заяву лідерів щодо підтримання багатосторонньої торговельної системи. У цих підсумкових документах віддзеркалилися концептуальні підходи й ставлення країн-учасниць до інституційного та функціонального розвитку АТР як рушійної сили глобального економічного зростання.

Критичний і неупереджений аналіз документальних матеріалів і ситуації навколо Балійського саміту показує, що розв'язання проблем розвитку АТЕС і АТР у цілому знаходиться далеко від свого завершення. Серед інших – комплекс питань, пов'язаних із процесами глобалізації, що охопили своїм багатовимірним впливом АТР як підсистему міжнародних відносин і дають підставу розглядати їх як рушійну силу світового розвитку. Найбільш результативним вплив глобалізації виявився на регіональному рівні, зокрема в Східній Азії, де інтеграційні процеси підготували належ-

ні умови для її інституціоналізації та функціонального зростання.

Становлення та розвиток інтеграційних процесів в АТР у біполярний період були спричинені зростанням ролі економічних факторів у міжнародних відносинах та імперативами подолання міжсистемного протистояння. Проте на початку XXI ст. інтеграція в АТР опинилася перед загрозою протекціонізму з боку країн Європейського Союзу та країн-членів НАФТА (Угоди про Північно-Американську зону вільної торгівлі). За таких умов країни Тихоокеанської Азії прискорили політичну консолідацію з метою створення інтеграційного простору та інституціоналізації відносин між найбільш розвиненими економіками регіону.

Варто зазначити, що в АТР, якщо застосовувати широкий підхід до визначення регіону, функціонують 44 субрегіональні угруповання, у тому числі 28 – між окремими країнами-членами АТЕС. Проводяться переговори про формування близько трьох десятків нових об'єднань. Здебільшого це двосторонні зони вільної торгівлі, найвідомішими серед яких є: НАФТА в Північній Америці та АСЕАН у Південно-Східній Азії, Зона вільної торгівлі між Австралією та Новою Зеландією (СЕР) і Форум тихоокеанських островів на півдні Тихого океану. Майбутнє азійсько-тихоокеанської економічної інтеграції та місце регіону у світових інтеграційних процесах багато в чому залежать від досягнення цілей Богорської декларації, яку було прийнято на неформальному саміті АТЕС у 1994 році.

Зміст основних цілей

декларації полягає в поетапному створенні найбільшої у світі зони вільної торгівлі, наповненої товарами, послугами та надходженням інвестиційного капіталу. При цьому розвинені країни повинні були завершити торгово-економічну лібералізацію до 2010 р., неоіндустріальні країни (НІК) – до 2015 р., а ті, що розвиваються – до 2020 року. Проте досягнення задекларованих цілей через низку причин відбувається з певним відхиленням від намченого графіка. Тим більше, що серед учасників так званої тихоокеанської спільноти, прототипом якої виступає форум АТЕС, існують суттєві розбіжності щодо розуміння та реалізації Богорських цілей [3].

У цьому контексті зазначимо, що інтеграція охопила в основному два субрегіони – Південно-Східну Азію та південь Тихого океану (зона вільної торгівлі між Австралією і Новою Зеландією). Створені угруповання характеризуються інтеграцією в торговельній сфері, сприяють регіональній і глобальній лібералізації, служать важливим інструментом формування загальнорегіональної зони вільної торгівлі. Головний ефект субрегіональної економічної інтеграції пов'язаний зі зростанням інвестиційної привабливості країн для закордонних інвестицій за рахунок створення спільного та більш широкого ринку з вільним переміщенням одного (АСЕАН) або більше (СЕР) факторів виробництва.

У межах Співробітництва активно розвивається трансрегіональна інтеграція, в основу якої покладено принципи відкритого регіоналізму, а саме: взаємна користь, добровільність,

поступовість, всеосяжність, консультативність і недискримінаційність. Фактично, торговельна та інвестиційна лібералізація в АТЕС здійснюється за трьома напрямками: на національній, субрегіональній (у рамках інтеграційних угруповань) і багатосторонній основах (з урахуванням зобов'язань у СОТ). Подібна м'яка форма регіоналізації має компромісний характер і пов'язана зі збереженням великої диференціації між країнами-учасницями. Заслуга АТЕС полягає у використанні принципово нової моделі інтеграційної взаємодії, що знайшла прояв у індивідуальних і колективних планах дій, прискореній галузевій лібералізації та активізації субрегіональних інтеграційних проєктів за умов постбіполярності.

Розглядаючи проблеми інтеграційного співробітництва країн АТР, яке базується, в основному, на економічній складовій, зазначимо, що ефективність економічних угруповань пояснюється не лише суто економічними, а й політичними факторами. Взаємна обумовленість цих факторів ускладнює визначення пріоритетності політики чи економіки в інтеграційних процесах, генезис і розвиток яких багато в чому залежать від історичних і соціокультурних умов, у яких перебувають окремі країни та регіони.

Розвиток інтеграційних процесів у АТР ґрунтується на принципах «відкритого регіоналізму», сутність якого полягає в тому, що посилення коопераційних зв'язків і зняття обмежень на рух товарів, трудових ресурсів і капіталу всередині регіону поєднується з дотриманням принципів ГАТТ/СОТ, відмовою від

протекціонізму відносно інших країн, стимулюванням розвитку в позарегіональних економічних зв'язках.

Саміти АТЕС, у тому числі й Балійський 2013 р., продемонстрували наміри його країн-членів і надалі рухатися шляхом тихоокеанської економічної співпраці та підтримання комплексної безпеки в регіоні. По-перше, значна кількість учасників інтеграційної взаємодії обумовлює ефективність організації, що разом із високими темпами розвитку більшості учасників форуму та їх величезним ресурсним потенціалом виводить Співробітництво до числа найвпливовіших угруповань на міжнародній економічній арені. По-друге, країни-члени АТЕС, на які припадає більша частка світової економіки й торгівлі, несуть особливу відповідальність за регулювання глобального економічного розвитку.

Особливість розвитку АТЕС полягає в тому, що він посідає окреме місце серед інших інтеграційних утворень світу, позаяк має величезний територіально-географічний простір, структурну організацію «м'якого» типу, принцип консенсусу в прийнятті рішень тощо. На сьогодні Співробітництво є одним із трьох (поряд із ЄС і НАФТА) найбільш впливових у сучасному світовому господарстві інтеграційних структур. Хоча АТЕС є наймолодшим із «трійки» найбільших економічних інтеграційних угруповань, воно стало дієвим чинником сприяння торгівлі та економічній співпраці в регіоні. Економічна зона АТЕС є лідером динамічного розвитку в масштабах планети. Ефективність АТЕС як

вільного консультативного форуму без жорсткої організаційної структури та великого бюрократичного апарату зумовлена насамперед принципами «нового регіоналізму»[4].

Однак економічна інтеграція в АТР ризикує стати дискримінаційною для позарегіональних гравців, оскільки США та їхні союзники в Азії не бажають посилювати «європейський вектор» у АТЕС. У результаті цього, країни і території, яким відмовляють в участі в АТЕС, уже об'єднуються в інші структури, що уповільнює процес утворення «тихоокеанської спільноти». Найближчою метою Співробітництва є не стільки єдиний економічний, скільки єдиний інформаційно-комунікаційний простір. Прагнучи створити зону вільного інвестування, країни АТЕС вживають заходів, що стимулюють рух капіталів між країнами регіону, скорочують число галузей, закритих для прямих зарубіжних інвестицій, спрощують візовий режим для підприємців, забезпечують широкий доступ до економічної інформації тощо.

У цілому в АТР завершується процес формування трьох економічно неформальних блоків: Північно-Східний економічний простір, економічний простір АСЕАН і китайський економічний район. При збере-

женні нинішніх темпів розвитку та за умов ефективної інтеграції Китай найближчим часом стане одним із головних центрів сили й основним економічним, політичним і військовим конкурентом США та їхніх союзників у АТР. Із розпадом біполярного міжнародного порядку АСЕАН стала претендувати на роль інтеграційного центру, внаслідок чого виникла система політичних консультацій Асоціації з партнерами у форматах: АСЕАН+1 (КНР), АСЕАН+3 (КНР, Японія, Південна Корея) та АСЕАН+6 (АСЕАН+3 + Індія, Австралія, Нова Зеландія). На базі останньої у 2005 р. виник Східноазійський саміт як основа для майбутньої «східноазійської спільноти». Відтак привілейоване партнерство АСЕАН і КНР може бути підставою для створення нової системи безпеки в Східній Азії без участі США.

Необхідність у створенні в АТР діючої моделі колективної співпраці та безпеки дедалі сильніше відчувається країнами регіону. На роль такої організації у зв'язку з розширенням складу їх учасників більше підходять АРФ і Східноазійський саміт. Популярною стає концепція «мережевої дипломатії» – системи партнерських багатосторонніх об'єднань для вирі-

Сергій Шергін, Роман Шахматенко. 21-й саміт АТЕС на Балі: цілі та пріоритети розвитку за умов кризи глобалізації

шення як загальних, так і окремих питань регіонального розвитку. Опрацьовуються плани об'єднання декількох регіональних «майданчиків» – АРФ і АТЕС або САЕФ і АТЕС із тим, щоб процес регіонального співробітництва мав не лише економічний, а й безпековий вимір. Так, останнім часом уряд Японії виступає з ініціативою створення Азійсько-Тихоокеанської та Східноазійської спільноти з метою «зміцнення тисячорічних зв'язків країн Азії, зразком якої є Європейський Союз»[5].

Аналізуючи процеси економічної інтеграції в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, констатуємо наявність особливих історичних і міжнародно-політичних умов, а також структурно-організаційну своєрідність її розвитку. До числа основних особливостей інтеграційних процесів у АТР можна віднести наступне:

- інтеграційні процеси в АТЕС розвиваються за провідної ролі ТНК, що зумовлює розвиток міждержавного співробітництва. Це виявилось, зокрема, у тому, що створення неурядових регіональних економічних організацій: Тихоокеанської економічної ради – ТЕР (1967 р.) та Ради з тихоокеанського економічного співробітництва – РТЕС (1980 р.) набагато випередило створення самого АТЕС. Разом із цим, діяльність ТЕР і РТЕС ґрунтувалася на базі національних комітетів, які мали стійкі зв'язки зі своїми урядами й отримували від них всебічну підтримку;
- процес інтеграції охоплює країни з суттєвими відмінностями в економічному розвитку, різними

культурами та соціально-політичними системами. Унікальна роль АТЕС полягає в тому, що в ньому об'єднуються дві великі економічні держави – США та Японія, а також економічний велетень ХХІ ст. – Китай;

- АТЕС – єдина міжнародна структура інтеграційного типу, куди входить Японія – розвинена постіндустріальна держава. При цьому важливо відзначити той факт, що його членами є КНР і Тайвань, напружені політичні відносини між якими вимагають сприятливих зовнішніх умов;
- роль Росії в інтеграційних процесах в АТР, порівняно з багатьма ключовими учасниками АТЕС, обмежується досить скромними макроекономічними показниками та слабкорозвиненою економічною інфраструктурою російського Далекого Сходу. Тому вона на цьому етапі здатна бути лише сировинним додатком у контексті регіональної співпраці;
- інтеграція в масштабах АТР включає субрегіональні економічні союзи (АСЕАН, НАФТА, Південно-Тихоокеанський форум тощо), тобто допускає різні рівні інтеграції за ступенем лібералізації зовнішньої торгівлі;
- концепція «відкритого регіоналізму», що є організаційною основою діяльності РТЕС і ТЕР, розглядає регіональну інтеграцію як елемент економічного глобалізму. При цьому еволюція світової економіки постає як процес поступового об'єднання та взаємопроникнення регіональних економічних союзів.

Отже, в АТР функціонує кілька об'єднань, ступінь інтеграційної зрілості яких у межах регіону залишається недостатньо високою. Наприклад, зону вільної торгівлі АСЕАН можна зарахувати до першого етапу розвитку економічної інтеграції, тобто до зони торгівлі з відміною тарифів та інших обмежень. Напротив, АТЕС можна кваліфікувати не як зону вільної торгівлі, а як «відкрити економічну асоціацію».

Звичайно, саміт 2013 р. в Індонезії не став і не міг стати форумом, на якому зазначені вище складні проблеми інтеграційного розвитку та реалізації концепції створення «тихоокеанської спільноти» отримали б чітку перспективу в контексті їх ефективного розв'язання. Утім, цьогорічна зустріч на Балі наблизилася його учасників до розуміння того, що долати економічні та політичні труднощі інтеграційного розвитку за умов кризи глобалізаційних процесів необхідно спільними зусиллями і головне – на засадах консенсусу, рівності та взаємної вигоди. У цьому зв'язку особливої ваги набуває питання про вивчення та використання Україною досвіду країн АТЕС у подоланні негативних наслідків

глобальної фінансово-економічної кризи.

Список використаних джерел:

1. http://newsradio.com.ua/rus2013_10_07nachasja-summit-atjes-na-bali/
2. Там само.
3. Acharya A. *The Rise of Asia: Who Takes the Lead* / A. Acharya. – London: Palgrave, 2008. – 287 p.; Acharya A. *Competing Asian Communities: What the Australian and Japanese Ideas Mean for Asia's Regional Architecture* [Ачарья А. Конерничающие азиатские сообщества: что для азиатской региональной архитектуры значат австралийские и японские идеи] // URL: <http://www.eastasiaforum.org/2009/10/29/competing-asia-communities/24.02.2010>
4. Frost E. *Asia's New Regionalism* / E. Frost. – London: Rienner Publishers, 2008. – 293 p.; Beeson M. *Regionalism and Globalisation in East Asia: Politics, Security, Economic Development* / M. Beeson. – N.Y.: Palgrave, 2007. – 324 p.; Morrison Ch., Pedrosa E. *An APEC Trade Agenda?: The Political Economy of a Free Trade Area of the Asia Pacific* / Ch. Morrison, E. Pedrosa. – Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2007. – 241 p.
5. *Policy Speech by Prime Minister Yukio Hatoyama at the 174th Session of the Diet 29 January 2010* [Политическая речь премьер-министра Юкио Хатоямы на 174-й сессии Парламента от 29 января 2010 г.] // URL: http://www.kantei.go.jp/foreign/hatoyama/statement/201001/29siseihousin_e.html

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются вопросы, которые обсуждались на 21-м саммите АТЭС на индонезийском острове Бали 7-8 октября 2013 г. в контексте преодоления последствий кризисных явлений в глобальной экономике. Определяются понятия «региональная интеграция», «зона свободной торговли в АТР», «новый регионализм», «открытый регионализм», «тихоокеанское сообщество».

Ключевые слова: Азиатско-Тихоокеанский регион, саммит АТЭС, АСЕАН, Восточноазиатский саммит.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються питання, що обговорювалися на 21-му саміті АТЕС на індонезійському острові Балі 7-8 жовтня 2013 р. в контексті подолання наслідків кризових явищ у глобальній економіці. Визначаються поняття «регіональна інтеграція», «зона вільної торгівлі в АТР», «новий регіоналізм», «відкритий регіоналізм», «тихоокеанська спільнота».

Ключові слова: Азійсько-Тихоокеанський регіон, саміт АТЕС, АСЕАН, Східноазійський саміт.

Україна в новій геополітичній конфігурації

УДК 321 (327-100)

Майже непоміченим 12 вересня 2013 р. пройшов один ювілей: виповнилося півстоліття з дня підписання Договору про асоціацію між Туреччиною та Європейським економічним співтовариством. Здавалося б, гідний привід оцінити спільно пройдений шлях і намітити плани на майбутнє. Проте турецькі політики та мас-медіа або проігнорували знаменну дату, або говорили про неї з ледь прихованим роздратуванням. Ще б пак! Угода про асоціацію, безсумнівно, принесла Туреччині значні економічні результати, однак у політичному сенсі прирекла державу з великими амбіціями на принизливе півстолітнє очікування в передпокої Європи, яка об'єднується.

Тим часом інша велика держава – Україна – з нетерпінням чекає моменту, коли і її допустять до цього передпокою. При цьому жоден тверезомислячий аналітик не ризикне впевнено сказати, що очікування Києва повноцінного членства в Євросоюзі не затягнуться довше, ніж у Туреччини.

І все ж заплановане на 28 листопада 2013 р. у Вільнюсі підписання Україною та ЄС угоди про асоціацію, що включає положення про створення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ), стане кордоном в історії країн пострадянського простору.

ЩО РОБИТИ РОСІЇ?

Безсумнівно, Вільнюс буде важким ударом не стільки по миттєвих інтересах Росії, скільки по світобаченню російської політичної еліти та й значної частини суспільства. Однак життя на цьому не закінчиться. Виникнення нової, несприятливої геополітичної конфігурації змусить Москву вибирати між різними варіантами дій залежно від тих чи інших стратегічних цілепокладань. Якщо спробувати гранично схематизувати вибір, то він полягатиме в рішучості повернути Україну на колишню геополітичну орбіту або в готовності радикально змінити самі правила гри у відносинах Москви та Брюсселя.

Чи можлива після Вільнюса ще одна геополітична переорієнтація Києва, його розворот у бік Росії? Красиві слова про «безповоротність європейського вибору» варто залишити для українського внутрішньополітичного вжитку. Зрештою йдеться про масштаб матеріальних, політико-дипломатичних,

інформаційних та інших ресурсів, які буде готова задіяти Росія для того, щоб уплинути на українські еліти та громадську думку. В останні місяці багато говорилося про те, що щорічний економічний виграш України в разі її вступу до Митного союзу становитиме від 6 до 12 млрд доларів. Він міг бути досягнутий за рахунок майже триразового зниження вартості російського газу, зняття експортного мита на нафтопродукти, створення преференційного режиму для продовольчих товарів. Сюди ж слід додати компенсації, пов'язані з переходом України на загальну для МС ставку єдиного митного тарифу. Безсумнівно, на першому етапі гіпотетичного членства України в Митному союзі саме російському платникові податків довелося б узяти на себе це навантаження.

Альтернативна стратегія – спроба кардинально змінити правила гри між Росією і Євросоюзом та інтегрувати Україну в цю систему як повноправного

учасника – поки що видається суто гіпотетичною. Цей підхід насамперед повинен базуватися на визнанні України ключовим фактором російсько-європейської взаємодії та на виробленні інклюзивного підходу до Києва. Зрозуміло, що цю умову російським лідерам виконати досить важко. Проте ще більш складною перешкодою є політико-інституційна несумісність нинішньої Росії та європейських країн. Одна справа – прагнення гармонізувати розбіжності інтересів між державами з генетично близькими політичними режимами, інша – між країнами, чиї політичні інститути, норми та практики розвиваються в протилежних напрямках. Ця розбіжність в останні півтора року досягла нової якості, істотно обмеживши можливості маневру російської зовнішньої політики у відносинах із Заходом. І навіть блискучий дипломатичний успіх Москви в сирійському питанні лише відтіняє вказану обставину. Судячи з усього, ЄС і США докладуть зусиль, щоб російський тріумф в Женеві було «врівноважено».

Не меншою помилкою може виявитися закриття російського ринку праці для української робочої сили. Зростання соціального напруження через трудову міграцію викликане, як відомо, зовсім не громадянами України. Навпаки, кваліфікація,

знання російської мови, культурна близькість теоретично повинні робити українських трудових мігрантів у Росії бажаними гостями. Нові економічні труднощі, з якими, очевидно, зіткнеться Київ після підписання договору про асоціацію з ЄС, можуть призвести до деякого збільшення масштабів трудової міграції в Росію. Найменше, що необхідно зробити в такій ситуації – не відштовхувати цих людей.

Однією з асиметричних відповідей на геополітичну переорієнтацію Києва міг би стати запуск великої стипендіальної програми, розрахованої на щорічне залучення в російські вузи тисяч студентів із південних і східних регіонів України. Самі стипендії за розміром повинні бути конкурентоспроможними порівняно зі стипендіями в рамках аналогічних програм Євросоюзу. Така програма могла б сформувати когорту прихильників пріоритетного розвитку відносин із Росією; крім того, вона пішла б на користь приймаючим російським вузам. Цілком резонно запропонувати учасникам цієї програми широкі мож-

ливості, що включають різні варіанти подальшого працевлаштування в Росії.

Особливе питання – присутність України після набрання чинності ГВЗСТ у двох зонах вільної торгівлі, з країнами СНД і з Євросоюзом. Не будучи унікальною для світової економіки, ця ситуація – нова для пострадянського простору. Усі ефекти виникнення української змички між двома зонами вільної торгівлі зараз навряд чи можна прорахувати, хоча офіційні російські представники наголошують на негативних наслідках. Не виключено, що найбільший збиток буде пов'язаний не з перетиканням європейських товарів через Україну на російський ринок, а з превентивними захисними заходами Москви та у відповідь реагуванням України та ЄС. У будь-якому разі ця ситуація не зависне надовго. Київ, імовірно, прагнучим політично капіталізувати своє особливе становище, запропонувавши певний тристоронній механізм регулювання торгових відносин, який може трансформуватися на майданчик для предметного обговорення

ідеї створення зони вільної торгівлі від Лісабона до Владивостока. Схоже, що і в Брюсселі не відкидатимуть таку ініціативу, оскільки, по-перше, лібералізація взаємної торгівлі найбільш вигідна європейським експортерам, по-друге, участь Росії в тристоронньому переговорному форматі означатиме фактичне визнання геополітичної зміни, яка повинна незабаром здійснитися у Вільнюсі. Москва, таким чином, опиниться перед дилемою. Якщо концепція тристороннього діалогу передбачатиме тільки обговорення питань зони вільної торгівлі, то російське керівництво, швидше за все, вважатиме за краще ухилитися. Якщо ж Москва захоче та зуміє запропонувати більш широкий порядок, то не виключено, що саме цей формат дасть можливість вивести відносини Росії та Євросоюзу з глибокого застою.

Можливим, однак, є й інший розвиток подій, коли відмова від тристороннього діалогу та ескалація захисних заходів у сфері торговельних відносин призведуть до фактичного виштовхування України із зони вільної торгівлі СНД. Таке витіснення не пройде гладко та, ймовірно, призведе до завершення епохи Співдружності. Строго кажучи, процес запущено близько десяти років тому серією кольорових революцій. Перспектива укладення кількох країн СНД угод про асоціацію з Європейським Союзом відіграла роль своєрідного каталізатора, оскільки слідом за ЄС і Росія поставила ці країни перед вибором «або – або». Вимушена відмова Вірме-

нії від зближення з Євросоюзом і її заявка на приєднання до Митного союзу є яскравою ілюстрацією збільшеної інтенсивності геополітичної поляризації пострадянського простору. Якщо після Вільнюса Росія справді наважиться на витіснення України із зони вільної торгівлі СНД, то в результаті практично вся територія колишнього СРСР (поки що за винятком Узбекистану і Туркменістану) розділиться на два нерівні сектори, один із яких економічно та політично буде прив'язаний до єдиної Європи, а інший – до Митного союзу Росії, Білорусі та Казахстану.

Поляризація пострадянського простору матиме неоднозначні наслідки для МС, основною тенденцією в розвитку якого, принаймні на найближчі два-три роки, може стати екстенсивне розширення. Ризики поспішного збільшення кількості членів поки що недооцінюються. Впевнений старт МС дозволяв сподіватися, що це об'єднання виявиться першим успішним інтеграційним проектом на пострадянському просторі. Однак слідом за початковим позитивним ефектом створення Єдиного економічного простору і спільної митної території Росії, Білорусі та Казахстану був етап «кризи зростання», поступового загострення внутрішньої напруженості між учасниками об'єднання. Сама по собі криза зростання – явище закономірне, але в разі МС обтяжується специфікою персоналістських режимів країн-учасниць і пов'язаними з нею ексцесами на кшталт «справи Баумгертнера». Проте концентрація спільних

зусиль на врегулюванні суперечностей, подальшій уніфікації внутрішнього законодавства, зміцненні інституційної бази й узгодженні стратегічних цілей могла б надати імпульс процесові інтеграції.

У ланцюжку подій, кульмінацією яких може стати вільнюський саміт «Східного партнерства», однією з ключових дат є 8 листопада 2011 року. У той день розпочалося постачання газу газопроводом «Північний потік», завдяки чому істотно знизилася залежність Росії від України як основного транзитера російського блакитного палива. Здавалося б, попри всі перешкоди торжествує лінія Путіна – Шредера на встановлення ексклюзивного енергетичного партнерства Росії та Німеччини, яке, у свою чергу, ще більше посилить політичну перевагу цих країн, відповідно, на пострадянському просторі та в Європейському Союзі. Не тільки Україні, а й Білорусі, Польщі, іншим країнам-транзитерам російського газу належало змиритися з втратою колишніх політико-економічних переваг.

Однак у той же день було опубліковано лист, підписаний міністрами закордонних справ Німеччини Гідо Вестервелле та Польщі Радославом Сікорським, який незадовго до того порівнював «Північний потік» із пактом Молотова-Ріббентропа. Лист, по суті, оголошував про вироблення Німеччиною та Польщею спільного курсу щодо Росії. Подальший розвиток подій показав, що ця заява аж ніяк не була символічною компенсацією Варшаві. Лист Вестервелле і Сікорського ознаменував новий розпо-

діл «сфер відповідальності» між Німеччиною та Польщею. Остання фактично дала сигнал про свою готовність визнати німецьке лідерство в подальшому реформуванні Європейського Союзу. У свою чергу, Німеччина погодилася з критичним підходом Варшави до російської зовнішньої та внутрішньої політики. Фокусуючи увагу на інституційних та економічних проблемах єдиної Європи, утримуючись від надмірної залученості у справи пострадянського простору та змирившись із поступовою стагнацією німецько-російських відносин, Берлін надав Польщі та солідарним із нею країнам Балтії та Вишеградської групи можливість виявляти все зростаючий вплив на вироблення східної політики Євросоюзу.

Нині можна сказати, що східна політика ЄС багато в чому стає ягеллонською. Якщо не зважати на внутрішньопольські політико-ідеологічні розмежування, то в широкому розумінні

ягеллонською політикою можна назвати координацію зусиль еліт центральних і східноєвропейських країн на основі протистояння Росії. Історично ці країни або входили до складу Королівства Польського та Великого Князівства Литовського (а потім – Речі Посполитої), або принаймні примикали до балтійсько-чорноморського міжмор'я. У сучасних умовах ягеллонська політика означає спробу виведення декількох країн пострадянського простору з геополітичної «сірої зони», у якій вони перебували після розпаду СРСР, їх політичну та економічну прив'язку до єдиної Європи та блокування участі цих країн у альтернативних ЄС інтеграційних проєктах.

Новітній етап ягеллонської політики щодо Києва розпочинався в дуже несприятливій обстановці. В умовах світової економічної кризи увагу провідних країн Євросоюзу та США було відвернуто від регіону СНД, позиції Росії

на пострадянському просторі явно зміцнилися, а в Україні лідери «помаранчевої» революції, які зазнали електоральної поразки, опинилися в політичному небутті або на лаві підсудних. Сама можливість діалогу з новою українською владою, яка почала судові переслідування Юлії Тимошенко та її соратників, багатьом у Європі здавалася досить сумнівною. Однак прихильники ягеллонської політики крок за кроком вибудовували відносини з Віктором Януковичем та його командою, використовуючи наростання напруженості між Кремлем і Банковою. І якщо на перших порах Янукович міг розглядати розморожування діалогу з Брюсселем лише як фактор, що зміцнює його позиції в жорсткому торзі з «Газпромом» і Путіним, то надалі завдяки ягеллонській дипломатії він визнав перспективною для себе та свого оточення ставку на досягнення угоди про асоціацію з Євросоюзом.

В умовах, коли європейський інтеграційний проєкт переживає глибоку кризу, інститутам ЄС настійно потрібні нові докази власної привабливості та політичної успішності. Тому не в останню чергу сталася ягеллонізація східної політики Євросоюзу. Включення України у сферу економічного та політичного впливу Європи може стати тим успіхом, який матиме великий резонанс, але не вимагатиме істотних витрат від європейських платників податків. Більше того, відкриття досить ємного українського ринку – безперечно благо для орієнтованих на експорт економік, передусім Німеччини. Разом із тим формат асоціації не дає змоги Києву розраховувати на субсидії з Брюсселя, доступні лише повноправним членам Євросоюзу.

Ягеллонська політика стосовно України спирається й на зростаючу підтримку Сполучених Штатів. У першу чергу це обумовлено провалом перезавантаження після повернення в Кремль Володимира Путіна. Водночас одним зі стимулів американського інтересу до України можуть бути переговори між США та ЄС про створення Трансатлантичної зони вільної торгівлі та інвестицій. У разі успіху цього глобального проєкту Україна виявиться чимось на зразок безкоштовного «дodatка» до об'єднання двох найбільших економік світу.

Які ж перспективи продовження ягеллонського курсу в східній політиці Європейського Союзу після Вільнюса? Звичайно, багато що залежить від змін, яких зазнає модель

європейської інтеграції в ході внутрішньої перебудови та в результаті створення зони вільної торгівлі зі Сполученими Штатами. Більш імовірно, що ягеллонський курс буде ревізовано з боку ключових країн Євросоюзу. Справді, після України з високою мірою імовірності у фокус ягеллонської політики повинні потрапити Білорусь і Придністров'я. Рівень конфліктності і в тому, і в іншому разі може виявитися таким, що зашкалює. Швидше за все, витрати провідні країни ЄС оцінять як невиправдано високі. Німеччині та Франції в цих умовах буде зручніше повернутися до діалогу з геополітично ослабленою Росією, ніж намагатися остаточно загнати її в кут. Однак очікувати повної відмови від ягеллонських конотацій у східній політиці об'єднаної Європи не слід.

НАСТУПНОГО РАНКУ...

На ранок після підписання у Вільнюсі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, швидше за все, нічого суттєвого не відбудеться. Велика частина київського «політикуму» святкуватиме свій європейський тріумф і готуватиметься до нового витка традиційної української внутрішньополітичної боротьби всіх проти всіх, західна преса не забуде оголосити про геополітичну поразку путінської Росії як про доконаний факт, а російська – про втрату Україною реальної суверенітету та похмурі перспективи економіки. Однак серйозні проблеми дадуться взнаки досить скоро, ще до завершення

процесу ратифікації вільноньської угоди. Москва, принаймні, навряд чи стане чекати цього моменту. Швидше за все, розпочнеться зниження обсягу прямих інвестицій і згортання кредитування української економіки російськими фінансовими інститутами. Виключенням стануть, можливо, ті програми, які є найбільш чутливими для великих російських економічних акторів, що мають тісні зв'язки з українськими підприємствами.

У таких обставинах загроза дефолту української економіки різко зростає. Не виключено, що його буде попереджено за рахунок політично мотивованого полегшення для України доступу до кредитів МВФ. Однак україномаймовірно, що Європейський Союз перейде до прямого субсидування української економіки навіть після набуття чинності ГВЗСТ. При цьому в перші місяці та роки дії ГВЗСТ розпочнеться процес витіснення з українського ринку продукції місцевих виробників більш дешевими та якісними європейськими товарами. Ці тенденції ще посиляться у зв'язку з форсованим переходом на технічні стандарти ЄС, що є одним із ключових положень ГВЗСТ. Одночасне введення захисних заходів у країнах Митного союзу поставить багато українських підприємств і навіть деякі галузі промисловості на межу краху. Пік кризи може збігтися з виборами Президента України у 2015 році.

Складається враження, що Віктор Янукович і його основна опора у Верховній раді – Партія регіо-

нів, роблячи ставку на підписання угоди про асоціацію з Євросоюзом, якщо й не вдаються до політичного самогубства, то, принаймні, вплутуються у виключно ризиковану гру. Політичний консенсус більшості представлених у парламенті сил навколо курсу на зближення з Європою зникне одразу після підписання вільноньської угоди, а відповідальність за негаразди буде покладено на Януковича та його прихильників. При цьому розколотою опиниться й електоральна база, на яку спираються нинішній президент і Партія регіонів.

«Казус Януковича» надзвичайно важливий для розуміння поведінки та подальшої еволюції пострадянських політичних еліт. Такий же шлях подолав колишній молдавський президент Володимир Воронін, який прийшов до влади під проросійськими гаслами, але здійснив під тиском Заходу крутий політичний розворот, перебуваючи за півкроку від підписання запропонованого Москвою плану придністровського врегулювання. Віктор Янукович після обрання президентом у лютому 2010 р. зробив рішучі кроки на шляху відновлення відносин із Москвою, уклавши з Дмитром Медведевим харківські угоди про продовження на 25 років терміну базування в Севастополі російського Чорноморського флоту і про 30-процентне зниження ціни на російський газ. Однак і харківські угоди, і наступне прийняття Верховною Радою закону про позаблоковий статус України свідчили головним чином

про прагнення команди Януковича повернутися до традиційної політики балансування між Росією та Заходом. Москва, ймовірно, інакше витлумачила мотиви нової української влади і можливості тиску на неї. Спочатку в питанні про долю української газотранспортної системи, а потім і з більш широкого кола проблем російсько-українських відносин ставку було зроблено на використання всіх тактичних і стратегічних переваг, які мав Кремль. Судячи з усього, такий пресинг був сприйнятий найбільш впливовими українськими олігархічними групами, одну з яких очолює сам Янукович, як безперечна загроза їх довгостроковим бізнес-інтересам. І хоча у внутрішній політиці та боротьбі з опонентами українська влада досить успішно застосовувала багато методів влади російської, у зовнішній політиці Києва поновився дрейф у бік Брюсселя.

Перехід України на нову геополітичну орбіту, безсумнівно, забезпечить Януковичу становище партнера, з яким Захід готовий вести діалог. Проте це не означає, що він отримає карт-бланш на зміцнення позицій тими ж методами, якими діяв досі. Швидше, навпаки – жодне серйозне зловживання адміністративним ресурсом не залишиться непоміченим. Брюссель вимагатиме від Януковича вільних виборів і навряд чи дуже засмутиться, якщо він їх не виграє.

Чи втратить Янукович голоси тих українських виборців, які досі симпатизують Росії? Поза всяким

сумнівом, вільнюська ейфорія розвіється швидко, а розчарування євроінтеграційною риторикою виявиться масовим, особливо на сході та півдні України. Не можна виключати й розколу Партії регіонів, де вже відчувається підвищена напруженість у зв'язку з відмовою Банкової від східного інтеграційного вектора. Однак це не означає, що до президентських виборів 2015 р. обов'язково з'явиться нова політична сила та нові лідери, здатні згуртувати незадоволених геополітичною переорієнтацією України. Віктор Медведчук і очолюваний ним рух «Український вибір» поки що не здаються переконливими претендентами на цю роль, а комуністи хоча й поліпшать свої електоральні перспективи, якісної реструктуризації українського «політикуму» забезпечити не зможуть. Імовірно, після підписання вільнюської угоди Янукович зробить кілька примирливих заяв стосовно

Росії. Вони будуть адресовані не стільки Володимиру Путіну або російській громадській думці, скільки власним виборцям. Навряд чи варто сподіватися на позитивну реакцію Москви. І все ж за ними може стояти щось більше, ніж тривіальне політичне маневрування. Уже є ознаки виникнення нового політико-ідеологічного феномена, який можна назвати «східноукраїнським європеїзмом». На відміну від українського етнонаціоналізму, цитаделлю якого є Західна Україна, східноукраїнський європеїзм орієнтований на будівництво політичної нації, яка об'єднує всіх жителів незалежно від мови, віросповідання та етнічної приналежності на платформі суверенітету, стратегічної орієнтації на вступ до Європейського Союзу при одночасному вибудовуванні ексклюзивних відносин із Російською Федерацією. У цій формулі європейська орієнтація озна-

чає, по-перше, прагнення заручитися зовнішньою гарантією державної незалежності, по-друге, рішучість зміцнити позиції українських фінансово-промислових груп у їх взаєминах із партнерами на сході, по-третє, принципову згоду на інституційні трансформації відповідно до прописаних ЄС рецептів. Водночас необхідною частиною формули повинні бути особливі відносини з Москвою, оскільки тільки вони зможуть надати Україні додаткову вагу у взаємодії з Брюсселем. Україна не матиме її, якщо після Вільнюса перетвориться на частину антиросійського «санітарного кордону». У рамках ягеллонського курсу Київ, швидше за все, буде інструментом політики своїх найближчих західних сусідів. Тобто надзавданням східноукраїнського європеїзму повинно стати формування тристоронньої моделі стратегічного партнерства, у якій Україна зуміє виступити в якості

основної сполучної ланки між Росією та Європейським Союзом.

У РФ знайдеться поки що не дуже багато політиків, готових розглядати adeptів східноукраїнського європеїзму як надійних партнерів. Допоки основним його спікером виступає Віктор Янукович, довіра до цих ідей і пов'язаних із ними ініціатив залишиться мінімальною. Якщо після Вільнюса в Лівобережній Україні знову зросте популярність гасел приєднання до Митного союзу, у Росії це посилить позиції прихильників жорсткої лінії щодо нинішньої української влади. Вони, швидше, віддадуть перевагу побачити поразку Януковича, навіть якщо цієї поразка йому завдадуть не прихильники інтеграції з Росією, а представники націоналістичних і антиросійських сил.

Ні дива, ні трагедії у Вільнюсі не станеться. Однак наслідки будуть серйозними. Україна ставить експеримент, інтерес до якого проявляють у всіх країнах пострадянського простору. Від того, чи виявляться економічні та інституційні зміни, зумовлені зближенням із ЄС, значущими та позитивними, залежатиме поведінка і Росії, і країн, які поки що на неї орієнтуються.

Асоціація з Євросоюзом не дасть Україні жодних гарантій підключення до цього великого інтеграційного проекту, якому ще належить довести свою життєздатність в умовах турбулентного світу ХХІ століття. Звичайно, українська влада поспішить заявити про прагнення до

повноцінного членства в Євросоюзі, і, можливо, ще за Януковича з'являться підтвердження серйозності таких намірів. Однак потім Україна наблизиться до рубежу, коли в ім'я «прекрасного європейського майбутнього» будуть потрібні дії, що змінюють характер і механізми функціонування державної влади та соціальних інститутів. Немає впевненості в тому, що пострадянська українська еліта зуміє та захоче подолати цей рубіж.

Найважливішим завданням для будь-якої влади в Києві стане збереження політичної суб'єктності та значущості України. Найближчими роками українські лідери зазнають потужного тиску внутрішніх і зовнішніх сил, зацікавлених у відмові Києва від позаблокового статусу та підключенні до ягеллонської політики. Одночасно відбудеться згуртування прихильників збереження позаблокового статусу країни. У цьому протистоянні східноукраїнський європеїзм може виявитися

тією політичною лінією, яка принаймні послабить гостроту внутрішніх протиріч і змусить зовнішніх акторів рахуватися з особливою думкою Києва.

Боротьба за геополітичний вибір України розгорталася в повній відповідності з логікою гри з нульовою сумою. Для політичного режиму сучасної Росії ця логіка органічна, вона служить природним продовженням золотого правила авторитарного панування «друзям – усе, іншим – закон». Однак і Європейський Союз, який фактично прийняв ягеллонське бачення Російської Федерації як напівзруйнованої імперії, що прагне реваншу, у логіці гри з нульовою сумою діє по-імперськи. Навіть якщо багато європейців, українці та росіяни готові сприймати ЄС як «колективну імперію добра», це не змінить самої суті імперського суперництва та пов'язаних із ним довгострокових наслідків для Європи та Євразії.

Можливість того, що після Вільнюса Євросоюз,

Україна та Росія спробують разом виробити принципово новий формат тристоронньої співпраці, заснований на логіці взаємного виграшу, існує, але шанси не надто великі. Лідери єдиної Європи, імовірно, намагатимуться уникнути найближчими роками ескалації геополітичного протистояння на пострадянському просторі, однак це не означає, що до остаточного прояснення долі європейського інтеграційного проекту хтось із них почне докладати серйозних зусиль заради гармонізації відносин із Росією. Скоріше, справа обмежиться більш уважним спостереженням за тим, як тактично і стратегічно Москва відреагує на вільнюський саміт і як геополітичне ослаблення вплине на внутрішньополітичні процеси в Росії.

Очевидно, що для російського керівництва простір подальшого вибору обмежено та наявні опції, швидше за все, можуть ранжуватися за масштабами витрат і ризиків. Що ж до суспільства, то для нього Вільнюс повинен стати гірким уроком, який наближає розуміння необхідності докорінних змін політичного порядку та економічного курсу. Життя після Вільнюса продовжиться і в Росії, однак це буде життя в очікуванні змін.

Дмитро ЄФРЕМЕНКО,
доктор політичних наук, завідувач відділу соціології та соціальної психології Інституту наукової інформації із суспільних наук РАН

Редакція «З.С.» висловлює щиру подяку журналу «Россия в глобальной политике» за право публікації цього матеріалу

Концепція керованого хаосу в контексті побудови сучасного світового порядку

УДК 327 (100) «312» (045)

Євген РЯБІНІН,
кандидат політичних наук,
Маріупольський державний
університет

Сучасний політичний світ перебуває в стані перманентної трансформації, яка характеризується тим, що після розпаду Радянського Союзу та біполярної системи міжнародних відносин світ опинився в ситуації, коли одна держава, а саме – США, стала визначати напрям розвитку світу. Дев'яності роки минулого століття відрізнялися тим, що Росія, як держава- правонаступниця СРСР, не могла що-небудь протиставити Сполученим Штатам не тільки на глобальному, а навіть на регіональному рівнях. Більшість республік колишнього Радянського Союзу на хвилі «параду незалежностей» поспішали вийти з-під орбіти впливу РФ та вступити в єдину європейську родину. У той час як Росія намагалася вирішити свої внутрішні проблеми, на арену вийшов Китай, який сьогодні багато експертів називають другим (після США) полюсом глобального впливу. Продумана та чітка зовнішньополітична

концепція дає можливість Китаю розвиватися економічно і поширювати свою культуру по всьому світові, використовуючи концепцію «м'якої сили».

Події 11 вересня 2001 р. остаточно дали змогу Сполученим Штатам в односторонньому порядку взяти на себе право вирішувати долю тієї чи іншої держави, нібито борючись за права людини та розвиток громадянського суспільства в усьому світі. Проте, як показала практика, військові кампанії в Іраку й Афганістані не стабілізували ситуацію ані в названих країнах, ані в регіоні. Це пов'язано з тим, що західні цінності не можуть бути сприйняті в країнах ісламського світу через кардинально різні погляди на світоустрій, роль жінки та чоловіка в суспільстві, роль релігії. Нещодавні висловлювання Президента США Барака Обами про те, що військова кампанія проти Сирії може бути реалізована й без згоди РБ ООН, говорять про те, що ООН, як організація з підтримання миру та безпеки, втратила свою вагу у світі та потребує радикального реформування. Крім того, політика Сполучених Штатів загрожує стабільності у світовому масштабі, коли одна країна визначає, проти якої держави вести військові кампанії. Барак Обама на останній сесії ООН навіть проголосив американську націю особливою, натякаючи на те, що США мають право реалізовувати свій зовніш-

Summary

The contemporary geopolitical situation in the world is analyzed. Besides the author has analyzed the elements of the modern world order. It is stressed that mankind lives in the period of the 4th World resource war that is characterized by the global conflicts for resources and it is led by the most powerful actors of the international affairs as the USA and European Union. The author considers the pressing problems of nowadays and tries to predict the further development of the political world. First of all, the author emphasizes that the main geopolitical actor don't take into account the opinion of UN in the process of following their targets and it can lead to the global chaos. Besides, contemporary global society concentrates on consuming that makes the majority of countries consumptive, but not producing ones. The financial crises has affected the ability of many people all over the world to consume and the national authorities must decrease social payouts that made people rebel against their governments. One of the problems involved is the clash of civilizations that was proposed by famous American sociologist S. Huntington, but the author believes that the clash of civilizations will take place not between certain countries but between people belonging to different religions and this civilization clash will take place in Europe. Lots of events that we observe in the political world are staged in terms of the ruled chaos theory that is played up by the main and powerful countries in the world.

Key words: clash of civilizations, world order, ruled chaos theory, social protest, UN, globalization.

ньополітичний курс, не беручи до уваги інтереси інших народів. Америка виправдовує свою позицію принципом R2P (responsibility to protect) – «відповідальність захищати», який передбачає необхідність захищати населення будь-якої країни, якщо її уряд не має можливості захищати своє населення або навмисно застосовує проти нього силу, здійснюючи, таким чином, злочини проти людства. Однак, як свідчить практика, США застосовують принцип R2P тільки стосовно держав, які є важливими для них з ресурсної або геополітичної точок зору в контексті побудови світового порядку за західним сценарієм.

Людство на сьогодні перебуває в стані Четвертої світової ресурсної війни, оскільки в умовах зменшення природних ресурсів, найважливішими з яких є нафта та газ, державам західної цивілізації, як головним споживачам енергоресурсів (США та

країни ЄС використовують понад 50 % видобутої нафти), необхідно контролювати якомога більше відповідних регіонів.

Слід відзначити той факт, що з розпадом біполярної системи міжнародних відносин і позбавлення світу від ідеологічного протистояння, багато експертів і політиків почали говорити про те, що світ входить у фазу мирного розвитку. Ф. Фукуяма взагалі говорив про кінець історії, що не підтвердилося, адже в багатьох регіонах світу тривають військові конфлікти. Якщо проаналізувати ситуацію в регіонах стисло, то ми побачимо, що Європа, незважаючи на високий рівень її розвитку, не може вважатися безпечним регіоном – перманентна нестабільність на Балканах, створення напівкримінальної держави Косово, вчинення тиску на сербів говорить про те, що «порохова бочка» Європи ще не один раз дасть про себе знати. Навмисне руйну-

вання балансу сил на Балканах послабило регіональну безпеку регіону, а потенційне створення «Великої Албанії» стане початком занепаду Європи. Пострадянський простір також не вирізняється особливою стабільністю. Так, заморожені конфлікти в Придністров'ї, Нагірнокарабаський конфлікт, проблема Південної Осетії та Абхазії, перманентна політична криза в Україні свідчать про те, що цей регіон може стати ареною наступних конфліктів, якщо це буде вигідно країнам західної цивілізації, оскільки дестабілізація регіональної безпеки на кордонах із Росією дасть їм змогу ввести свої контингенти для обмеження впливу РФ у регіоні.

Високий потенційний рівень сепаратизму, тероризму й екстремізму, міждержавні протиріччя та стан хаосу в Афганістані здатні «підірвати» регіон Центральної Азії (який З. Бжезінський називає євразійськими Балканами), якщо він не буде контролюватися такою регіональною державою, як Росія. Саме ця країна може спрямувати регіон у

мирне русло. Близький Схід із його неврегульованістю палестинсько-ізраїльського конфлікту, безпорадністю військ коаліції в Іраку, активізацією руху курдів за незалежність і перманентним нагнітанням ситуації навколо Ірану з боку США та Ізраїлю, необхідність повалення уряду Б. Асада в Сирії та зміни вектора зовнішньої політики цієї держави говорять про те, що Захід намагається виштовхнути з регіону Росію і Китай, які є головними геополітичними опонентами США та Європи на сьогодні, роблять цей регіон більш ніж непередбачуваним.

Іншим проблемним регіоном може вважатися весь африканський континент. «Арабська весна» в Північній Африці, яка стала свідченням політики подвійних стандартів Заходу, відверта агресія проти Лівії, конфлікти на релігійному та етнічному ґрунті в Нігерії, Сомалі, Судані, Кот-д'Івуарі, Малі, Конго, Танзанії, вересневий теракт у Кенії роблять ситуацію на континенті малопрогнозованою.

Ситуація в Південно-Західній Азії ускладню-

ється територіальними суперечностями між країнами регіону, сепаратизмом, тероризмом та екстремізмом, індонезійським піратством.

Так на сьогодні виглядає політичний світ. Однак експерти, політологи та політики ставлять слушне запитання – як розгортаються події в майбутньому за тих умов, які ми спостерігаємо?

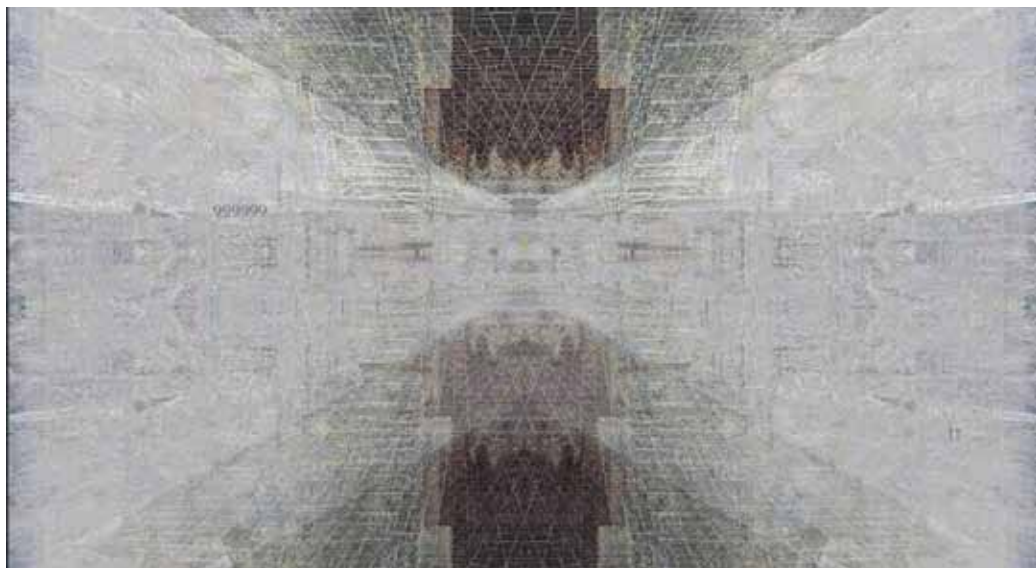
Нині в політичному дискурсі можна знайти величезну кількість наукових статей щодо прогнозування подій і моделювання майбутніх систем світового порядку. Такий інтерес зазвичай посилюється в часи хаосу та нестабільності. Першим таким періодом сучасності були 90-ті роки минулого століття, коли разом із Радянським Союзом була зруйнована соціалістична система та надії на побудову комуністичних суспільств. У цей час популярними вважалися моделювання З. Бжезінського, Ф. Фукуями і С. Гантінгтона, хоча з деяких аспектів видатні політологи помилялися. Сучасне суспільство живе в період не меншої нестабільності, ніж у 90-ті. Дру-

гий етап включає в себе парад «кольорових революцій» із 2000 по 2011 рік.

Нинішній третій етап характеризується перманентною політичною кризою в низці країн, геополітичною невизначеністю деяких держав колишнього СРСР, поширення як лівих, так і правих ідей у країнах Центрально-Східної Європи, поразка США у військових кампаніях в Афганістані та Іраку робить аналіз сучасного політичного світу та моделювання майбутньої розстановки сил на великій шахівниці досить актуальним.

На сьогодні основними акторами міжнародних відносин використовується концепція, яка допомагає контролювати деякі країни та регіони, тобто концепція керованого хаосу, що виникла в глибоку давнину. Зокрема, її елементи можна побачити в стратегії Римської імперії епохи завоювань Галлії, Британії, Дакії. Відомо, що римські полководці цілеспрямовано створювали військово-політичний і соціально-економічний хаос у майбутніх провінціях Риму, нацьковуючи між собою племена та їх вождів, а також позбавляючи противника ресурсів, продовольства та води. Схожі приклади можна виявити і в політиці імперій Чингізидів і Тимуридів щодо володінь руських князів, азіатських султанів, індійських магараджів. Ще більш явним було використання концепції керованого хаосу в епоху колоніальних імперій Нового часу, а також у періоди останніх світових воєн.

Нинішні події на Арабському Сході, Північній Африці є ланками одного

ззовні спланованого ланцюга та повністю вписуються в розроблену в США геополітичну теорію керованого хаосу (контрольованої нестабільності), авторами якої є насамперед З. Бжезінський, Ш. Джин і С. Манн, який ще в 1992 р. опублікував роботу «Теорія хаосу і стратегічна думка» та мав пряме відношення до «кольорових революцій» у республіках колишнього СРСР. Можна визнати, що в геополітичному переділі світу доктрина керованого хаосу виявилася на практиці зручним і дієвим засобом досягнення поставлених цілей із прийнятними фінансовими витратами.

Геополітика хаосу спирається, перш за все, на реально існуюче суспільне невдоволення в країні через відсутність нормальних каналів взаємодії по лінії «влада – суспільство», коли негативне самовідчуття населення викликає усвідомлений соціальний дискомфорт і нездатність влади функціонувати в колишньому режимі стає загально визнаною в суспільстві. При цьому повинна існувати якась організаційна група, здатна впливати на внутрішньополітичний процес у цій країні. Для геополітичної експансії потрібен також певний соціальний шар або співтовариство, яке можна використувати в якості «інкубатора революційних настроїв» (наприклад, «опозиційну інтелігенцію»). Ця спільнота повинна об'єктивно відіграти роль «п'ятої колони». Важливо взяти під контроль постійно діючі інформаційно-комунікаційні канали, за якими ці ідеї можна ефективно ретранслювати

назовні.

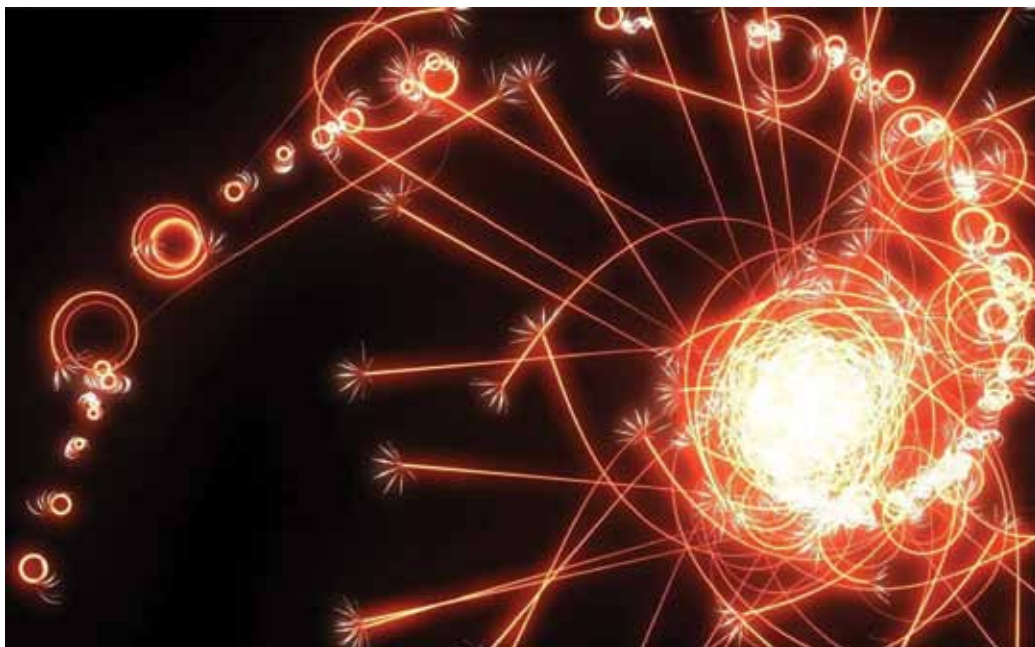
Сучасні політтехнології руйнування держав спрямовані на перенесення агресії з військово-географічного простору в інформаційний. Поле битви стає ментальна сфера, самосвідомість народу, його національна та культурна ідентичність. Першим кроком у цьому напрямі є дискредитація, а потім і знищення традиційних цінностей нації. Для того, щоб зовнішня інформаційна агресія сприймалася масовою свідомістю безболісно, це представляється як рух по шляху прогресу. Створюються конфліктні ситуації, які незабаром переходять у збройні конфлікти, локальні війни, перевороти та «кольорові революції». Таким чином, формується хаос на певній території, в умовах якого розвивається національний суверенітет, стає незрозумілим, хто є керівником держави. Коли у світовій політиці домінує теорія керованого хаосу, немає стабільності в державі, незрозуміло, легітимна влада чи ні – у цих умовах лідери національних держав стають більш залежними від міжнародних груп та їх ідеологів, а самі держави – більш уразливими та схильними до потрясінь, інспірованих ззовні.

Концепція керованого хаосу використовується, в основному, на рівні окремо взятої держави. Однак нині можемо говорити про концепцію керованого хаосу на регіональному рівні, частини якого становлять уже глобальний керований хаос. Але все кероване колись виходить з-під управління. Сьогодні ми бачимо, що ситуація в

Іраку далека від ідеальної: у країні практично щодня відбуваються терористичні акти. В Афганістані до влади знову можуть прийти таліби, які останні десять років відсиджувалися в Пакистані та з якими американські представники почали переговори про їх повернення у владу (на взаємовигідних умовах). Ситуація в Єгипті повністю вийшла з-під контролю: унаслідок зіткнень із військовими гине величезна кількість демонстрантів. Лівійські регіони, такі як Тріполітанія, Кіренаїка та Феццал вимагають незалежності. Ця напруженість і нестабільність каталізує регіональну нестабільність перш за все в мусульманському світі. Чим це загрожує західній цивілізації? Представники останньої вважають, що одним із головних завдань є не дати мусульманській цивілізації розвинути до рівня, за якого вона може стати реальним суперником і геополітичною загрозою для західного суспільства, тому роблять усе для підтримки постійної нестабільності в мусульманському світі. Однак подібна позиція і є головним прорахунком аналітиків Заходу, який полягає в тому, що з нестабільних регіонів Близького Сходу та Північної Африки до Європи переселяється величезна кількість біженців, осідаючи напівлегально або нелегально в країнах Євросоюзу, створюючи мусульманські гетто та займаючи останні місця в соціальній структурі західного суспільства.

Якщо проаналізувати приклад Німеччини, то більшість із представників Туреччини, які приїжджа-

ли в Європу на заробітки та залишалися там, не змогли адаптуватися в німецьке суспільство, нерідко відмовляючись визнавати юридичні закони ФРН, і не намагалися вивчати німецьку мову. За даними турецької сторони, у Німеччині проживає близько 3 млн турків і працює 72 тис. турецьких роботодавців, які створили 350 тис. робочих місць. Із такою ж проблемою стикається Франція, яка за кількістю іммігрантів посідає другу позицію в Європі після ФРН. Імміграція спричинила глибокі політичні наслідки – так званий феномен взаємного відштовхування, який неможливо заперечити [6, с. 45]. Мусульманське населення, на відміну від європейського, має у кілька разів вищий рівень народжуваності. Міграційні потоки й надалі будуть високими та, за підрахунками демографів ООН, чисельність європейського населення поступово скорочуватиметься. Тобто очевидною є тенденція поступової депопуляції білої раси. Беручи до уваги той факт, що Європа поповнюється іммігрантами з мусульманських країн, небезпечних ознак набуває таке явище, як ісламізація Європи. Так, у Франції мешкає понад 8 млн. мусульман, налічується 3 тис. мечетей, із Саудівської Аравії надходить фінансова допомога мусульманському населенню; у Великій Британії мешкає 3 млн. мусульман, 7 млн. мусульман у ФРН і 2 тис. мечетей. Мечеті побудовані в Бельгії, Польщі, Норвегії, Фінляндії. В Італії неподалік Ватикану зведено найбільшу мечеть у Європі.

Мусульмани не хочуть розчинятися у французькому суспільстві, усіляко демонструючи свою окремішність. Як наслідок, французька ідентичність існує паралельно з мусульманською, а французькі республіканські цінності паралельно з традиційними цінностями ісламу.

Саме таким чином проявлятиметься перша проблема майбутнього, яка буде виражатися в зіткненні цивілізацій. Про це писав у своїй однойменній роботі С. Гантінгтон, однак він вважав, що зіткнення цивілізацій відбуватиметься у форматі зіткнення держав, що належать до різних цивілізацій. Автор статті висловлює думку, що зіткнення проходитиме не між країнами, а між людьми різних цивілізацій, причому на території країн Євросоюзу. Це виражатиметься, насамперед, у наві'язуванні своєї культури, традицій, віри представниками мусульманської цивілізації. Друга модель цього зіткнення – фізичне знищення – на сьогодні вже проявляєть-

ся, коли мусульмани вбивають колишніх солдатів на вулицях Лондона або здійснюють терористичні акти. Такі прояви є поодинокими, але з часом збільшуватимуться за частотністю та кількістю жертв. Така ситуація певною мірою вигідна США, що не допустять, за твердженнями З. Бжезінського, посилення впливу Європи на світовій арені.

Подібне може статися між Росією, представницею православної цивілізації, і Китаєм, населення якого останнім часом активно освоює російські території.

Тобто, як бачимо, зіткнення цивілізацій відбуватиметься шляхом звичайного переселення на територію інших держав, які представляють іншу цивілізацію, і наві'язування своєї віри та ідеології.

У межах керованого хаосу використовується такий інструмент, як глобалізація. Останню можна розглядати і як процес, що передбачає об'єднання фінансових, виробничих, військових і ресурсних

потужностей для створення більш легкої системи управління як окремими регіонами, так і світом у цілому. Об'єднання вищезазначених потужностей неможливе без об'єднання політичного. ЄС – один із яскравих прикладів політичного єднання держав, які віддають чималу частину свого суверенітету наднаціональним органам управління та визначають основні напрями розвитку держав об'єднання. Це спричиняє наступну проблему майбутніх міжнародних відносин – розмивання суверенітету держави або й повну ліквідацію інституту суверенітету. Держави об'єднання (ЄС чи іншого) будуть зобов'язані відповідати єдиним певним стандартам і вимогам, що може призвести до втрати їх ідентичності та контролю над своєю ж територією. Однак на сьогодні існує думка про те, що світ знаходиться в стані формування постнаціональних держав, заснованих на постнаціональному громадянстві (postnational

citizenship), що є новим етапом розвитку політичних суспільств світу.

Наступною проблемою та характерною рисою майбутнього світу буде соціальний протест.

В умовах сучасної фінансової кризи уряди держав змушені скорочувати фінансування соціальних програм. Населення, яке звикло до порівняно стабільного економічного періоду після 1991 р., змушене відмовлятися від звичної моделі споживчого життя.

Безперечним є той факт, що сучасна цивілізація рухається до побудови суспільств споживачів, це видно з того, як згорають та руйнуються виробничі потужності. Особливо наочно це проявляється в країнах Центрально-Східної Європи, до якої належить і Україна. Вказане може призвести до того, що держава, яка не має можливості пропонувати свою продукцію на міжнародному ринку, перетворюється на споживача, яким легше маніпулювати у фінансовому та політичному планах, а сфера обслуговування стає основною і переважаючою сферою зайнятості її населення. Тому можемо спрогнозувати, що соціальні бунти призведуть до політичних колапсів у деяких країнах, інші ж рухатимуться в бік авторитаризму з придушенням соціальних бунтів (наприклад, Туреччина, Росія, Єгипет).

Щодо соціальних бунтів, то інформацію про них ЗМІ передають практично щодня, причому вони не обмежуються якимось певним регіоном. Однозначно поштовх до вираження соціального невдоволення дала «Арабська

весна», яка показала, що навіть найтривалішу тиранію можна повалити. Якщо говорити про Європу, то частими соціальними бунтами вирізняються Італія (у червні була проведена масова акція в Римі проти економії, введеної урядом; протестувальників хвилювало скорочення робочих місць і збільшення податків, а 40 % молодого покоління італійців є безробітними). Болгарію також лихоманить: після відставки уряду люди знову вийшли на вулиці, протестуючи проти призначення на пост голови служби держбезпеки непопулярного медіамагната. У Португалії пройшли демонстрації проти політики суворості економії; рівень безробіття в країні досяг 18 %. Студенти Чилі вимагають проведення реформи у сфері освіти. Репортажі про мітинги в Греції вже стали звичними. До протестуючих країн цього року приєдналася відносно стабільна Бразилія, яка різко розкритикувала розтратну політику президента Ділми Русеф – країна змушена була витратити величезну кількість фінансів на проведення Кубка Конфедерацій улітку цього року, а також на підготовку до проведення чемпіонату світу з футболу та Олімпіади у 2014 р., маючи значні проблеми з недофінансуванням систем освіти та охорони здоров'я. Жорсткими були зіткнення з поліцією і в Туреччині, однак акції протесту були придушені протягом декількох днів. Прем'єр-міністр Туреччини Реджеп Ердоган пов'язує протести в Туреччині та Бразилії з одними й тими ж зовнішніми силами. Як він зазначив, «у ту

ж саму гру зараз грають у Бразилії. Ті ж символи. Ті ж плакати, все той же Facebook і Twitter, така ж позиція міжнародних ЗМІ. Ці протести направляються з одного й того ж центру. Вони працюють ще краще, щоб досягти в Бразилії того, чого не змогли досягти в Туреччині». Однак повірити в теорію змови Ердогана – означає знехтувати соціальними та економічними чинниками. Світ стає тіснішим за рахунок розвитку комунікаційних технологій, адже учасники протесту в одній країні легко можуть застосувати відповідний досвід іншої. Тому гасла і вимоги протестувальників у Єгипті, Туреччині, Болгарії, Бразилії, Чилі об'єднує бажання мати більш гідне життя, ніж їм обіцяють політики.

Як видно з поданого аналізу, громадський протест стає невід'ємною рисою сучасного світу, і він розповсюджується також у країнах із високими економічними показниками.

Якщо проаналізувати історію громадських протестів у період з початку ХХ ст. до сучасності, то маємо таку ситуацію: спочатку в Європі, а згодом усьому світі люди об'єднувалися в боротьбі за незалежність від імперії, до складу якої входила та чи інша країна. Логічним закінченням стала Перша світова війна, у результаті чого зникла імперія Габсбургів, Оттоманська та Російська. У РФ відбулася трансформація соціально-політичної системи країни. До цього ж етапу можна включити боротьбу колоніальних народів за свою незалежність, що тривала до середини ХХ століття. Другий етап розпочинається в 1956 р. в Угорщині, коли народ був незадоволений системою, тобто маємо антисистемний громадський протестний рух. Піком цього етапу став 1968 рік. Це період активної діяльності «червоних бригад» у Європі та Японії, відбувалися молодіжні демонстрації разом зі

страйками робочих підприємств у Франції, сутички з поліцією в Західній Німеччині, Мексиці, Бразилії, Пакистані. У Великій Британії відбувалися молодіжні протести разом з активізацією британського жіночого руху, студентські страйки – у Польщі. Дві протидіючі країни також відзначилися того року: у США було вбито лідера руху за права Мартіна Лютера Кінга, а Радянський Союз придушив демонстрації в Празі.

Автор вважає, що цей рух не був зупинений, він був лише дещо заморожений, оскільки відносини між СРСР і країнами, а точніше – народами країн соціалістичного табору, були не досить дружніми. Цей період закінчився з колапсом Радянського Союзу та всієї соціалістичної системи, він мав одну головну рису – це був громадський протестний рух проти системи та ідеології, тобто рух, націлений не проти влади у

своїй державі, а скоріше проти СРСР, який визначав внутрішню політику в країнах-сателітах. Після краху біполярної системи міжнародних відносин країни західної цивілізації змогли перенаправити свої фінанси зі сфери оборони в соціальну сферу. У той же час пострадянські країни мали серйозні фінансово-економічні проблеми, що вплинуло на ставлення населення до влади. Народ вимагав саме фінансового покращення, чим скористалися сили західної цивілізації, які спонсорували «розвиток» громадянського суспільства. Події в Грузії, Україні, Сербії, Киргизії, Молдові, нещодавно в Росії (якщо розглядати пострадянський простір) були частиною геополітичних планів представників західної цивілізації. Ці події та весь період можна назвати постсоціалістичним або глобалізаційним етапом громадянського протестного руху. Частиною цього ж етапу можна вважати й події «Арабської весни», яка досі триває.

Таким чином, слід зробити висновок, що соціальні протести – це характерна риса майбутнього політичного світу, а штучні «кольорові революції» стануть четвертою рисою майбутнього політичного світу.

П'ятою проблемою, про яку вже згадувалося, є зниження ролі ООН як головного інституту з підтримання миру та безпеки в міжнародному масштабі. Як свідчить мета № 1, зазначена у Статуті ООН: «Підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання та усунен-

ня загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру і проводити мирними засобами, у згоді з принципами справедливості та міжнародного права, залагоджування або дозвіл міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру». Однак на сьогодні спостерігаємо ситуацію, коли ООН за своєю силою та впливом перетворюється на Лігу Націй, яку ігнорували деякі держави. Агресія проти Іраку без згоди Ради Безпеки стала початком зниження впливу цієї організації. Сьогодні може повторитися подібна ситуація з Сирією. Як заявив під час сирійської кризи у вересні 2013 р. глава МЗС Туреччини Ахмет Давутоглу, «Туреччина приєднується до будь-якої коаліції проти режиму Башара Асада, навіть якщо не буде офіційного рішення Ради Безпеки ООН».

Така ситуація була спровокована хімічною атакою в Сирії 21 серпня 2013 року. Однак варто взяти до уваги той факт, що хімічна атака була проведена супротивниками Б. Асада, тобто є звичайною провокацією, що й спричинила відповідну реакцію світової спільноти. Ця ситуація схожа з ситуацією в Іраку, де досі не знайдено ані біологічної, ані ядерної зброї, ані системи «Кольчуга», яку нібито постачала Україна.

Це свідчить про те, що завтрашній світ буде управлятися західною коаліцією, яка самостійно вирішуватиме, де і проти кого проводити військові кампанії. Це стало наслідком відсутності балансу сил, присутнього за біпо-

лярної системи міжнародних відносин.

Отже, нинішній і майбутній політичний світ є малопрогнозованими, оскільки країни західної цивілізації, використовуючи концепцію керованого хаосу, дестабілізують політичну ситуацію в тій чи іншій країні або регіоні, порушуючи стабільність систем регіональної безпеки. Керований хаос може вийти з-під контролю та мати негативні наслідки для самих країн «золотого мільярда» (проблема зіткнення цивілізацій). Подальші глобалізаційні процеси стимулюватимуть зниження національного суверенітету країн, населення яких буде намагатися обстоювати свої соціальні права, а також зберегти національну ідентичність, що може призвести й до посилення міжетнічних сутичок. За таких умов головним завданням для України буде зберегти свою ідентичність у глобалізованому світі та максимум національного суверенітету, намагатися стати провід-

ною та впливовою країною на регіональному рівні.

Список використаних джерел:

1. Александров С. Щит от управляемого хаоса / С. Александров // *Еженедельник «2000»*. – 2011. – № 34 (570). – С.44.
2. Бялый Ю. Управляемый хаос / Ю. Бялый [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material-sofiy/8441-upravlyaemyj-chaos.html
3. Нурышев Г.Н. Доктрины «управляемого хаоса» в современной глобальной геополитике / Г.Н. Нурышев [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economics.open-mechanics.com/articles/401.pdf>
4. Овинников Р.С. Зигзаги внешней политики США. От Никсона до Рейгана / Р.С. Овинников. – М.: Политиздат, 1986. – 400 с.
5. Устав Организации Объединенных Наций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/documents/charter/chapter1.shtml>
6. Чекаленко Л., Васильева М. Викили міграції: досвід Європи / Л.Чекаленко, М. Васильева // *Зовнішні справи*. – 2012. – №1. – С.44- 49.

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізована сучасна геополітична ситуація і наведені основні елементи сучасного світового порядку. Розглянуто основні геополітичні конфлікти та доведено, що більшість із них посилюються в межах теорії керованого хаосу. Представлено аргументи стосовно основних проблем, які визначатимуть хід соціально-політичних процесів у найближчому майбутньому, а саме: зниження ролі ООН, посилення соціального протесту, зіткнення цивілізацій на індивідуальному рівні, посилення використання концепції керованого хаосу задля отримання необхідних результатів.

Ключові слова: зіткнення цивілізацій, світовий порядок, теорія керованого хаосу, соціальний протест, ООН, глобалізація.

АННОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сучасну геополітичну ситуацію та наведено основні елементи сучасного світового порядку. Розглянуто основні геополітичні конфлікти та доведено, що більшість із них посилюються в межах теорії керованого хаосу. Висунуто аргументи стосовно основних проблем, які визначатимуть хід соціально-політичних процесів у найближчому майбутньому, а саме: зниження ролі ООН, посилення соціального протесту, зіткнення цивілізацій на індивідуальному рівні, посилення використання концепції керованого хаосу задля отримання необхідних результатів.

Ключові слова: зіткнення цивілізацій, світовий порядок, теорія керованого хаосу, соціальний протест, ООН, глобалізація.

Що ховається за справою Сноудена?

Або

Як дивний утікач відкрив нову міжнародну епоху

УДК 321.75:327

Тома ГОМАР,
керівник відділу
стратегічного розвитку
Французького інституту
міжнародних відносин

Едвард Сноуден здобув популярність після нещодавнього скандалу. Які психологічні та політичні мотиви спонукали його оприлюднити секретну інформацію про програму PRISM? Герой для одних, зрадник для інших, він став уособленням зрушень, що відбулися в нашій цивілізації завдяки розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Справа Сноудена нагадала наївним людям про те, що шпигунство – одне з найдавніших світових явищ, а також прогрес у галузі політичної лібералізації жодною мірою не заважає державі опікуватися прихованими від сторонніх очей справами. Навпаки він тільки стимулює діяльність такого роду. Важливо відзначити, що якщо шпигунство з най-

давніших часів є невід'ємною частиною державної влади, створення та розвиток служб розвідки припадає на другу половину XIX століття. Останніми роками звучать голоси із застереженням небезпечної тенденції, характерної як для авторитарних, так і демократичних режимів: використання електронних засобів для стеження, спостереження, іноді навіть репресивних дій.

Випадок зі Сноуденом показує, що одна людина здатна дестабілізувати всю систему дипломатичних відносин. Тому необхідно зрозуміти глибинні мотиви вчинку, як і оцінити реакцію, ним викликану. Едвард Сноуден домагається оприлюднення даних і документів, що свідчать про втручання держави в приватне життя громадян і про таємні угоди американської влади з певними неофіційними колами. Зрозуміло, що в такій делікатній сфері можливі будь-які маніпуляції. Проте справа Сноудена продемонструвала фундаментальну розбіжність позицій громадянського суспільства та держави з приводу балансу між особистою свободою і національною безпекою. Хоча ця стара

Summary
Comes the actual convergence of different countries in the face of the digital revolution that threatens to take away part of the state of its sovereign prerogatives. There is a risk that the security services and the authoritarian and democratic countries will present the influx of digital information as a global threat, since September 11, played a similar role of "international terrorism."
Key words: diplomatic relations, Edward Snowden, intelligence, espionage, personal freedom, national security

суперечка актуальна для всього світу.

ПРО СПРАВУ СНОУДЕНА КРАЩЕ ЗА ВСІХ ГОВОРІТЬ ПУТІН

Історія Едварда Сноудена – аж ніяк не поодинокий випадок. Насправді він – представник тієї численної незалежної спільноти, яка все рішучіше заявляє про себе, відкидаючи «інтереси держави» та закулісні ігри істеблішменту. Навіть найактивніші члени цієї спільноти зберігають анонімність. Проте Сноуден за всіх кілька днів став всесвітньою знаменитістю. За іронією долі він знайшов притулок у Росії, змусивши пригадати про дисидентів часів холодної війни. На деяких моментах його життя варто зупинитися.

Батько Сноудена – офіцер берегової охорони, мати – федеральний службовець. Можливо, тому Едвард рано виявив любов до інформаційних технологій. У 2004 р. він намагався вступити до спеці-

альних військ армії США – свята святих американської військової машини; спроба закінчилася невдало внаслідок перелому нир під час тренувань. Тільки після цього він почав працювати аналітиком у розвідувальному співтоваристві.

Білий дім явно стривожений одкровеннями Едварда Сноудена, звісно, більше з політичних, ніж із практичних причин. Справді, скандал ставить американську владу у двозначне становище. Адже одним із головних елементів своєї зовнішньої політики США вважають свободу висловлювань, особливо в мережі Інтернет, і водночас в ім'я священної війни з тероризмом здійснюють безпрецедентну програму стеження за громадянами своєї країни та мільйонами громадян іноземних держав. Цілком очевидно, що президент Барак Обама, юрист за освітою та лауреат Нобелівської премії миру, не здатен контролювати військовий апарат і розвідку. Довід-

Томас Гомар. Що ховається за справою Сноудена? Або Як дивний утікач відкрив нову міжнародну епоху

ково: бюджет американського розвідувального відомства у 2011 р. сягнув 75 млрд. дол., збільшившись у 2,5 раза порівняно з 2001 роком. На прес-конференції Б. Обами, яка відбулася 8 серпня, американський президент виправдовував використання електронних форм спостереження необхідністю знайти «голку в стозі сіна світових телекомунікаційних систем» і заявив, що «не вважає містера Сноудена патріотом».

З точкою зору американського президента не згоден його російський колега, який вміло використовує випадок зі Сноуденом у своїх публічних виступах. У ході довгого інтерв'ю «Першому каналу» й агентству Associated Press 4 вересня 2013 р. Володимир Путін представив Сноудена дисидентом, утікачем з Америки, борцем за «права людини». Путін послався на відсутність угоди про екстрадицію між Росією та Сполученими Штатами, мимохідь зазначивши, що Вашингтон відмовляється видавати російських громадян, чії руки заплямовані кров'ю, у той час як Сноуден не скоював злочинів. Потім він оголосив, що втікач зв'язувався з російським консульством у Гонконгу та просив у Росії підтримки в його особистій боротьбі з адміністрацією Обами. За твердженням Володимира Путіна, ця пропозиція була відхилена, оскільки Росія – не яка-небудь неурядова організація, а держава, що захищає свої національні інтереси. Тому Москва погодилася надати притулок тільки за умови, що гість не продовжуватиме свою діяль-

ність на російській території і таким чином не зіпсує відносини з Америкою. Водночас Президент РФ заявив, що якби в Росії з'явився свій Сноуден, він відповів би за всією суворістю російського закону.

Це демонструє фактичну конвергенцію різних країн перед обличчям цифрової революції, що загрожує забрати у держави частину її суверенних прерогатив. Російський президент пояснює своє рішення турботою про традиційну систему міждержавних відносин, а не зацікавленістю долею дисидента. Говорячи про особистість утікача, Путін висловлює щире здивування: «Ви знаєте, я іноді думаю про нього, це дивний суб'єкт». Тим більше дивно, за словами Путіна, що він сам влаштував собі настільки непросте життя. З часом, вважає Президент Росії, Америка, можливо, й сама зрозуміє, що Сноуден – борець за свободу із власними переконаннями і зовсім не заслуговує на те, аби його вважали зрадником або шпигуном. Компроміс можливий, однак Володимир Путін не поспішає уточнити, яким він міг би бути, і на завершення говорить, що Едвард Сноуден бачить себе поборником високих ідеалів, заради яких можна принести жертву. «Це його вибір!»

Безпосередні результати одкровень Сноудена найвідчутніше проявилися в контексті російсько-американських відносин: його справа набула для Москви та Вашингтона символічного значення. Після обрання Барака Обами президентом у 2008 р. російсько-американські

відносини стали поліпшуватися: політика перезавантаження, проголошена новим лідером Сполучених Штатів, була спрямована на відновлення зв'язків із Москвою, підірваних за часів правління Джорджа Буша. Мета полягала в тому, щоб мінімізувати шкоду, яку непримиренна позиція Росії могла б завдати інтересам Америки, і намітити конкретні сфери співпраці з певних питань, у першу чергу – контртерористичних операцій. Переобрання Обами президентом у 2012 р. збіглося в часі з поверненням до Кремля Володимира Путіна, який твердо вирішив і далі проводити жорстку лінію в зовнішній політиці, сподіваючись, що це принесе свої плоди. Дратівливі чинники у відносинах двох країн помітно примножилися: Москва все менше готова терпіти чванливий і повчальний тон Вашингтона, намагаючись максимально використовувати ідейний розбрід, що панує на Заході, аби підкреслити особливий шлях власного розвитку й унікальність своєї зовнішньої політики.

Справа Сноудена ще більше ускладнила відносини, затьмарені безліччю спірних питань – від справи Магнітського до системи ПРО. З часів війни в Лівії російсько-американська конфронтація була найбільш відчутною в сирійському і, як наслідок, іранському питаннях. Москва дорікає Вашингтону, Парижу та Лондону за вельми вільне трактування нових ініціатив ООН у галузі міжнародного права: ідеться про концепцію R2P

(Responsibility to Protect). Справа Сноудена сприймається як чергова моральна поразка США, у той час як Росія постає у вигідному світлі, мало не еталоном гостинності та толерантності. Так само як і Гуантанамо, слово PRISM стало символом відходу від демократичних цінностей у країні, яка не може знайти баланс між своїми конституційними принципами та боротьбою з тероризмом. Пославшись на справу Сноудена, Путін, звичайно, не забув нагадати про це протиріччя, заявивши, що саме воно стало причиною падіння морального авторитету Америки.

Із 2008 р. адміністрація Обами за допомогою «електронної дипломатії» намагалася наповнити реальним змістом термін «розумна сила», покликаний повернути привабливість американському образу після восьми років перебування при владі Буша. Ішлося про те, щоб підвести теоретичну базу під «принцип комунікабельності», згідно з яким вплив суб'єкта безпосередньо залежить від його здатності створювати зв'язки та контакти і таким чином розповсюджувати свої ідеї, завойовуючи довіру інших. Усе це мало відношення до «м'якої сили», у той час як викриття Едварда Сноудена засвідчило, якою мірою володіння інформаційними технологіями і контроль над ними є важливими для проведення Америкою політики «жорсткої сили». Мабуть, на електронну дипломатію покладалося месіанське завдання, оскільки вона повинна була безпосередньо сприяти «демократи-

зації» світу, поставивши на чільне місце свободу в Інтернеті та свободу Інтернету. У травні 2009 р. Гіллари Клінтон презентувала програму «Мистецтво управління державою у XXI столітті», яка передбачає вихід за рамки традиційних дипломатичних міждержавних відносин і вступ до нової ери, що має ознаменуватися прямими контактами між державою та індивідом і всередині спільноти індивідів. У січні 2010 р. Клінтон виголосила промову, у якій ратувала за скасування будь-яких «електронних» кордонів, аби уникнути появи інформаційної залізної завіси.

У той же час Агентство національної безпеки займалося збором і використанням мета-даних, не звітуючи ні перед ким. Значну частину інформації вдалося отримати завдяки тісній співпраці з найбільшими американськими інтернет-компаніями (власниками пошукових систем, соціальних мереж, виробниками з'єднувальних кабелів, тощо). Саме ці закулісні угоди між АНБ і фірмами, діяльність яких передбачала емансипацію особистості та демократизацію, – угоди, що існують донині, – стали для широкої публіки головним відкриттям Сноудена. Об'єднання можливостей держави з ресурсами приватних підприємств безпосередньо служить інтересам Сполучених Штатів: воно створює безпрецедентну концентрацію влади в глобальному масштабі.

Справа Сноудена, якщо говорити про непрямі її аспекти, поставила європейців у край принизли-

ве становище, про що люб'язно нагадав Володимир Путін. Заборонивши проліт над своєю територією літака Ево Моралеса через підозри в тому, що той намагається доставити Сноудена з Росії до Болівії, Париж, Мадрид, Рим і Лісабон «прогнозувалися» перед американською імперіалістичною республікою. Історія зі Сноуденом збіглася в часі з переговорами, які розпочалися між США і Євросоюзом щодо ТТІР (Угода про трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство), за допомогою чого Вашингтон розраховує закріпити свою технологічну та економічну перевагу над Європою. При цьому ігноруються принципи роботи СОТ та організаційні ініціативи країн-членів БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай і ПАР). Красномовне мовчання європейців видає звичку, вірніше, – байдужість європейських лідерів до прямих або непрямих форм тиску з боку Сполучених Штатів.

Мовчання Парижа можна пояснити двома причинами, які торкаються природи його взаємин із союзниками. По-перше, співпраця з Вашингтоном, особливо у сфері боротьби з тероризмом, завжди була дуже тісною. Довідково: з 2002 по 2009 рр. у Парижі розміщувався антитерористичний центр Alliance base, який використовувався для оперативного обміну розвідданими між США, Великою Британією, Німеччиною, Канадою, Австралією та Францією. Кампанії в Лівії та Малі, як і передбачувані удари по Сирії, зміцнили військово-політичні зв'язки між Парижем і

Вашингтоном, незважаючи на доволі сильне тертя років десять тому через Ірак. По-друге, безмовність Парижа, ймовірно може пояснюватися тим, що він сам вдається до схожих методів спостереження. Відсутність реакції з боку європейців можна також пояснити – і це буде основна причина – їхньою нездатністю стати головним промисловим і політичним центром розвитку Інтернету. Існує думка, що в плані розвитку інформаційних технологій Старий Світ поступово деградує. У цьому, мабуть, і полягає справжнє значення справи Сноудена: вона виявила слабкість Європи.

ВІДСТАВАННЯ ПРИНЦИПІВ

Неорганізована, але рішуче налаштована маса активістів, борців і просто громадян бажають домогтися «демократизації» Інтернету за допомогою самого Інтернету, тобто шляхом нескінченного збільшення майданчиків для дискусій, сподіваючись, що цей незворотний процес спричинить перетворення існуючих інститутів і перегляд сталих позицій. Інформаційні

технології надають безмежні можливості для «узгоджених дій», за висловом Ханни Арендт. Термін «empowerment» означає надання та отримання влади індивідами або групами людей з метою впливу на політико-економічні умови, у яких вони живуть. Зміні підлягає також уся соціальна сфера, під загрозою опиняються найбільш неприступні твердині та «заборонені зони», такі як зовнішня політика, оборона та безпека. Утім, форми участі в цій діяльності можуть значно різнитися залежно від людини, яка її здійснює: одні залишаються в рамках закону, інші вважають за потрібне вийти за ці межі.

Важко, наприклад, порівнювати проект «Вікілікс» зі спільнотами Anonymous і Telecomix. Важливо зрозуміти політичні мотиви, якими керуються ці різні групи та ініціативи. «Вікілікс» відтепер міцно асоціюється з іменами Джуліана Ассанжа, який переховується в посольстві Еквадору в Лондоні з червня 2012 р., і Бредлі Меннінга, засудженого в серпні 2013 р. на 35 років позбавлення волі за розголошення секретних

Тома Гомар. Що ховається за справою Сноудена? Або Як дивний утікач відкрив нову міжнародну епоху

матеріалів. «Вікілікс» відкрито ставить під сумнів принцип «інтересів держави» та проголошує себе «альтернативною» владою. Навпаки, група Anonymous об'єднує найрізноманітніші спільноти інтернет-користувачів, які називають себе поборниками права на свободу висловлення в Інтернеті й не тільки. Це різноманітна маса людей, яку набагато більше цікавить пошук слабких місць у захисних системах великих організацій, ніж розроблення якогось проекту. «Вікілікс» і Anonymous висловили підтримку Едварду Сноудену, який отримав тимчасовий притулок у Росії в липні 2013 р., куди прибув у супроводі Сари Харрісон, юридичного радника «Вікілікс». Варто відзначити, що їхні одкровення стають відомими завдяки кричущим заголовкам у світовій пресі. Група Telecomix, яка менше розквітла ЗМІ, проводить акції, спрямовані на відновлення комунікаційних засобів після того, як їх відключають за рішенням урядів, що вдаються до репресій з метою придушити рухи протесту, – як це було, наприклад, у Тунісі, Єгипті та Сирії.

«Інтернет-культура», що зародилася у другій половині 1960-х рр., підживлювали одночасно два джерела, значно ближчих, ніж це здається американським дослідникам: військова наука, що стоїть біля витоків ARPANET (комп'ютерна мережа, яку фінансував Пентагон, що у 1990 р. припинила своє існування), і протестний рух, який виступав проти війни у В'єтнамі. «Інтернет-культура» близька до контркультури, є вкрай

різноманітною та розвивається зусиллями переконаних лібералів (у тому сенсі, який вкладають у це слово в Америці), лібертаріанців, лівих радикалів, анархістів, комп'ютерних фанатів – тобто людей, які обстоюють свободу висловлювань і самовираження, їхніх об'єднань та організацій. У цьому сенсі можна провести історичну паралель між справою Сноудена та публікацією «пентагонівських документів», що стали точкою відліку для міркувань Ханни Арендт про «процеси прийняття урядових рішень» і механізми, за допомогою яких керівництво країни поширює «обман».

У 1971 р. Деніел Еллсберг, військовий аналітик корпорації RAND, передав газеті The New York Times близько 7 тис. сторінок секретних документів з описом військових дій у В'єтнамі. Природно, Еллсберг висловив підтримку Джуліану Ассанжу і Бредлі Меннінгу. У нещодавньому виступі він зазначив, що ступінь ефективності та можливість вторгнення в приватне життя, які мають американські розвідувальні служби, «на сьогодні незрівнянно вищі ніж у попередню доцифрову епоху». На думку Еллсберга, Едвард Сноуден не побоювся «поставити на кін своє життя», аби повідомити інформацію, що стосується фундаментальних особистих і громадських свобод, його вчинок повинен спонукати «людей з тим же рівнем знань, свідомості та патріотизму до вчинення таких самих актів громадянської мужності». Наприкінці вересня 2013 р. американський конгрес запустив

проект реформи Агентства національної безпеки, який має на меті «обмежити певними рамками» розвідувальні програми, водночас зберігши їх «ефективність».

* * *

Таким чином, тридцятирічному військовому аналітику вдалося викликати справжню бурю в морі дипломатії, а потім, за три місяці після зроблених викриттів, спровокувати парламентські дебати в Сполучених Штатах щодо умов роботи електронної розвідки. Не доводиться сумніватися, що у нього з'являться послідовники, більшість яких віддадуть перевагу анонімності перед відкритими виступами, що загрожують серйозними наслідками. Це може спричинити ворожу реакцію. Є ризик, що спецслужби і авторитарних, і демократичних країн нададуть напливові цифрової інформації ознак глобальної загрози; оскільки після 11 вересня подібну роль відігравав міжнародний тероризм (читай – «Аль-Каїда»). Можливо, справа Сноудена спричинить зміну парадигми, яка відбудеться непомітно, не ставши предметом широ-

кого демократичного обговорення. Однак може відбутися й інше – ця справа змусить переглянути нинішню практику втручання спецслужб у приватне життя, оскільки голосніше звучатиме вимога посилити демократичний контроль над цими структурами. Головне – ситуація, що виникла, здатна прискорити усвідомлення передусім європейською спільнотою того факту, що «інтернет-уряд» – політичний суб'єкт першочергової ваги у взаємовідносинах не тільки зі Сполученими Штатами, а й такими країнами, як Росія або, приміром, Китай. Будемо сподіватися, що ім'я Сноудена асоціюватиметься саме з цим можливим вектором розвитку.

Список використаних джерел:

1. Конституція Российской Федерации - www.constitution.ru
2. Конституція США - uk.wikipedia.org/wiki/
3. Володимир Пучин - http://www.fm-tv.com.ua/main_news/35509/view/

Редакція «З.С.» висловлює щиру подяку журналу «Россия в глобальной политике» за право публікації цього матеріалу

АННОТАЦІЯ

Автор статті переконаний у тому, що зараз відбувається конвергенція різних країн перед обличчям цифрової революції, яка грози́ть отняти у держави частку її суверенних прерогатив. Є ризик, що спецслужби і авторитарних, і демократичних країн нададуть напливу цифрової інформації ознак глобальної загрози; після 11 вересня подібну роль відігравав «міжнародний тероризм».

Ключові слова: дипломатичні відносини, Едвард Сноуден, розвідка, шпигунство, особиста свобода, національна безпека

АННОТАЦІЯ

Автор статті переконаний у тому, що нині фактично відбувається конвергенція різних країн перед обличчям цифрової революції, яка грози́ть отняти у держави частку її суверенних прерогатив. Отже, існує ризик того, що спецслужби і авторитарних, і демократичних країн нададуть напливу цифрової інформації ознак глобальної загрози, роль якої після 11 вересня відігравав «міжнародний тероризм».

Ключові слова: дипломатичні відносини, Едвард Сноуден, розвідка, шпигунство, особиста свобода, національна безпека

Як вони змінюють наші уявлення про світ

Кеннет КУКІЕР,
редактор розділу даних
журналу The Economist

Віктор МАЙЄР-ШЕНБЕРГЕР,
професор управління і
регулювання Інтернету в
Оксфордському інституті
Інтернету

У III ст. до н.е. вважалося, що весь інтелектуальний багаж людства зберігається в Олександрійській бібліотеці. Сьогодні у світі накопичено стільки інформації, що на кожного жителя припадає в 320 разів більше набору даних, який, на думку істориків, зберігався в олександрійських фоліантах. Її обсяг оцінюється в 1200 ексабайтів (квадрільйонів кілобайтів). Якщо все це помістити на CD-диски, які потім розкласти на п'ять стопок, то кожна з них буде висотою до Місяця.

Вибух даних, про який ідеться, – порівняно нове явище. Ще у 2000 р. лише чверть усіх накопичених у світі відомостей була оцифрована. Решта зберігалася на папері, плівках та інших аналогових носіях. На сьогодні обсяг цифрових даних подвоюється кожні три роки і не оцифрованої інформації

залишається менше 2%.

З урахуванням цього гігантського масштабу виникає спокуса розглядати великі дані виключно з точки зору їх розміру. Але це може збити з пантелику. Великі дані здатні згортати в «цифру» те, що ніколи раніше не оцінювалося кількісно: назвемо це датифікацією (datafication). Наприклад, місце розташування об'єкта на поверхні Землі стало можливим датифікувати з відкриттям довготи і широти, а порівняно недавно – з винаходом супутникових систем GPS. Навіть дружні відносини та симпатії датифікуються через Facebook («лайки»).

Подібне використання інформаційного масиву вимагає трьох глибинних змін у наших підходах. Перше полягає в добірці з безлічі даних, оскільки люди вже не задовольняються невеликими обся-

гами або вибірками. Друге – відмова від переважного використання кристально чистих і перевірених даних на користь природного безладу: все більша кількість сценаріїв і ситуацій допускає певну неточність, адже великий потік інформації різної якості ефективніший і менш витратний, ніж обмежена відомостей. По-третє, у багатьох випадках нам доведеться відмовитися від пошуку причин і взяти на озброєння Непричинні види детермінації. Замість того, щоб намагатися точно зрозуміти, чому ламається двигун або зникає побічний ефект якихось ліків, дослідники можуть збирати й аналізувати великі масиви інформації про ці речі та явища і про все, що з ними пов'язане, в пошуку стереотипів і шаблонів, які допоможуть передбачати їх появу сьогодні або в майбутньому.

Інтернет змінив принципи спілкування між людьми. Великі дані відрізняються від звичайних: вони трансформують процес обробки знань суспільством, а з часом можуть змінити наші уявлення про світ. Отримуючи доступ до масиву відомостей, ми, ймовірно, у якийсь момент відкриємо для себе, що численні життєві аспекти мають імовірнісний, а не динамічний характер.

Наближаючись до «N = ВСЕ»

Протягом більшої частини своєї історії людство працювало з відносно невеликими обсягами даних, оскільки інструменти їх збору, зберігання та аналізу були недосконалими. Люди зводили інформацію до мінімуму, щоб її було простіше досліджувати. Геніальність сучасної статистики, яка вперше вийшла на перший план у кінці XIX ст., полягає в тому, що вона дала змогу громадськості розібратися в складних реаліях навіть за обмеженого обсягу показників. Сьогодні технологічні умови повернулися на 179 градусів. Як і раніше, існує та й завжди залишатиметься обмеженість даних, які ми здатні переробити, але в порівнянні з минулим межі розширюються і з часом стануть ще ширшими.

У минулому люди відшукували інформацію методом вибірки. Коли збір даних був дорогим, а їх обробка трудомісткою, іншого підходу бути й не могло. Сучасна вибірка заснована на тому, що в межах певної похибки можна зробити якісні висновки про загальне народонаселення на основі аналізу невеликої групи його представників, відібраних випадково. Наприклад, екзит-поли в ніч виборів мають на меті передбачити підсумки голосування на основі довільного опитування

групи виборців із декількох сотень людей. Позитивний результат виходить у разі прямих запитань, але якщо ми прагнемо досліджувати конкретні підгрупи, цей метод не підходить. За умови збору всіх даних, тобто, висловлюючись мовою фахівців зі збору статистики, коли $n = \text{всі}$, то проблема зникає.

У минулому, коли люди спиралися на обмежений обсяг даних, їм часто доводилося вирішувати з самого початку, що збирати і як використовувати зібране. Нині, коли ми акумулюємо все, не потрібно заздалегідь знати мету. Звичайно, не завжди можна досягнути неосяжне, але з кожним роком все реальніше націлюватися на вичерпні дані про ті чи інші явища. Супермасив – питання не просто створення більш великих вибірок, а й використання максимально можливої кількості наявних відомостей про предмет. Нам, як і раніше, потрібна статистика, але немає необхідності спиратися на невеликі вибірки.

Однак без компромісу не обійтися. При кратному збільшенні масштабу доцільно відмовитися від недвозначних, ретельно відібраних даних і змиритися з деякою їх безладністю. Одержимість акуратністю й точністю – артефакт епохи, для якої була характерна обмеженість інформації. Коли дані збиралися буквально по крихтах, ученим потрібна була впевненість у тому, що отримані ними цифри абсолютно точні

або близькі до ідеалу. Доступ до значно більшого обсягу означає, що ми можемо дозволити деяку неточність (за умови, що зібрані відомості не є повністю не достовірними), щоб отримувати вигоду від глибини проникнення в сутність предмета за рахунок величезного масиву.

Розглянемо проблему перекладу з однієї мови на іншу. Здавалося б, комп'ютери повинні бути хорошими перекладачами, оскільки здатні зберігати великі обсяги інформації та швидко її відшукувати. Але якщо просто підставляти слова з англо-французького словника, переклад вийде недосконалим. Мова – складна субстанція. Прорив стався в 1990-і роки, коли

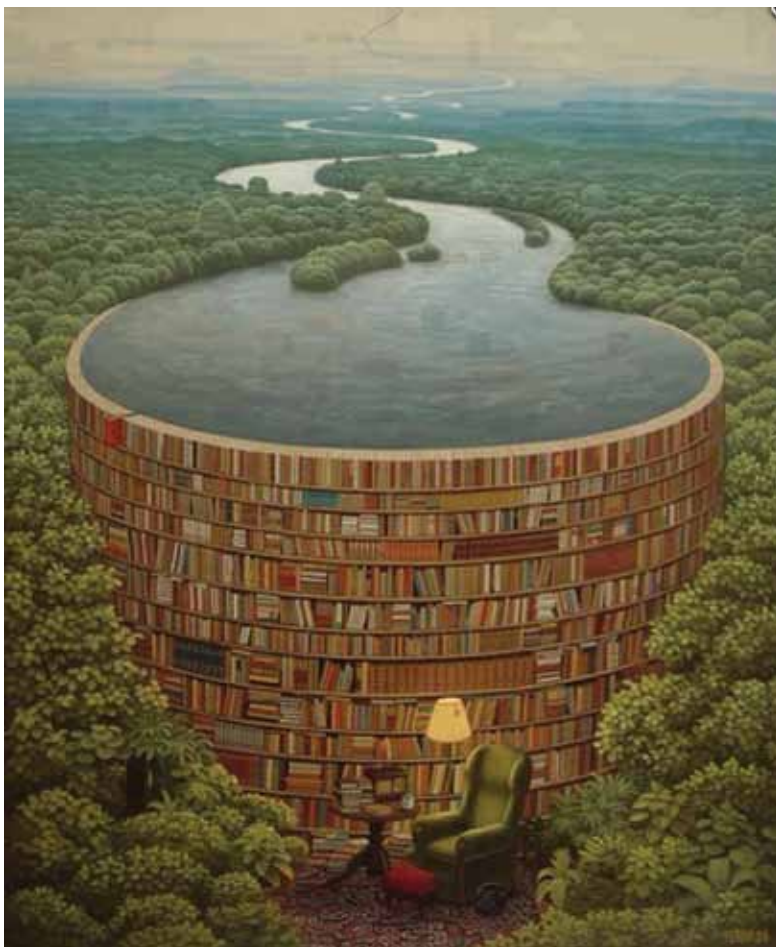
компанія IBM заглибилася в статистичний машинний переклад. Вона завантажила в комп'ютер стенографічні звіти парламентських слухань французькою та англійською мовами і запрограмувала його на те, щоб робити висновки, яке слово в одній мові найбільш точно відповідає слову в іншій. Переклад перетворився на колосальну ймовірно-математичну задачу. Однак після початкового прориву процес забуксував, і подальшого прогресу не було.

Тоді за справу взялася компанія Google. Замість того, щоб використовувати порівняно невелику кількість високоякісних перекладів, гігант пошуку інформації використовував більший масив, але з

менш упорядкованого Інтернету – дані «в природних умовах», так би мовити. Google запозичив переклади з корпоративних сайтів, документи на всіх мовах Європейського Союзу, навіть переклади зі свого гігантського проєкту сканування книг. Було проаналізовано не мільйони, а мільярди сторінок. Результат вийшов досить добротним, кращим ніж у IBM, і до того ж на 65 різних мовах. Великі масиви безладних даних перебили невеликі більш «чисті» вибірки.

Від казуальності до кореляції

Два зрушення в нашому підході (від використання окремих даних до їх сукупності, а також від впорядкованих до безладних відомостей) зумовили третю зміну. Від причинно-наслідкового (каузального) зв'язку ми перейшли до неспричинних видів детермінації (кореляції). Це перехід від постійних спроб зрозуміти глибинні причини світоустрою до пізнання неспричинного зв'язку станів і явищ. Звичайно, бажано знати причини тих чи інших явищ. Однак проблема в тому, що їх часом надзвичайно важко встановити, і в багатьох випадках, коли здається, що ми з'ясували причини, це виявляється не більш ніж ілюзією. Поведінкові теорії економіки продемонстрували, що людям властиво бачити причини там, де їх немає. Тому потрібно постійно бути наготові, щоб наше упереджене ставлення не вво-

дило нас в оману. Іноді досить дати свободу слова самим даним.

Візьмемо для прикладу компанію з доставки вантажів UPS. Вона прикріплює датчики на деякі частини автомобіля для виявлення перегріву або вібрації, які в минулому асоціювалися з виходом цих частин з ладу.

Аналогічний підхід використовується для виправлення «поломок» у людському організмі. Канадські вчені розробляють метод великих даних для виявлення інфекцій у недоношених немовлят до появи у них явних, видимих симптомів. Перетворюючи 16 життєво важливих сигналів, включаючи пульс, кров'яний тиск, дихання на рівні кисню в крові в інформаційний потік швидкістю понад тисячі одиниць інформації за секунду, вони виявили кореляції між зовсім незначними змінами і по-справжньому серйозними проблемами.

Медицина дає нам ще один хороший приклад, чому за наявності великих даних фіксувати взаємозв'язок станів може бути надзвичайно цінно, навіть якщо глибинні причини неясні. У лютому 2009 р. компанія Google спровокувала ажіотаж у медичних колах. Дослідники опублікували статтю в журналі Nature, у якій виклали, як можна відстежувати сезонні спалахи грипу, використовуючи лише архівні записи пошуку компанії Google. Щодня пошуковик в одних лише Сполучених Штатах обробляє понад мільярд запитів і зберігає всі їх без винятку. Компанія зістала 50 млн термінів, які найчастіше

фігурували в пошукових запитах у період з 2003 по 2008 рр., з даними про грип із Центрів профілактики та контролю захворювань. Центри відстежують число фактичних звернень до клініки по всій країні, проте інформація, що ними випускається, запізнюється на тиждень-другий, а це ціла вічність у випадку пандемії. Натомість Google працює практично в режимі реального часу.

Google не претендував на знання того, які запити – найкращі індикатори. Він пропускав усі терміни через алгоритм, що ранжує їх кореляцію зі спалахами грипу. Потім система комбінувала терміни й оцінювала потенційні поліпшення існуючої моделі. Прогнавши майже півмільярда обчислень на базі наявних даних, Google виявив 45 термінів – такі слова і фрази як «головний біль», «з носа тече», – які явно корелювали з даними центрів щодо спалахів грипу.

Дані були недосконалі, оскільки спочатку ніхто не мав наміру так використовувати цю інформацію. Однак сам по собі масив даних компенсував їх безладність. Звичайно, результатом стала проста кореляція. Не було ніякої класифікації причин, через що здійснювалися пошуки по конкретному терміну – чи то нездужання людини, її повідомлення про чхання в сусідній квартирі або ж тривога з приводу прочитаного в газеті. Системі Google це невідомо, і їй немає до цього діла. Насправді в грудні минулого року система Google, схоже, переоцінила число випадків захворювання на грип у США. Це говорить про те, що передбачення і прогнози – всього лише ймовірності, які не завжди виявляються правильними, особливо коли підставою для прогнозу служать постійно мінливі пошукові запити в Інтернеті, схильні до зовнішнього впливу, такого як повідо-

влення в ЗМІ. І все ж великі дані можуть давати загальний напрям розвитку ситуації, і саме це було використано в системі Google.

Bek-end operations (обчислення на машині бази даних)

Багато технологів вважають, що історію великих даних слід відраховувати з цифрової революції 1980-х років, коли прориви в галузі мікропроцесорів і комп'ютерної пам'яті дали можливість аналізувати та зберігати все більше інформації. Однак це лише зовнішня сторона справи. Комп'ютери та Інтернет, безсумнівно, сприяють отриманню великих даних, знижуючи витрати на збір, зберігання, оброблення та розповсюдження інформації. Але по своїй суті великі дані – порівняно пізніше відкриття людства в його спробі зрозуміти та кількісно оцінити навколишній світ. Для наочності кинемо побіжний погляд

за спину.

Оцінка поз сидячих людей – це мистецтво і наука Сігеомі Косіміцу, професора Інституту передових промислових технологій у Токіо. Мало кому спаде на думку, що сидячі пози несуть важливу інформацію. Коли людина сидить, контури тіла, позу і розподіл ваги можна кількісно оцінити і звести отримані дані в таблицю. За допомогою датчиків, що розміщуються в 360 різних точках на сидінні автомобіля, Косіміцу і група інженерів знімають дані про тиск, який чиниться «зоною нижче спини» водія, оцінюючи кожную точку за шкалою від 0 до 256 балів. Виходить цифровий код, унікальний для кожної людини. Ця система здатна відрізнити одну людину від іншої з точністю до 98%.

Це не дослідження вчених, які з'їхали з глузду. Косіміцу планує використовувати технологію для створення нового покоління протиугінних систем. Обладнаний такою системою автомобіль здатний розпізнати «чужака» за кермом і зажадати пароль для запуску двигуна. Перетворення поз у дані означає життєво важливі послуги населенню та потенційно прибутковий бізнес. Користь виходить далеко за рамки запобігання крадіжок автомобілів. Агреговані дані допоможуть виявити зв'язок між позою водія і безпекою на дорогах, наприклад, зафіксувати зміну пози перед дорожньо-транспортною пригодою. Система здатна також «відчувати» уповільнення реакції з причини втоми

та надіслати сигнал тривоги або автоматично натиснути на гальма.

Косіміцу взявся за матерію, яка ніколи не досліджувалася з точки зору даних, і ніхто навіть уявити не міг, що вона здатна мати інформаційні якості – і перетворив її в цифровий, кількісний формат. Ще не придумано терміна для позначення такого роду перетворень, але датифікація видається доречним словом. Датифікація – не те ж саме, що оцифровка, при якій аналоговий контент – книги, фільми, фотографії – перетворюється на цифрову інформацію. Датифікація – набагато ширша діяльність, за якої будь-які аспекти життя перетворюються на дані. «Окуляри» розширеної реальності Google трансформують людський погляд у дані. «Твіттер» ратифікує нескладні думки, а LinkedIn – професійні мережі.

Коли ми датифікуємо що-небудь, то змінюємо призначення цього об'єкта і конвертуємо інформацію в нові види вартості. Наприклад, компанія IBM отримала у 2012 р. патент США на «вирішення проблем у галузі безпеки в приміщенні за допомогою площинної обчислювальної технології» – тобто опису поверхні підлоги. Так, підлога за допомогою гігантського дисплея зможе виявляти розташовані на ній предмети, вмикати освітлення, відкривати двері, коли людина входить до приміщення.

Більше того, вона здатна впізнавати людей за вагою, тим, як вони стоять або ходять. Визначити, коли хтось упав і не може

підвестися, що важливо для людей похилого віку. За допомогою цієї технології торгові компанії отримають можливість відстежувати потік клієнтів у магазинах. Такого роду дані, які зберігають і аналізують, допоможуть дізнатися про речі та явища, над якими ми ніколи не замислювалися, бо не вміли їх легко і дешево виміряти.

Великі дані та «Велике яблуко»

Можливості великих даних простягаються далеко за рамки медицини і споживчих товарів: вони вносять фундаментальні зміни в методи роботи урядів і впливають на природу політики. Якщо говорити про прискорення економічного зростання, надання послуг населенню або про ведення воєн, переваги отримає той, хто зможе поставити великі дані собі на службу. Сьогодні найбільш захоплюючий інтерес викликає робота на муніципальному рівні, де легше отримати доступ до даних і експериментувати з інформацією. Мер Нью-Йорка («Великого яблука») Майкл Блумберг (зробив собі статки на обробці даних) очолив рух за перехід муніципальних служб міста на великі дані для поліпшення послуг населенню та зниження витрат. Один із прикладів – протипожежна стратегія.

Місто має у своєму розпорядженні тільки 200 пожежних інспекторів. Нечисленна команда аналітиків мерії підрахувала, що великі дані здатні усунути диспропорції між потребами та наявними ресурсами. Їх зусиллями

створено базу даних всіх 900 тис. будинків міста і доповнено інформацією, зібраною 19 муніципальними управліннями: реєстр арештованого майна за несплату податків, випадки незаконного використання комунальних мереж, перебої з обслуговуванням мереж, несплати комунальних платежів, частота викликів швидкої допомоги, рейтинг місцевої злочинності, скарги на гризунів тощо. Потім вони порівняли цю базу з інформацією про пожежі за останні п'ять років у порядку убунання заподіяної ними шкоди, сподіваючись виявити кореляції. Не дивно, що серед факторів, за якими прогнозувався ризик виникнення пожежі, важливу роль відіграв тип будівлі і рік спорудження. Менш очікуваним стало виявлення закономірності, відповідно до якої ризик сильних пожеж знижувався у будівель, які отримали дозвіл на зовнішню цегляну кладку.

Це дало змогу працівникам мерії розробити систему, яка допомагає визначити число перенаселених будівель, що потребували негайного реагування. Жодна з конструктивних особливостей цих будівель безпосередньо не зумовлювала пожежі; швидше такі особливості корелювали зі зростанням або зниженням ризику виникнення пожежі. Ефективність роботи інспекторів зросла з 13 до 70 %.

Звичайно, страхові компанії давно діють за подібною схемою, оцінюючи ризики виникнення пожежі, але вони змушені лише інтуїтивно поклатися

на обмежений набір факторів. На відміну від страховиків мерія Нью-Йорка використовувала метод великих даних, що давав їй змогу вивчити набагато більше змінних, включаючи ті, що, на перший погляд, не мали відношення до ризику виникнення пожежі. Модель, використовувана містом, дешевша й ефективніша. Що найважливіше, прогнози на основі великих даних відрізняються також більшою вибірковістю....

Великі дані підвищують прозорість демократичного управління. Навколо ідеї «відкритих відомостей» виник цілий рух, що закликає піти далі законів про свободу інформації, які зазвичай діють у розвинених демократіях. Його прихильники закликають відкрити для громадськості доступ до масивів несекретних відомостей. Сполучені Штати стали піонерами, створивши спеціальний сайт Data.gov (державні дані), і їх приклад наслідували багато інших країн.

Такі компанії, як Google, Amazon і Facebook, а також менш відомі «брокери даних» Asxіom і Experіan, накопичують гігантські масиви інформації про всіх і вся. Антитрестівське законодавство покликане захищати громадян від монополізації ринків товарів і послуг, таких як програмне забезпечення або ЗМІ, оскільки розмір цих ринків нескладно оцінити. Однак як застосовувати антимонопольні принципи до великих даних? Адже

цей ринок не піддається опису, постійно змінюючи обриси. Ще більше занепокоєння викликає недоторканність особистого життя і листування, оскільки великі обсяги даних майже напевно призведуть до розкриття частини особистої інформації та, схоже, нинішнє законодавство і технології не здатні з цим боротися.

Спроби законодавчо оформити великі дані, пов'язані з управлінням, цілком можуть призвести до тертя між державами. Європейські країни вже займаються розслідуванням діяльності компанії Google на предмет порушення антитрестівського законодавства і посягання на особисту інформацію. Це нагадує антимонопольну кампанію, ініційовану Європейською комісією проти Microsoft десять років тому. Facebook може також стати мішенню для судового переслідування в різ-

них країнах світу, оскільки компанія володіє великими масивами інформації про окремих громадян та їхнє приватне життя. Дипломатам доведеться ламати списи, сперечаючись про те, чи підпадає інформація під закони про вільну торгівлю. У майбутньому, коли Китай почне вводити цензуру на пошук інформації в Інтернеті, він зіткнеться зі скаргами не тільки на обмеження свободи слова, а й на незаконне обмеження торгівлі.

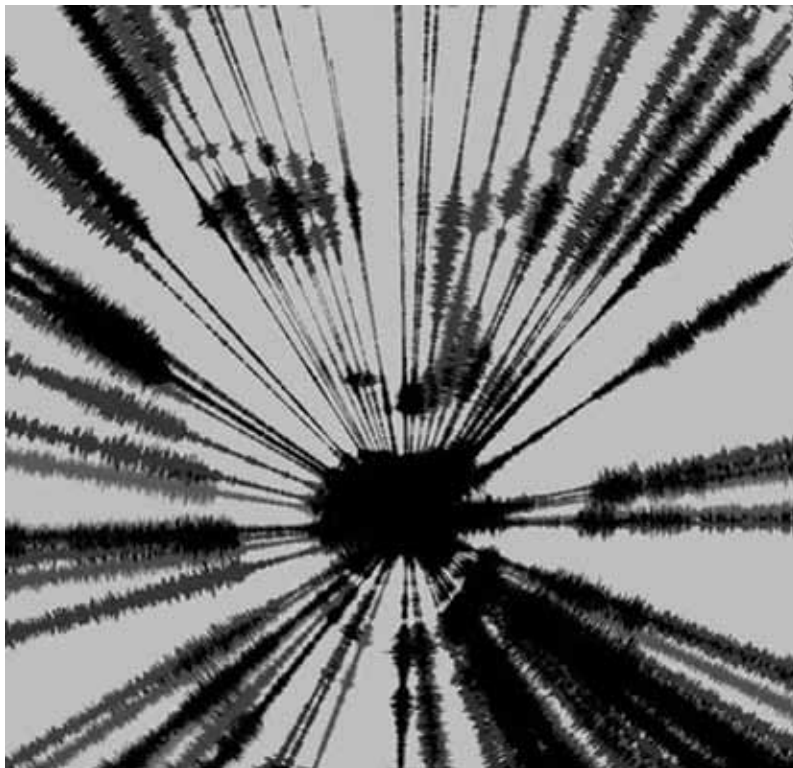
Великі дані або «Великий брат»?

Держави будуть змушені захищати своїх громадян і свої ринки від неприємностей, пов'язаних із великими даними. Однак люди не застраховані від того, що можуть зіткнутися ще з однією темною стороною великих даних – ризиком їх перетворення на «Великого брата». У всіх країнах, особливо

недемократичних, великі дані посилюють асиметрію влади між державою і простими людьми. Вона може досягти таких пропорцій, що призведе до диктатури великих даних.

Ідея виявлення потенційних порушників закону до вчинення ними злочину донедавна видавалась фантастичною, однак великі дані дали змогу владі поставитися до неї серйозно. У 2007 р. Департамент внутрішньої безпеки США приступив до реалізації науково-дослідного проекту FAST (Future Attribute Screening Technology – технологія просіювання та виявлення ознак, що виявляються в майбутньому). З її допомогою ідентифікуються потенційні терористи. Як і детектор брехні, ця технологія заснована на різних фізіологічних індикаторах стану людини – від напряму погляду до серцевого ритму та жестикуляції. Поліція багатьох міст, включаючи Лос-Анджелес, Мемфіс, Річмонд і Санта-Крус, взяла на озброєння «прогностичне поліцейське» програмне забезпечення, яке аналізує дані про раніше скоєні злочини, щоб визначити, де і коли можуть бути вчинені майбутні.

Поки ці системи не виявляють у якості підозрюваних конкретних осіб, але вони розвиваються саме в цьому напрямі. Вагомі причини для більшої специфікації поведінки з'являються, коли йдеться про запобігання негативним соціальним явищам, не пов'язаним із кри-

міналом. Наприклад, якби у соціальних працівників була можливість передбачати з 95-процентною точністю, які дівчата-підлітки можуть завагітніти або хто зі старшокласників є претендентами на виключення зі школи, хіба вони не постаралася б своєчасно втрутитися для запобігання небажаних наслідків? Звучить заманливо. Зрештою, профілактика краще покарання. Однак навіть втручання з метою надання реальної допомоги, а не осуду чи догани, може тлумачитися як покарання – як мінімум є ризик зганьбити людини в очах оточуючих, які почнуть вважати її соціально неблагонадійною.

Ще один привід для занепокоєння – надмірна довіра державної влади до масивів даних. У своїй книзі 1999 р. видання «Очима держави» («Seeing Like a State») антрополог Джеймс Скотт цифрами і фактами доводить, що держава у своїй невгамовній пристрасі до кількісної оцінки інформації та збору даних іноді перетворює життя окремої людини на кошмар. Чиновники використовують географічні карти як вихідний матеріал, щоб визначити способи реорганізації окремих поселень, не з'ясувавши, які люди там живуть. Виходячи зі зведених таблиць про врожайність, абсолютно необізнані бюрократи ухвалюють рішення про доцільність колективізації в сільському господарстві тощо.

Невиправдана звичка покладатися на дані може підвести. Інститути нерідко піддаються магії цифр і надають їм більш глибо-

кого змісту, ніж вони того заслуговують. Згадаймо один із уроків в'єтнамської війни. Міністр оборони США Роберт Макнамара був буквально одержимий ідеєю використання статистики для вимірювання військових успіхів. Він і його колеги приділяли головну увагу втратам супротивника. Цифри постійно публікувалися в пресі, і на них орієнтувалися командири. Для прихильників війни ця статистика демонструвала успіхи, а для критиків служила доказом її аморальності. Разом з тим, статистика абсолютно не розкривала складних реалій конфлікту. Цифри найчастіше виявлялися неточними і марними для оцінки реального стану. Інформація, звичайно, здатна покращити життя, але при аналізі статистичних даних слід більше покладатися на здоровий глузд.

Людський фактор

Великі дані неминуче змінять наш спосіб життя, праці та мислення. Світогляд, що спирається на аналіз причинно-наслідкового зв'язку, оспорується перевагами кореляції. Володіння знаннями колись означало розуміння минулого, тепер допомагає передбачати майбутнє. Не так легко відповісти на виклик, кинутий великими даними. Швидше за все, вони – просто черговий крок у нескінченних дебатах про те, як пізнавати світ.

І все ж великі дані стануть невід'ємною частиною вирішення багатьох нагальних проблем. Щоб зупинити процес зміни клімату, необхідно проаналізувати інформацію

про забруднення навколишнього середовища і прийняти обґрунтоване рішення про те, на чому зосередити головні зусилля. Датчики, розміщені по всьому світу, включно в смартфони, дають кліматологам вичерпну картину, яка дозволяє точніше моделювати процеси глобального потепління.

Зрештою великі дані знаменують собою момент, коли інформаційне суспільство нарешті починає відповідати своїй багатообіцяючій назві. Інформація виходить на авансцену. Зібрані цифрові біти знаходять нове застосування і породжують нові види вартості. Однак це вимагає нового мислення, кидає виклик сформованим інститутам і організації суспільного життя. Яка ж роль відводиться людям, їхній інтуїції, здатності йти проти фактів у світі, де все більше і більше рішень ухвалюються на основі аналізу даних? Якщо всі апелюють до великих даних і користуються їх інструментарієм, напевно, головною відмінністю людини стає її непередбачуваність. Вона здатна проявляти інстинкти, йти на ризик, справлятися з несподіваними обставинами і помилками. Якщо це так, то доведеться передбачити поле діяльності для людини: резервувати місце для інтуїції, здорового глузду та здатності до випадкових відкриттів. Важливо подбати про те, щоб такі цінні людські якості не були витіснені комп'ютерними алгоритмами.

Таке поняття як суспільний прогрес виявля-

ється під впливом описаних змін. Великі дані дають змогу швидше експериментувати і досліджувати широке коло проблем. Ці переваги повинні породжувати більше інновацій. Але часом іскра винахідливості стає тим, про що замовчують будь-які дані. Це щось, що не можна підтвердити жодними обсягами наявної інформації, оскільки воно має з'явитися в майбутньому. Якби Генрі Форд звертався до алгоритмів великих даних для виявлення бажань і потреб клієнтів, все звелось б до необхідності придумати «кінь швидше» (перефразовуючи його знаменитий вислів). У світі великих даних необхідно розвивати і просувати притаманні людині якості – творче мислення, інтуїцію та інтелектуальне честолюбство, винахідливість. Вони рухають прогрес.

Великі дані – це ресурс та інструмент, покликаний інформувати, а не пояснювати. Вони ведуть до розуміння різних явищ, але іноді провокують помилкові висновки – усе залежить від того, як їх використовувати. Але якою б яскравою та засліпливою не здавалася влада великих даних, їх оманлива мішура та привабливість не повинні затьмарити властиві їм недосконалості. Приймаючи та використовуючи технологію, не можна забувати про її обмеження.

**Редакція «З.С.»
висловлює щире подяку
журналу «Россия
в глобальной политике»
за право публікації цього
матеріалу**

Розвиток електроенергетичного комплексу як основа підвищення експортного потенціалу та економізації зовнішньої політики України

УДК: 327

Олександр ВАСИЛЬЄВ,
доктор технічних наук,
головний науковий
співробітник ІСЕМВ НАНУ

Конкуренція за енерго-ресурси стає у ХХІ ст. одним із найважливіших факторів міжнародної економіки та політики. Контроль за видобутком, рівнем цін, напрямками і потужностями експортних маршрутів енергоносіїв зумовлюють життєздатність регіональних і глобальних альянсів. Взаємовідносини між споживачами та виробниками паливно-енергетичних ресурсів є дуже важливим фактором сучасного світу.

Рівень розвитку енергетики має значний вплив на стан економіки в державі, на вирішення проблем соціальної сфери та рівень життя людини. Згідно з найбільш поміркованими передбаченнями експертів, за існуючих темпів зростання населення та світової економіки глобальне енергоспоживання до середини ХХІ ст. подвоїться, що реально загрожуватиме екологічною катастрофою. Перед людством

постало вкрай важливе завдання вийти на новий рівень енергоспоживання за рахунок використання інноваційних енерготехнологій і підвищення енергоефективності всіх галузей економіки. Трансформація світової фінансової системи має відбуватися в напрямі забезпечення відповідними коштами розвитку реальної економіки, зокрема, паливно-енергетичної галузі.

Експертний аналіз показує, що в цьому столітті світові ресурси нафти і газу будуть практично вичерпані, тому необхідність поступової адаптації глобальної економіки до негативних явищ на світовому паливно-енергетичному ринку стає об'єктивною реальністю.

Протягом минулого століття значні зусилля міжнародного співтовариства були спрямовані на формування інфраструктури глобального паливно-енергетичного ринку, політичне, правове та економічне забезпечення його функціонування. Ця інфраструктура охоплює складну систему двосторонніх і багатосторонніх міждержавних взаємовідносин, правових механізмів і організаційних структур, що забезпечують видобуток, транспортування енергоресурсів, формування їх ринків, включаючи ціноутворення та питання енергетичної безпеки.

Summary

In the article the development of electro energy export potential for fulfilment of foreign policy economizing is analysed. It is shown that strengthening and developing of Ukrainian export potential acquire particular significance as a source of foreign currency for gratification of production and socioeconomic needs. Formation of amalgamation in electro energy sphere with EU's countries, specifically with Germany and France, would affect decision of modern problems of electro energy industry modernization and electro energy export increasing.

Key words: foreign policy, modernization, economy, export potential, electroenergy.

Економізація зовнішньої політики України повинна спиратися на розвиток експортного потенціалу. Енергетика – база економіки держави, що охоплює процеси видобутку, транспортування та використання паливно-енергетичних ресурсів, є організаційно складною еколого-економічною та виробничо-технологічною системою, яка активно впливає на довкілля. Його характерна особливість полягає у багатоплановості (одночасний вплив на різні компоненти навколишнього середовища: атмосферу, гідросферу, літосферу, біосферу та населення) та різноманітності характеру (відчуження територій, спотворення ландшафтів, механічні порушення, хімічне та радіоактивне забруднення, теплові, радіаційні, акустичні та інші фізичні впливи). Вплив ресурсних та екологічних обмежень в умовах переходу до сталого розвитку виявляється не лише в локальному та регіональному, а й у глобальному масштабах.

Україна має потужний електроенергетичний комплекс, у якому функції виробництва, передавання

та постачання електроенергії розділені. Уся електроенергія, що виробляється енергогенеруючими компаніями, продається на Оптовому ринку електроенергії (ОРЕ), де реалізується енергопостачальним компаніям, які у свою чергу продають її кінцевим споживачам, у тому числі населенню. Аналіз показує, що на ОРЕ встановлено відносно занижені тарифи для генеруючих компаній державної форми власності (ТЕС та АЕС) і завищені – для підприємств переважно приватних (ТЕС та ВЕС). Зараз ця різниця вже сягає трьох разів, у той час як у ЄС вона знаходиться на рівні 30 %.

Останніми роками в електроенергетичній галузі України відбулися значні структурні та цінові зміни. Зокрема, оптова ринкова ціна на електроенергію на ОРЕ виросла практично на третину. Можна прогнозувати, що тенденція зростання цін триватиме, особливо це стосується приватних генеруючих компаній ТЕС та альтернативної енергетики.

Сьогодні тарифи на електроенергію для осно-

Олександр Васильєв. Розвиток електроенергетичного комплексу як основа підвищення експортного потенціалу та економізації зовнішньої політики України

вної частки населення значно нижчі оптової ринкової ціни продажу на ОРЕ, а також середньої ціни виробників. Фактично, у країні продовжується перехресне субсидування побутових споживачів електроенергії за рахунок промислових. Таке становище призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняної промисловості на світовому ринку, особливо підприємств, у яких значну частку собівартості продукції становить електроенергія.

Першочергові завдання модернізації економіки в умовах ресурсних і екологічних обмежень полягають у сфері підвищення енергоефективності, енергозбереження в усіх сферах народного господарства України. При таких високих енергетичних витратах, як в Україні (близько 0,8 кг у.п. на 1 дол. ВВП при середньому показнику у світі 0,3-0,4, а у Європі 0,25), не можна говорити про конкурентоспроможність українських підприємств на світовому ринку. Необхідним є перехід на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, зокрема, структурна перебудова економіки, радикальна модернізація всіх галузей народного господарства України, залучення іноземних інвестицій і технологій у реальний сектор економіки, у тому числі – в енергетику. Формування альянсу в електроенергетичній сфері з країнами ЄС, зокрема, Німеччиною та Францією, суттєво вплинуло б на вирішення актуальних проблем модернізації електроенергетичної галузі, переходу промисловості України на інноваційну основу.

Потреби країн Європей-

ського Союзу в паливно-енергетичних ресурсах невинно зростають на 1-2 % на рік. Збільшення споживання енергії в ЄС обумовлено, у першу чергу, зростанням потреб у транспортній галузі та комунально-побутовому секторі. Основним споживачем природного газу в Євросоюзі є населення – майже 40 %. Найбільш питома вага в структурі споживання нафти належить транспортній галузі – близько 70 %. Найбільш швидко зростають потреби країн-членів у електроенергії. Загальна встановлена потужність генеруючих об'єктів країн ЄС перевищує 600 ГВт. У структурі генеруючих потужностей приблизно 35 % електроенергії виробляється на АЕС, 50 % – на ТЕС, що використовують вугілля, природний газ, нафту, та 15 % – гідроелектростанціями та потужностями з використанням інших відновлювальних джерел енергії.

Країни ЄС мають обмежені природні запаси нафти та газу. Паливно-енергетичні ресурси Євросоюзу становлять близько 4 % світових запасів нафти і менш ніж 2 % світових запасів природного газу, тоді як частка населення – близько 7 %, а сукупний ВВП – близько 25 % світового рівня. Нафтові родовища, розташовані у Північному морі, характеризуються високою вартістю видобутку та спроможні забезпечувати потреби ЄС лише у найближчі роки, за умов збереження нинішніх обсягів споживання та технологій видобутку. Більшість запасів природного газу Євросоюзу припадає на територію Голландії (56 %) та Великої Британії

(24 %), і їх вистачить на 10-15 років. Природні запаси вугілля ЄС становлять близько 80 % загального обсягу паливно-енергетичних ресурсів. Низька якість вугілля, високі витрати на видобуток, негативний вплив його спалювання на екологічний стан визначають його використання переважно як резервного палива в разі виникнення надзвичайних ситуацій у енергозабезпеченні країн ЄС. Потенційні загрози населенню та навколишньому середовищу від об'єктів ядерної енергетики обумовили негативне ставлення громадськості Євросоюзу до перспектив подальшого будівництва АЕС і прийняття рішень деякими країнами про дострокове виведення з експлуатації працюючих станцій.

Розглядаючи різні варіанти структурної перебудови паливно-енергетичного комплексу України, надзвичайно корисним є вивчення досвіду Європейського Союзу. В основі енергетичної політики ЄС лежить суттєве розширення частки альтернативної енергії в паливно-енергетичному балансі країн-членів. Так, згідно з прийнятими в Євросоюзі документами до 2020 р. близько 20 % усієї електроенергії, що споживається в країнах-членах, має вироблятися на базі відновлювальних джерел енергії, зокрема, вітру та

сонця. Сьогодні ця частка в ЄС у цілому не перевищує 7 %. В Україні є пропозиції довести обсяги альтернативної електроенергетики (зокрема, сонячної) у 2020 р. до 20 % у загальному енергобалансі країни (що знаходиться на рівні відповідних планів країн Євросоюзу) і при тому скоротити виробництво електроенергії на АЕС. Однак треба вказати, що вже зараз так званий зелений тариф сонячних електростанцій встановлено в Україні на рівні 5 грн. за 1 кВт/год, що в 1,5 раза вище, ніж у Євросоюзі.

Розрахунки експертів показують, що відновлювальні джерела енергії (вітрова, сонячна) не дадуть змоги країнам ЄС за рахунок своєї території виробляти більше третини необхідної енергії. Таким чином, на перспективу, в умовах відмови від подальшого розвитку атомної енергетики, можна прогнозувати дефіцит електроенергії на паливно-енергетичному ринку Євросоюзу.

Підвищенню рівня енергетичної безпеки ЄС значною мірою можуть сприяти заходи з обмеження енергоспоживання в країнах-членах. Контроль за його рівнем здійснюється переважно шляхом застосування методів податкового впливу, регулювання норм законодавства та використання інших ринкових інструментів. Політика обмеження енергоспоживання передбачає досягнення відповідності цін на енергетичні ресурси їхній реальній вартості, сприяє підвищенню ефективності використання енергетичних ресурсів.

Завершення формування єдиних ринків газу та

електроенергії в рамках ЄС стимулює конкуренцію, розширює номенклатуру та поліпшує якість продукції та послуг, що пропонують учасники ринків. Регулювання норм оподаткування має компенсувати нерівні умови функціонування енергетичних систем у різних державах і різних постачальників енергоресурсів, стимулювати енергозбереження та здійснення природоохоронних заходів.

Забезпечення належного рівня постачання енергетичних ресурсів може бути досягнуто шляхом регулювання обсягів постачання енергетичних ресурсів внутрішнього походження; стимулювання конкуренції на енергетичних ринках, у першу чергу, щодо переробки та розподілу нафти та нафтопродуктів; регулювання обсягів імпорту енергетичних ресурсів.

З метою забезпечення стабільних поставок передбачається тісніша співпраця з країнами-постачальниками енергоресурсів із застосуванням заходів економічного та політичного впливу. Відносини з цими країнами повинні бути орієнтовані на вдосконалення механізму ціноутворення, укладання довгострокових угод та управління стратегічними запасами енергетичних ресурсів. Співпраця в паливно-енергетичній сфері може полягати в наданні технічної допомоги в рамках міжнародних проектів та інвестуванні у виробництво і транспортування нафти, природного газу та електроенергії.

Збільшення енергоспоживання за умов скорочення виробництва енергетичних ресурсів у ЄС має

тенденцію до збільшення дефіцитності енергетичного балансу країн-членів і поступового збільшення обсягів імпорту енергоресурсів. Розглядаючи тенденції в паливно-енергетичній галузі економіки Євросоюзу і поточний стан енергозабезпечення та енергоспоживання, необхідно визначити економічні ризики, пов'язані з непередбачуваним характером змін цін на енергетичну продукцію на європейському та світовому ринках. Підвищення цін на нафту та природний газ потенційно може призвести до погіршення економічного стану країн ЄС. У цьому сенсі найбільша невизначеність є з постачанням нафти та газу з Північної Африки та Близького Сходу.

Для забезпечення зростаючого глобального попиту на енергетичні ресурси потрібні значні нові інвестиції, але політичні ризики можуть перешкоджати спрямуванню інвестиційного капіталу в найефективніші проекти з енергопостачання та енергозбереження. Необхідно забезпечити створення сприятливого інвестиційного клімату на основі відкритості, стабільності та недискримінації. Це може бути здійснено на базі Енергетичної хартії, яка застосовує збалансований підхід щодо доступу інвесторів до ресурсів. З одного боку, договір чітко підтверджує національний суверенітет над природними ресурсами (кожна держава вільна у виборі того, як і на якому рівні будуть розроблятися її національні та суверенні паливно-енергетичні ресурси, а також ступінь відкритості свого енергетичного сектору для іно-

земних інвестицій). З іншого боку, існує вимога стосовно того, щоб правила з розвідки, розроблення та придбання ресурсів були загальнодоступними, недискримінаційними та прозорими.

Після здійснення іноземної інвестиції відповідно до національного законодавства країни договір покликаний забезпечувати надійну і стабільну взаємодію між цією інвестицією та урядом. Він захищає іноземних інвесторів від таких некомерційних ризиків, як дискримінаційний режим, пряма чи непряма експропріація або порушення окремих інвестиційних контрактів. Стабільність у відносинах між інвесторами та приймаючими урядами особливо необхідна в паливно-енергетичному секторі, де проекти мають довготерміновий і капітаємний характер. Обов'язкові норми, що містяться у Договорі до Енергетичної хартії, можуть відігравати істотну позитивну роль у зменшенні ризиків. Вони надають інвесторам можливість захищати свої права, подаючи позови до міжнародного арбітражу проти урядів приймаючих країн.

Для обговорення всіх проблем, пов'язаних з

інвестиціями в українську енергетику, доцільно використати Групу з інвестицій Договору до Енергетичної хартії. Зокрема, можливим є створення політичного форуму з інвестиційних питань; проведення оглядів країн-претендентів стосовно інвестиційного клімату і питань реструктуризації або приватизації об'єктів паливно-енергетичного ринку; здійснення взаємного тиску на треті країни в питаннях скорочення обмежень, що зберігаються та стосуються іноземних інвестицій в енергетичний сектор; надання загальних рекомендацій або індивідуальних консультацій окремим членам з питань їх енергетичної політики, пов'язаної з інвестиціями.

Інтеграційні процеси в паливно-енергетичній галузі ЄС спрямовані на створення єдиного енергетичного ринку та сприяють посиленню взаємозалежності країн-членів у контексті їх надійного енергозабезпечення. Рішення стосовно енергетичної політики, які приймає одна з країн Євросоюзу, впливають на функціонування паливно-енергетичних галузей інших країн-членів.

Механізми економізації

Олександр Васильєв. Розвиток електроенергетичного комплексу як основа підвищення експортного потенціалу та економізації зовнішньої політики України

зовнішньої політики України в паливно-енергетичній сфері включають у себе:

- організаційні механізми (підвищення ролі МЗС України, зокрема, економічних підрозділів і представництв України з торговельно-економічних питань, у реалізації цілей і завдань експортно-імпортних операцій на паливно-енергетичному ринку, надання змістовної інформації про можливості ринків ПЕР країни перебування);
- нормативно-правові механізми (здійснення заходів щодо гармонізації із світовою практикою нормативної та договірно-правової бази, зокрема, у галузі комерціалізації технологій у паливно-енергетичній сфері; удосконалення порядку та механізмів правової охорони і патентування об'єктів інтелектуальної власності енергетичного спрямування за кордоном);
- інвестиційні, кредитно-фінансові та податкові механізми (удосконалення порядку і механізмів спільного з іноземними партнерами фінансування інвестиційних проектів ПЕК; опрацювання організаційно-правових механізмів, що стимулюють залучення коштів українських та іноземних приватно-промислових і банківсько-кредитних структур для фінансування міжнародних інноваційних проектів у паливно-енергетичному комплексі; розроблення механізмів залучення інвестицій у сферу науки і технологій енергетичного профілю, зокрема, шляхом створення бірж іннова-

цій, відкритих торгів цінними паперами енергетичних компаній; удосконалення податкового законодавства з метою стимулювання процесів комерціалізації та експорту високих технологій, наукоємних товарів і послуг);

- інформаційне забезпечення (здійснення на постійній основі збору та обробки необхідної інформації для формування єдиної бази даних відкритого доступу щодо інвестиційно-інноваційних проектів у сфері паливно-енергетичного комплексу, ресурсів вітчизняних та іноземних венчурних фондів, умов участі в тендерах; забезпечення підтримки представлення вітчизняних демонстраційних енергетичних проектів на міжнародних виставках і ярмарках).

Отже, прискорений розвиток електроенергетичного комплексу України може стати надійною перспективною основою її народного господарства, забезпечити вирішення соціально-економічних проблем суспільства та підвищення експортного потенціалу країни. Для забезпечення розширеного експорту електроенергії в держави ЄС необхідна модернізація електроенергетичного комплексу України відповідно до європейських стандартів ф у н к ц і о н у в а н н я об'єднаних європейських електромереж.

У рамках економізації зовнішньої політики України і створення позитивного сальдо зовнішньої торгівлі виглядає перспективним експорт електроенергії, у першу чергу, в країни-члени Євросоюзу. забезпе-

чити його мають не додаткові потужності АЕС, спорудження яких з огляду на євроінтеграційні устремління України і ставлення в ЄС до атомної енергетики виглядає сумнівним, і не дорога альтернативна енергетика, а реконструкція існуючих теплових електростанцій на базі парогазового циклу, тобто з газотурбінною та паротурбінною частинами, що дасть змогу підняти ККД з нинішніх 30-40 % до 60-70 %. Таким чином, будуть вирішені проблеми надійного забезпечення електроенергією не тільки народного господарства України, а й створені додаткові ресурси, необхідні для експорту.

Економічне зростання в Україні повинно забезпечуватися шляхом досягнення світового рівня показників енергетичної ефективності промисловості та соціально-комуніального сектору народного господарства, зменшення витрат енергоресурсів, що передбачає докорінні структурні зміни для створення малоенергоємної та малоресурсної економіки завдяки впровадженню новітніх технологій, зокрема, у паливно-енергетичному комплексі.

У рамках економізації зовнішньої політики України аспекти паливно-енергетичного комплексу як одного з пріоритетних напрямів діяльності МЗС повинні бути структурно та кадрово підсилені як у центральному апараті, так і в ключових закордонних установах, що мають активно сприяти реалізації міжнародних проектів у паливно-енергетичній сфері.

Список використаних джерел:

1. М.Грабб и К.Вролик, Д.Брэк Киотский протокол: Анализ и интерпретация/Пер. с англ.-М.: «Наука», 2001.- 303 с.
2. С.Азизалов, А.Кокорин Копенгагенское соглашение – новая парадигма решения климатической проблемы/ Вопросы экономики, №9, 2010.- С. 115-132.
3. Васильєв О.А. Формування інноваційних процесів використання нетрадиційних, відновлювальних та позабалансових джерел енергії на паливно-енергетичному ринку в аспекті оптимізації ресурсоспоживання в Україні/ Матеріали Наукової конференції «Інноваційні механізми економічного розвитку: світовий досвід для України», Київ, 10 березня 2009 року, ІСЕМВ НАН України, С. 5 – 9.
4. Васильєв О.А. Модернізація як детермінанта сталого розвитку України / О.Васильєв // Зовнішні справи. - 2012. - №6. - С. 47 – 49.

АННОТАЦІЯ

В статті аналізується роль розвитку електроенергетичного комплексу як бази збільшення експортного потенціалу й економізації зовнішньої політики України. Прогнозуються сценарії співпраці в електроенергетичній сфері з країнами ЄС, зокрема, Німеччиною та Францією, що суттєво вплинуло б на вирішення актуальних проблем модернізації електроенергетичної галузі та підвищення експорту електроенергії.

Ключові слова: зовнішня політика, модернізація, економіка, експортний потенціал, електроенергетика.

АННОТАЦІЯ

У статті аналізується роль розвитку електроенергетичного комплексу як бази збільшення експортного потенціалу й економізації зовнішньої політики України. Прогнозуються варіанти співпраці в електроенергетичній сфері з країнами ЄС, зокрема, Німеччиною та Францією, що суттєво вплинуло б на вирішення актуальних проблем модернізації електроенергетичної галузі та підвищення експорту електроенергії.

Ключові слова: зовнішня політика, модернізація, економіка, експортний потенціал, електроенергетика.

Сучасні тенденції розвитку «Арабського пробудження» та їх вплив на реалізацію зовнішньоекономічної стратегії України на Африканському континенті

УДК 327:94

В'ячеслав ШВЕД,
науковий співробітник
Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН
України

У нашій країні досі не надають належної уваги Африканському континенту. За 22 роки існування Україна спромоглася відкрити всього 6 диппредставництв у країнах Африки, що на південь від Сахари. Лише нещодавно, 4 червня нинішнього року Міністр закордонних справ України Л. Кожара відзначив важливість співпраці з країнами цього континенту. Під час зустрічі з послами низки країн Африки, Азії та Латинської Америки, які працюють у нашій державі за сумісництвом, Л. Кожара заявив, що Україна відкрита до співпраці з країнами Африки, Азії та Латинської Америки, чиї ринки втратила після розпаду СРСР. Міністр нагадав дипломатам, що за доби існування СРСР Україна виробляла понад 16 % ВВП Радянського Союзу, у військово-промисловому комплексі її частка сягала 35 %. «Це робить потенціал України достатньо висо-

ким. Ми хочемо відновлювати співробітництво у ваших країнах, існує достатньо високий потенціал для розвитку нашої співпраці. Тим більше, що Україну і держави, які ви представляєте, пов'язують багаторічні узи дружби, взаєморозуміння і взаємовигідної співпраці», – наголосив Л. Кожара. Він також зазначив, що за умов модернізації промисловості і транспортної інфраструктури в багатьох країнах Африки та Латинської Америки Україна готова надати свої товари та послуги. За словами міністра, така співпраця «сприятиме зростанню взаємного товарообігу та в підсумку – зростанню добробуту наших народів».

Для налагодження плідної економічної співпраці України з державами Африканського континенту вкрай важливо також урахувати, які ж могутні трансформаційні політичні та цивілізаційні процеси найбільш активно впливають на цей континент, сприяють прискоренню та поглибленню в його просторі модернізаційних змін. До таких, безумовно, належить могутня хвиля «Арабського пробудження», яка охопила сьогодні увесь Арабський світ і у своїй основі є процесом його цивілізаційної натуралізації, повернення до свого цивілізаційного коду.

Арабський світ та Африканський континент були

Summary
Major changes to be called "African breakthrough" in which as a result of rapid economic growth in the continent, Africa can become a new "engine" of growth of the world economy, replacing the role that China and India. This conclusion was announced in a report the IMF. According to the authors, this year the African economies to grow by 5.6% in the next year - by 6.1%. And if in 2013 in 19 of 45 countries in Africa south of the Sahara economic growth will exceed 6%, whereas in 2014 - already in 24 countries
Keywords: African continent, the International Chamber of Commerce, Customs Union, Africa, Ukraine

століттями тісно взаємопов'язані. Уся Північна Африка від Марокко до Єгипту є складовою арабського простору. Саме тут знаходяться такі країни як Туніс, Єгипет і Лівія, які започаткували широкомасштабний і довготривалий процес «Арабського пробудження». Як відзначають експерти, події, що відбуваються сьогодні в рамках процесу «Арабського пробудження», представляють собою лише перший етап системної трансформації всього регіону, який може продовжуватися ще протягом десятків років. Нині спостерігаємо завершення першого етапу цього процесу, що характеризується певним тимчасовим від-

ступом проісламських сил, контрнаступом «асабіїв» у її суперництві з «уммою», представником якої є «Брати-мусульмани» та відсторонений унаслідок військового перевороту президент Єгипту М. Мурсі.

Нинішні драматичні події в Єгипті, на нашу думку, повинні привести політичні партії та рухи поміркованого ісламу, як і їхніх лідерів, до глибокого осмислення набутого практичного досвіду, засвоєння та врахування останніх уроків і підштовхнути їх до подальшої модернізації своїх програм, принципів діяльності та форм активної участі в сучасному політичному житті країн.

«Арабське пробудження» вже сьогодні має великий вплив на Африканський континент. Це значною мірою пов'язано зі швидким розповсюдженням ісламу в країнах, що межують із арабським ареалом, передусім Західній Африці. Іслам у державах Тропічної Африки, так званої Субсахарської Африки, на сьогодні фактично виокремився в автономну даність, яка набуває своїх особливих рис і відмінностей. Однак найголовнішим впливом «Арабського пробудження», «Арабської весни» стане очікувана «Африканська весна» – тобто феномен виходу Африканського континенту на передові рубежі розвитку людства. У першій половині ХХІ ст. цей континент може стати таким, що найшвидше розвивається. До 2050 р. його населення збільшиться з 1 млрд. людей до 2 млрд., відповідно у 2 рази збільшиться й ринок збуту.

Зазначимо, що сьогодні боротьба за ринки збуту Африки, її колосальні сировинні ресурси досягла нечуваної гостроти. Якщо буквально вчора вперед вирвався Китай, то сьогодні йому наступають на п'яті США та Євросоюз.

Фактично, лише Україна випадає з цього змагання, розриваючись немов той буриданів віслик між надуманою дилемою – Євросоюз чи Митний союз, реально втрачаючи навіть ті позиції та здобутки, які були раніше.

На нашу думку, передусім потрібно ввести Африканський континент у наш загальноукраїнський науково-аналітичний простір. Доки в Україні не з'явиться своя достатньо серйозна і кваліфікована африканіс-

тика, годі сподіватися на позитивні зрушення. Причому існує активний попит на соціально-економічні та соціально-політичні її спеціалізації. Донині в Україні існують лише окремі локальні осередки африканістики в Інституті міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка, Інституті світової економіки і міжнародних відносин НАН України та ще в деяких місцях. Фактично, йдеться лише про окремих фахівців, а не спеціальні структури. Тому, скажімо, не бачимо жодної серйозної аналітичної доповіді щодо нашого співробітництва з Африканським континентом для вищого керівництва країни. Відтак, якщо науковці не донесли важливість і актуальність африканської теми для вищого керівництва України, то дуже важко зрушити питання з нинішньої точки замерзання.

За таких умов особливе значення має активна робота громадських, неурядових організацій, і серед них – «Африканська рада в Україні», «Центр Українсько-Африканських досліджень» та інших, які чималою мірою здатні компенсувати нерозвиненість української офіційної африканістики, надати серйозну допомогу її подальшому розвитку, сформуванню в українському суспільстві усвідомлення важливості африканської проблематики.

Гадаємо, що сьогодні можемо висунути таку ініціативу – запропонувати Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України спільно з керівництвом Національної академії наук України, Національної академії України замовити аналі-

тичну доповідь «Проблеми та перспективи розвитку економічного співробітництва України з країнами Африканського континенту». Для її належної підготовки провести організаційну та науково-методичну підготовку, створити авторський колектив, визначити його керівників, терміни виконання. Підготовка такої доповіді має бути для відповідних наукових підрозділів справою першочергового значення. При цьому буде вкрай важливим забезпечити тісний взаємозв'язок науковців із практичними працівниками МЗС України, іншими міністерствами та відомствами, Українським національним комітетом Міжнародної торгової палати, бізнесовими колами, громадськими організаціями.

Думається, що підготовка, презентація та інформаційний супровід вказаної аналітичної доповіді стане тією базою, що дозволить надати серйозного поштовху розвитку економічного співробітництва України з країнами Африканського континенту.

Список використаних джерел:

1. Україна повертається на ринки Африки, Азії і Латинської Америки // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/25006784.html>.
2. Швед В. Цивілізаційно-культурний зміст «арабської весни» та головні особливості її сучасного етапу // Антологія творчих досягнень. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. – 2012. – Вип. 6. – 249 с.
3. Круглий стіл: Український і африканський бізнес не розуміють один одного // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uita.ua/uk/news/Ukraine/2013/04/29/19344>.

АНОТАЦІЯ

До серйозних змін належить так званий «африканський прорив», за якого внаслідок швидких темпів економічного зростання країн континенту Африка здатна стати новим «локомотивом» зростання світової економіки, замінивши в цій ролі Китай та Індію [1]. Такий висновок було озвучено в доповіді МВФ. За оцінками її авторів, у поточному році економіка африканських країн зростає на 5,6 %, у наступному – на 6,1 %. Причому, якщо у 2013 р. у 19 з 45 держав Африки на південь від Сахари економічне зростання перевищить 6 %, то вже у 2014 р. – у 24 країнах.

Ключові слова: Африканський континент, Міжнародна торгова палата, Митний союз, Африка, Україна

АННОТАЦИЯ

К серьезным изменениям относится так называемый «африканский прорыв», при котором вследствие быстрых темпов экономического роста стран континента Африка способна стать новым «локомотивом» роста мировой экономики, заменив в этой роли Китай и Индию [1]. Такой вывод был озвучен в докладе МВФ. По оценкам его авторов, в текущем году экономика африканских стран вырастет на 5,6 %, в следующем – на 6,1 %. Причем, если в 2013 г. в 19 из 45 государств Африки южнее Сахары экономический рост превысит 6 %, то уже в 2014 г. – в 24 странах.

Ключевые слова: Африканский континент, Международная торговая палата, Таможенный союз, Африка, Украина

Діалог цивілізацій і діалог держав у ХХІ столітті: історія, політичні дилеми, дипломатія

УДК 32(327):94

Рецензія на книгу:

Бажанов Е.П., Бажанова Н.Е. Диалог и столкновение цивилизаций: научное издание / Е.П. Бажанов, Н.Е. Бажанова. – М.: Издательство «Весь Мир», 2013. – 272 с.

Bazhanov Evgeniy P., Bazhanova Natalia E. The Clash and the Dialogue of Civilizations / E.P. Bazhanov, N.E. Bazhanova. – Moscow: Izdatelstvo Ves Mir, 2013. – 272 p.

Вячеслав ЦИВАТИЙ,
перший проректор
Дипломатичної академії
України при МЗС, кандидат
історичних наук, доцент
кафедри дипломатичної та
консульської служби,
заслужений працівник освіти
України

Особистий науковий інтерес та й службовий обов'язок спонукають мене бути в курсі сучасних наукових видань у царині дипломатії, зовнішньої політики та міжнародних відносин, і серед широкого їх розмаїття шукати на книжкових просторах держав світу найцікавіше та найкраще, покладаючись як на власні критерії, так і враховуючи інтереси читачів, слухачів і студентів.

Рецензована книга двох авторів – Є.П. Бажанова і Н.Є. Бажанової, являє собою збірку наукових і

науково-популярних статей, опублікованих протягом 2011-2012 рр. у провідних виданнях світу, а також тих, що публікуються в цій збірці вперше. Збірка присвячена актуальним питанням історії, теорії та практики дипломатії провідних держав світу, а також наріжним, вузловим проблемам міжнародних відносин і зовнішньої політики, внутрішнього стану, економіки, культури та побуту Російської Федерації, США, країн Європи, Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького та Середнього Сходу, Африки тощо.

Книга складається з окремих статей, у яких виклад матеріалу ведеться від імені одного автора. Цей прийом застосовано навмисно, з метою зручності викладу матеріалу, а насправді до підготовки кожної статті наукового збірника доклали свої зусилля два автори:

Бажанов Євген Петрович, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки Російської Федерації, ректор Дипломатичної академії МЗС Російської Федерації та Бажанова Наталія Євгенівна, доктор економічних наук, професор.

Запропонована структура книги є в цілому науково аргументованою і дає змогу виокремити вузлові питання досліджуваної теми. Практично всі розділи, а їх сім, мають проблемний характер, а дослідження й розкриття їх змісту відзначається досить високим ступенем новизни, оригінальним баченням, оцінкою багатьох історичних і сучасних фактів політичного й дипломатичного буття.

Проблематика взаємодії цивілізацій найбільш пов'язана з працями Самуеля Гантінгтона. Зазначимо, що він у своїх судженнях не був настіль-

ки категоричним, як часто це інтерпретують, і зовсім не вважав, що катастрофічні цивілізаційні конфлікти – неминучість. В останні два десятиріччя багато хто пророкував швидке і жакливе *clash of civilizations*. У своїй же праці Євген Петрович і Наталія Євгенівна Бажанови показали не лише труднощі, а й можливості плідного цивілізаційного діалогу та співпраці, шляхи реалізації та вирішення міжцивілізаційних проблем. У сфері їх уваги практично всі найбільш актуальні аспекти теми, винесеної в назву книги: «Діалог і зіткнення цивілізацій». – М., 2013.

Рецензована праця спирається насамперед на результати багаторічного наукового, життєвого й дипломатичного досвіду авторів дослідження та вивчення архівних матеріалів, на значну й оригінальну джерельну базу. Зокрема, досконале воло-

ділля авторами методами джерелознавчого аналізу документів дало змогу опрацювати широкий комплекс документальних матеріалів і подати власне культурно-цивілізаційне сприйняття світу в його багатоманітності. На сьогодні більшість дослідників визнають різноманітність сучасного світу, що оновлюється, багатоманітність цивілізацій та субцивілізацій. Водночас, коли йдеться про критерії їх класифікації, починаються наукові дискусії. Дійсно науковий підхід вимагає багатовимірності в ретроспективній і перспективній оцінці всесвітньо-історичних процесів. Лише так можна досягнути мети і спрямувати цивілізаційні процеси не на зіткнення, а на інтеграцію соціумів і міжкультурне співробітництво.

Книга читається легко, мова авторів вільна, невимущена і водночас добірна: кожне слово акумулює саме те, єдино правильне значення, що в результаті й створює позитивний настрій книги. Заслугує на увагу ретельна розробка структури книги, яка зберігає логічну послідов-

ність і комплексність викладення матеріалу як на рівні роботи в цілому, так і в межах кожного окремого розділу. Розділи книги тематично розподілені за проблемно-хронологічним методом і присвячені питанням цивілізаційного розвитку, тенденціям глобалізаційного розвитку та політичній глобалістиці, дипломатії, надбанням світової культури, проблемам міжнародної економіки та економіці регіонів, окремим державам і регіонам у цілому тощо.

Ця книга про дійсність сьогодення, труднощі, можливості та перспективи плідного міжцивілізаційного діалогу. Авторі намагаються віднайти ціннісно-сміслові обрії сучасних цивілізацій за нових екзистенційних умов і політико-глобалізаційних орієнтирів. При цьому варто зазначити, що методологічні виміри політичної науки й політичної практики на сьогодні позначені певним компромісом між інтуїтивно-логічним і аналітико-прикладним підходами, і як зазначають у передмові автори дослідження, «... у межах нашого сучасного світу пред-

ставники різних цивілізацій не стільки стикаються, скільки співробітничують».

Представлене видання – це більше ніж збірка наукових статей, це миттєвості нашого життя у вирі світової політики. Читач відчуває постійне емоційне та інтелектуальне навантаження і вступає в діалог цивілізацій, пропускаючи через свою свідомість авторські підходи до головних проблем, яким присвячено передмову та 55 різнопланових статей. А це і є найважливішим критерієм гарної книги, від знайомства з якою отримуєш особливий ментальний стан свого повсякденно буття та коли не покидають питання, які наразі ти знайшов для себе в цій книзі, які актуалізувалися у свідомості, потребуючи від тебе постійного пошуку вичерпних відповідей.

Свою позицію автори зазначають у передмові: вони не згодні з темою про зростаючу загрозу зіткнення цивілізацій, яка в останнє десятиріччя мусується в суспільно-політичних колах багатьох країн. Дослідники справедливо стверджують, що «цивілізації не лише стикаються, а й усе більш інтенсивно взаємодіють і навіть інтегруються в сучасному світі, що глобалізується... Людство на сьогодні поділяється в першу чергу не на цивілізації, а на національні держави..., які діють у відповідності зі своїми інтересами, які є комплексними, багатогранними, різноманітними і далеко не завжди співпадають з цивілізаційними, регіональними та іншими векторами» (с. 9).

Дослідження є багато в чому новаторським як за постановкою проблеми, так і за змістом і актуальністю порушених питань, вирішення яких має не тільки наукове, методичне, навчальне, а й практичне значення.

Рекомендуємо нашим читачам цю нову захоплюючу книгу та сподіваємося, що вона зацікавить їх, а студентам-міжнародникам і слухачам Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України допоможе в засвоєнні початкових курсів «Компаративна історія, теорія і практика дипломатії», «Дипломатія іноземних держав», «Політологія міжнародних відносин», «Світова дипломатія: історія і сучасність», «Регіоназнавство і країнознавство», «Міжкультурне спілкування» тощо.

Завдяки багатому конкретно-історичному фактажу, авторській концепції проф. Є.П. Бажанова і Н.Є. Бажанової та важливим науковим узагальненням рецензована книга є суттєвим і предметним внеском у розвиток сучасної наукової концепції моделей дипломатії та сучасного політичного світоустрою.

На сторінках 267-269 книги допитливий читач знайде список основних наукових праць авторів цієї наукової розвідки, через ознайомлення з якими зможе продовжити як міжцивілізаційний діалог, так і діалог з авторами.

Хочеться сподіватися, що ця книга стане корисною знахідкою для майбутніх дипломатів і політиків, яким вона й адресована в першу чергу.

Молоді має бути надане слово

Одним із головних заходів, проведених під час головування України в ОБСЄ, став дитячо-юнацький саміт Організації з безпеки та співпраці в Європі, який відбувся цього літа в Міжнародному дитячому центрі «Артек» (Україна).

Проведення саміту було підтримано Президентом України Віктором Януковичем і Кабінетом Міністрів України. Діючий голова ОБСЄ, Міністр закордонних справ України Леонід Кожара звернувся до міністрів закордонних справ держав-учасниць Організації, її азіатських і середземноморських партнерів із пропозицією про участь дитячих делегацій у саміті.

Саміт зібрав у «Артеку» 600 дітей із 60 країн-членів ОБСЄ і країн-партнерів, зокрема Андорри, Ірландії, Іспанії, Словаччини, Кореї, Сенегалу, які приїхали на Міжнародний дитячий фестиваль «Змінимо світ на краще!» Мета заходу – просування толерантності та позицій недискримінації, мирного розвитку та дружби, а також розповсюдження серед дітей і молоді знань про діяльність ОБСЄ.

Гостями саміту стали Міністр закордонних справ України Леонід Кожара, Міністр соціальної політики України Наталія Королевська, Генеральний секретар ОБСЄ Ламберто Дзанньєр.

Відкриваючи саміт, Леонід Кожара зауважив: «Ми впевнені, що залучення молоді складе додану вартість для ОБСЄ у контексті

досягнення цілей і завдань організації. Молоді має бути надане слово. Їй відводиться важлива роль у протидії проявам дискримінації та просування взаємоповаги та взаєморозуміння».

Надію на продовження цієї ініціативи в майбутньому підтримала Міністр соціальної політики України Наталія Королевська: «Артек» – унікальне місце, це символічно, що такий захід проходить саме тут».

Необхідні кроки ОБСЄ з просування безпечного діалогу окреслив у своєму виступі перед артеківцями Генеральний директор ОБСЄ Ламберто Дзанньєр. Він сказав: «Молоді люди мають бути залучені

до діалогу, оскільки обговорення питань безпеки сьогодні визначає їхнє майбутнє завтра. Політика, яку ми провадимо, повинна враховувати та поважати відмінності між нами».

У дні артеківського саміту підлітки з 60 країн обговорювали найважливіші

питання сучасного світу в ході зустрічей і дискусій. Робота проходила в трьох напрямках: екологія (збереження навколишнього середовища заради майбутнього), конфліктологія та роль молоді у вирішенні конфліктів, інформація та Інтернет.

У день завершення самі-

ту, 1 серпня, було підписано Звернення молоді 60 країн до ОБСЄ, глав держав і міжнародних організацій з метою об'єднання зусиль дорослих і дітей у побудові світової спільноти, заснованої на безпеці та інтеграції, толерантності, повазі та співпраці.

Того ж дня відбулася й церемонія символічної передачі естафети головування в ОБСЄ від дитячої делегації України, яка головує цьогогоріч у ОБСЄ, дитячій делегації Швейцарії – країні, яка головуватиме в ОБСЄ протягом 2014 року.

Дитячо-юнацький саміт ОБСЄ проходив у «Артеку» в рамках Міжнародного дитячого фестивалю «Змінимо світ на краще!» Його організатором протягом 15 років є Всеукраїнський благодійний фонд надії та добра, головою якого є Валентина Довженко.

ГДІП застосовує заходи безпеки та енергозаощадження (принцип дії системи сніготанення)

Одним із головних завдань Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв у період підготовки до зими є забезпечення належного технічного обслуговування будівель посольств та інших приміщень, які входять до числа об'єктів постійної уваги наших фахівців. Зокрема, ними розроблена система сніготанення. Принцип її досить простий: на даху встановлюють нагрівальний кабель, роботу якого контролюють температур-

ні датчики та датчики вологості. Ці прилади «зчитують» і передають на терморегулятор показники, на підставі яких нагрівальний кабель автоматично вмикається, виділяючи тепло, і тим самим забезпечує сніготанення. У потрібний момент він автоматично вимикається.

Таким чином, система сніготанення й антиобмерзання є енергозберігаючою технологією, що дуже важливо в реалізації впровадження енергоефективних приладів та обладнання.

Крім того, захист покрівлі за технологією сніготанення виключає витрати на антиобмерзлювачі та прибирання снігу. Потужність антиобмерзлювачів, розроблених за технологією сніготанення, є цілком

достатньою для застосування у кліматичних умовах України, де нормативом потужності таких систем є 300 Вт/м².

Застосування технології сніготанення й антиобмерзання забезпечує, насамперед, безпеку людей і транспорту в період снігопадів або весняної крапелі. Такий захист особливо

актуальний при щільній забудові міста. Наприклад, для історичних районів Києва характерне поєднання багатоповерхової забудови з вузькими вулицями та неширокими тротуарами, які стають небезпечними в зимовий і весняний періоди активного сніготанення й утворення бурульок.

Силами ДП «ГДІП» за власні кошти облаштовано системи сніготанення відповідної площі на таких будинках:

1.	Посольство Арабської Республіки Єгипет на вул. Обсерваторній, 19	417,2 м ²
2.	Посольство Румунії на вул. М. Коцюбинського, 8	487 м ²
3.	Консульський відділ Республіки Польща на вул. Б. Хмельницького, 60	309,7 м ²
4.	Посольство Латвійської Республіки на вул. І. Мазепи, 6-б	800 м ²
5.	Комплекс споруд, де розміщуються дирекція «Рембудексплуатація» та низка дипломатичних установ на вул. Стрілецькій, 12-16	1138 м ²
6.	Резиденція Посла Республіки Індія на вул. Ярославів Вал, 3	279 м ²

До кінця року планується виконати відповідні роботи на таких об'єктах:

1.	Будинок головного офісу ДП «ГДІП» на вул. О. Гончара, 84	555 м ²
2.	Будинок, у якому розташовані дирекція «Інп-редкадри» ГДІП і низка дипломатичних установ, на вул. Артема, 51/50	490 м ²
3.	Будинок, у якому розміщуються дипломатичні представництва, на вул. І. Федорова, 12	692,1 м ²
4.	Посольство Китайської Народної Республіки на вул. М. Грушевського, 32	812 м ²

Матеріал підготовлено за інформацією ГДІП

Можливі ризики для ЄС та Ірану в контексті енергетичної безпеки

УДК 327:94

Олександр КАЛІНЧУК,
слухач II курсу
Дипломатичної академії
України при МЗС

У зв'язку із суперечками навколо іранської ядерної програми 27 липня 2010 р. Рада ЄС затвердила Постанову 423/2007, у якій були проголошені обмежувачі санкції щодо Ісламської Республіки Іран. Вони вводилися в односторонньому порядку на додаток до вже існуючих американських обмежень, які беруть початок ще в 1979 р., і стали, за твердженням експертів, найбільш жорсткими, що коли-небудь застосовувалися до будь-якої з країн.

Так ЄС увів обмеження для Ірану в зовнішній торгівлі, фінансовій сфері, встановив заборону на страхування та перестраховування європейськими страховими компаніями самої держави та іранського бізнесу. Головне – упроваджено обмеження в енергетичному секторі.

Також відзначено, що цим документом Європа вкотре продемонструвала єдність дій із США у сфері зовнішньої політики.

Засідання Ради ЄС, що відбулося в Брюсселі 21 грудня 2012 р., завершилося прийняттям Постанови

18027/12 і черговим посиленням санкцій. З моменту вступу в дію документа, обмеження введено на «...ключові види устаткування або технології для сектору іранської нафти, природного газу, нафтохімічної сфери та програмного забезпечення для промислового виробництва».

Постає запитання, навіщо ЄС, що є одним із основних світових імпортерів енергоресурсів і другим у світі після США споживачем нафти, добровільно відмовляється від послуг країни, яка володіє одними з найбільших запасів газу та нафти у світі?

За даними ЦРУ на 2010 р. Іран мав у розпорядженні 16 % світових запасів природного газу та близько 10 % світових запасів нафти.

Викликає сумнів і спроможність ЄС дозволити собі модель, аналогічну США: коли країна володіє достатньо великими власними запасами енергоресурсів, веде їх активну розробку та має значні досягнення у видобутку сланцевих газів.

Звернемо увагу на основні зацікавлені сторони конфлікту та їхнє місце в енергозабезпеченні Європейського Союзу. Перш за все, це країни так званіх аравійських монархій, що втілюють єдиний вектор, спрямований проти Ірану. Головна причина – виведення з боротьби конкурента-постачальника енергоресурсів регіону, а також – регіональне політичне домінування, зменшення

Summary

The article under consideration deals with the situation that occurred with the EU decision to impose the restrictive sanctions towards the Islamic Republic of Iran, as the certain reaction on the development of its nuclear programme. It is also focused on the analysis of the regional and world participants of confrontation and provided their interests and attitude.

Key words: energy security, Iran's nuclear program, restrictive sanctions, energy, European Union, Islamic Republic of Iran.

іранського впливу на власні шіїтські громади тощо.

За даними СЕВР, спостерігається помітне зростання нафтогазового експорту зі згадуваних країн на фоні зменшення потужностей Ірану (рис.1).

Поміж цих країн слід виокремити «рупор Арабської весни» – Катар. Частка ЄС у експорті скрапленого газу з Катару піднялася у 2010 р. до 32 %. Це – ще одна причина для Дохи так опікуватися «революційними» подіями в Північній Африці, яка була одним із пріоритетних напрямів експорту енергоресурсів до ЄС.

Явним конкурентом у загальносвітовій ситуації для сунітських правлячих династій постає Росія. За даними Міжнародного енергетичного агентства, остання у 2010 р. обійшла

Саудівську Аравію за обсягами видобутку нафти, ставши виробником номер один у всьому світі: Росія – 502 млн. т; Саудівська Аравія – 471 млн. т.

Окрім того, РФ залишається дуже важливим торговим партнером для ЄС, особливо у зв'язку з експортом енергоресурсів. У 2010 р. на експорт мінерального палива з Росії до Євросоюзу припадало 75 % загального обсягу, а це – 120 млрд. євро.

Основним імпортером російського газу була і залишається Німеччина. На 2010 р. енергетичний баланс ФРН складається із 36 % споживання нафти, 24 % газу, 23 % вугілля; також 10 % припадає на атомну енергетику, 1,2 % – на гідроенергетику; 6 % – на альтернативні джерела. Крім того, останніми рока-

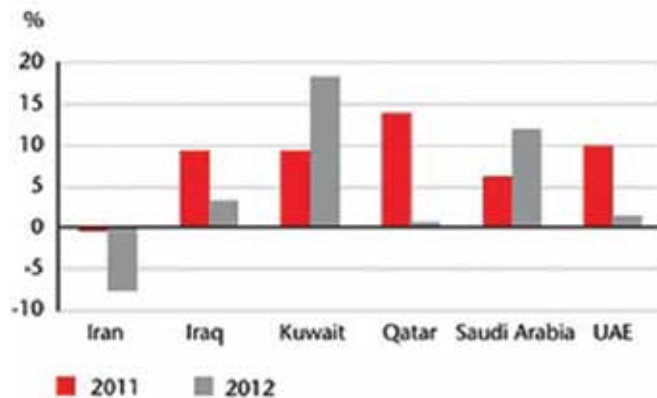

Рис. 1. Зміна обсягу виробництва нафти по країнах Близького та Середнього Сходу за 2011 та 1-й квартал 2012 р., відсотків на рік.
За даними СЕВР

The Major Exports Partners				The Major Imports Partners			
Rk.	Partners	Mio euro	%	Rk.	Partners	Mio euro	%
Extra EU27				Extra EU27			
1 531 122,0 100,0%				1 683 931,0 100,0%			
1	United States	260 566,8	17,0%	1	China	292 070,9	17,3%
2	China	136 216,9	8,9%	2	Russia	198 178,2	11,8%
3	Switzerland	121 690,6	7,9%	3	United States	184 141,2	10,9%
4	Russia	108 448,9	7,1%	4	Norway	93 528,7	5,6%
5	Turkey	72 587,6	4,7%	5	Switzerland	91 204,1	5,4%
30	Iran	10 488,9	0,7%	23	Iran	15 887,6	0,9%

Рис. 2. Торговельний обіг між ЄС та ІРІ за 2011 рік. За даними EUROSTAT

ми чітко спостерігається відхід від використання атомної енергетики та перехід теплових станцій із вугілля на газ. Окремим пунктом є альтернативна енергетика, питому вагу якої з часом планується збільшити до 20 %. Проте очевидним залишається факт: збільшення обсягів виробництва енергії вимагатиме збільшення постачання газу. Імовірно, що саме тому Німеччина зацікавлена у будівництві північного газового потоку.

Примітним фактом є й те, що, незважаючи на гучну риторику Москви, зокрема, заяви глави МЗС Росії Сергія Лаврова про те, що «односторонні санкції низки держав проти Ірану не сприяють вирішенню іранської ядерної проблеми, а спрямовані лише на удушення економіки цієї країни», реальної підтримки від Кремля Тегеран поки що не отримав. Більше того, Росія разом із Великою Британією, Францією, США, Китаєм і Німеччиною брала участь у підготовці четвертої та поки що останньої резолюції ООН щодо Ірану.

Суперниками РФ у експорті енергоресурсів на європейському напрямі є країни Північної Африки та Латинської Америки. Меншою мірою це стосується ІРІ. Іранський експорт енергоресурсів конкурує в напрямі Індії та країні АТР.

Потужними конкурента-

ми Росії в цьому питанні також виступають представники каспійського басейну, партнери по Nabucco – Туркменістан та Азербайджан, які по магістральному газопроводу доправляють свій газ до країн ЄС. Насамперед, в Австрію та Німеччину. Слід також виділити одного з головних гравців у регіоні – Туреччину, яка є учасником проекту TANAP (Трансатолійський газопровід) і також транспортуватиме азербайджанський газ. Казахстан, швидше за все, не долучатиметься до проекту, з очевидної причини – гри на російському боці. Однак усі перераховані країни, окрім боротьби за експортну частку мінерального палива, переслідують ще й особисті цілі та погляди на роль Ірану в регіоні.

Південна Африка та Єгипет були найпривабливішим місцем для зовнішніх інвестицій ЄС. І насамперед – для Франції та Великої Британії, частка інвестицій яких є найбільшою. Лівія та Алжир як основні експортери енергоресурсів, очолили список африканських постачальників. Пів-

денна Африка, завдяки своїм мінеральним ресурсам, була в цьому списку третьою. Однак події «Арабської весни» внесли свої корективи та поступово можуть суттєво перестроювати ринок. Разом із тим, Європа має власні поклади, зокрема норвезький газ.

Слід урахувати також помітні успіхи ЄС у розробленні відновлювальних джерел енергії та популярну нині тему сланцевого газу.

Здавалося б, для Європи Іран був далеко не останнім торговим партнером. Проте показники минулого року (ІРІ посідає по експорту до ЄС 30-у і по імпорту 23-ю позицію) свідчать про те, що завдяки накопиченим запасам енергосировини, альтернативним постачальникам та альтернативним видам енергії, ЄС може вільно почуватися й без іранської нафти та газу (рис. 2).

Однак те, що характерне для США, не обов'язково спрацює в ЄС. Адже сам по собі Європейський Союз є дуже неоднорідним утворенням. Можливо, для Німеччини, Великої Британії, Франції та інших заможних держав-членів розрив з ІРІ і не призведе до вагомих негативних наслідків, однак для таких країн, як Іспанія та Італія цей крок може бути відчутним, а для Греції – критичним, оскільки країна отримувала 35 % нафти саме з

ІРІ та на додаток мала на її купівлю необмежений кредит. Уведення ембарго на іранську нафту, замороження проекту трубопроводу Бургас – Александрополіс, що постачав би нафту з Росії в обхід Туреччини, та економічна криза всередині країни можуть призвести до неочікуваних наслідків. Як підсумок – усе більша кількість громадян Греції налаштована на вихід із ЄС. Це, безумовно, вплине на загальний стан останнього і може призвести до ефекту «доміно», коли інші країни-члени під впливом своїх громадян забажають піти на такий же радикальний крок.

Для Ірану ж Євросоюз був одним із п'яти найбільш важливих партнерів (рис. 3) і на 2010 р. очолював списки країн-експортерів (майже одна п'ята імпорту нафти), поміж яких Китай, Японія, Індія й Туреччина. У великих обсягах споживає іранську нафту Південна Корея.

Пріоритетним у експорті Ірану до Європи є паливо та продукція гірничодобувної промисловості (рис. 4), що досягли на 2011 р. 14 725 млн євро. Втрата такого важливого торгового партнера, як ЄС, зниження інвестицій і санкції вже завдають серйозного удару по економіці ІРІ. Тому логічним для Тегерану є пошук можливостей розширення економічних відносин зі східними партнерами, перш за

IRAN'S TRADE WITH MAIN PARTNERS (2010)											
The Major Imports Partners				The Major Export Partners				The Major Trade Partners			
Rk.	Partners	Mio euro	%	Rk.	Partners	Mio euro	%	Rk.	Partners	Mio euro	%
World (all countries)				World (all countries)				World (all countries)			
49 902,3 100,0%				73 185,7 100,0%				123 087,9 100,0%			
1	United Arab Emirates	16 949,1	34,0%	1	EU27	13 028,8	17,8%	1	EU27	23 767,5	19,3%
2	EU27	10 738,6	21,5%	2	China	12 527,1	17,1%	2	United Arab Emirates	17 606,8	14,3%
3	China	4 336,9	8,7%	3	Japan	7 640,7	10,4%	3	China	16 864,0	13,7%
4	Turkey	2 875,8	5,8%	4	India	7 612,2	10,4%	4	India	8 946,6	7,3%
5	South Korea	2 788,7	5,6%	5	Turkey	5 264,7	7,2%	5	Japan	8 810,9	7,2%

Рис. 3. Торговельний обіг між ІРІ та головними партнерами за 2010 рік. За даними EUROSTAT

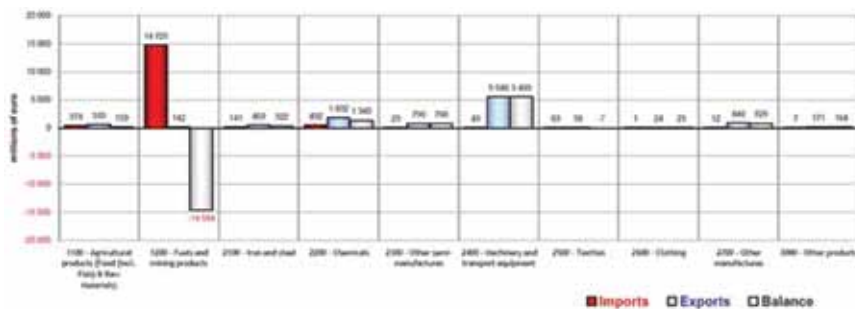

Рис. 4. Торговельний обіг за видами продукції між ІРІ та ЄС за 2010 рік. За даними EUROSTAT

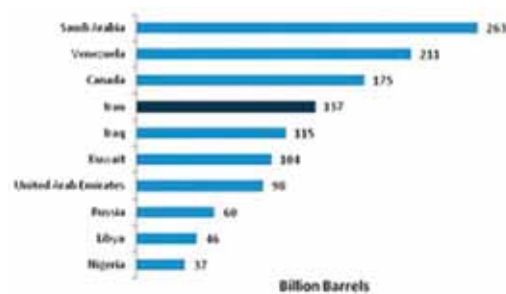

Рис. 5. Найбільші світові родовища нафти на січень 2011 року. За даними американського журналу «Нафта і газ»

все – КНР.

Отже, у будь-якому разі, допоки у Ісламської Республіки залишається відкритим шлях на схід, санкції не запрацюють повною мірою. Тож до колапсу в іранській економіці найближчим часом не дійде. Однак наслідки, як-то: інфляція, падіння життєвого рівня тощо – можуть спровокувати виступи невдоволених усередині країни.

Утім, деякі експерти вважають, що Іран має в рукаві ще одну козирну карту – Ормузьку затоку. Керівництво ІРІ погрожує перекрити її, а це головний транспортний коридор,

через який експортується нафта з Перської затоки. У такому разі Ірану самому потрібно буде перестати користуватися цим коридором, що може стати болісним явищем, особливо на фоні загальної картини обмежень. Тому такий варіант є малоімовірним.

Ситуація навколо Ірану викликає багато питань, не всі з яких є очевидними наразі.

Тим часом ситуація продовжує змінюватися не на користь Тегерану. Перед керівництвом ІРІ постає проблема виснаження родовищ, насамперед, нафти. Крім того, очевид-

ною є проблема забезпечення енергоресурсами зростаючих потреб внутрішнього ринку на фоні залежності від їх експорту.

За даними Міжнародного енергетичного агентства, іранський видобуток нафти знизився в першій половині 2012 р. приблизно на 7 % (рис. 6). Зменшуються інвестиції (зокрема, у житлове будівництво) як під впливом політичної невизначеності, так і через уповільнення економічного зростання загалом. Таким чином, незважаючи на високі ціни на нафту, економічне зростання ІРІ в найближчому майбутньому навряд чи буде швидким.

Список використаних джерел
1. Council of the European Union. Documents. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/134544.pdf.

2. Eurostat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/international_trade/publications/monthly_bulletin/monthly_bulletins_2010/.

3. Uniting Energy Nations of the World. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theogm.com/2013/04/04/ghg-emissions-canadian-oil-sands-industry/>.

4. Газпром нефть. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.gazprom-neft.ru/analyst-center/>.

5. Centre for Economics and Business Research. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icaew.com/~media/Files/About-ICAEW/What-we-do/economic-insight/middle-east-economic-insight-august-2011.pdf>.

АННОТАЦІЯ

В статті проаналізована ситуація, яка склалася в результаті прийняття рішення ЄС наложити обмежуючі санкції в отношении Ісламської Республіки Іран, як реакцію на розвиток ядерної програми. Особливу увагу приділено визначенню регіональних і світових учасників протистояння, охарактеризовано їх позиції і мотиви.

Ключевые слова: энергетическая безопасность, иранская ядерная программа, ограничивающие санкции, энергоресурсы, Европейский Союз, Исламская Республика Иран.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано ситуацію, яка склалася довкола рішення ЄС накласти обмежуючі санкції щодо Ісламської Республіки Іран, як реакцію на розбудову нею ядерної програми. Особливу увагу приділено визначенню регіональних і світових учасників протистояння, окреслено їх позиції та мотиви.

Ключові слова: енергетична безпека, іранська ядерна програма, обмежуючі санкції, енергоресурси, Європейський Союз, Ісламська Республіка Іран.

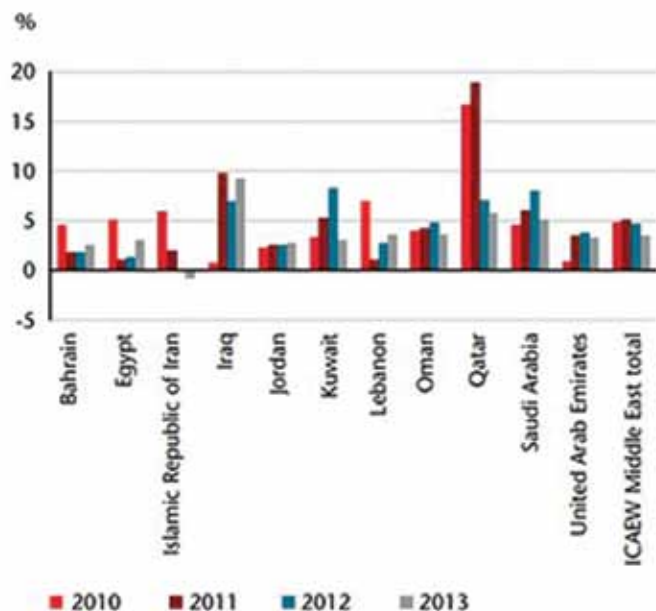

Рис. 6. Короткостроковий прогноз СЕВР щорічного ВВП країн у відсотках для країн Близького та Середнього Сходу

Європарламент підтримав бюджет ЄС на 2014-2020 роки

Європейський Парламент 19 листопада проголосував за підтримку Рамкового багаторічного бюджету ЄС на 2014-2020 роки.

Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу назвав цей день «чудовим для Європи». «Наш сучасний, орієнтований на майбутнє бюджет здатен при-

нести реальну користь життю людей», – підкреслив Баррозу. За його словами, документ зможе «зміцнити і підтримати відновлення», а також «прокласти шлях виходу із кризи».

«Цей документ допоможе кожній родині по всій Європі», – відзначив Президент Європейської Комісії.

Януш Левандовський (Єврокомісар з бюджету і фінансового планування) зазначив, що згода стосовно бюджету – це «найкраще послання, яке Європа може надіслати своїм громадянам за кілька місяців до наступних європейських виборів».

«У наступні сім років будуть кошти для інвести-

цій у економічне зростання, дослідження, освіту, у допомогу безробітній молоді, а також гуманітарну допомогу», – підкреслив Левандовський.

Рамковий багаторічний бюджет ЄС на 2014-2020 роки передбачає до 960 млрд. євро надходжень і 908,4 млрд. євро виплат.

Європейці вірять у позитивний вплив науки і технологій на суспільство

77% європейців вважають, що наука і технології справляють позитивний вплив на суспільство. Про це йдеться у дослідженні Евробарометра (європейської служби виявлення громадської думки), оприлюдненому 14 листопада цього року.

Водночас багато європейців стурбовані через ризики

– зокрема, стосовно людського здоров'я або довкілля, які несуть суспільству нові технології. Саме через це більшість громадян хочуть, аби дослідження проводилися з особливою увагою до етичних принципів (76% європейців підтримують це прагнення), гендерних питань (84%) та сус-

пільного діалогу (55%).

Також понад половина європейців (53%) цікавляться подіями, що відбуваються у світі науки і технологій. 65% громадян дізнаються про них із телебачення, 33% отримують необхідну інформацію з журналів, 32% – з Інтернету.

Окрім того, майже поло-

вина європейців (47%) вивчали дисципліни, які стосуються науки і технологій у школі, університеті або коледжі.

Дослідження проводилося у 27-и країнах-членах ЄС із 26 квітня по 14 травня 2013 року. Усього було опитано 27,563 людини.

Delegation Ukraine EU News

ЧИТАЙ

УКР

РУС

ENG

ДУМАЙ,
ДІЙ!

ОНЛАЙН-ПЕРЕДПЛАТА НА САЙТІ: day.kiev.ua

Надзвичайний і Повноважний Посол Фінляндії в Україні Ар'я Макконен: «Образ України в усій її красі»

У XV Міжнародному фотоконкурсі газети «День» взяло участь 2677 унікальних світлин від 290 фотографів. Гран-прі конкурсу, за оцінкою журі, здобув Євген Малолетка за роботу з гуцульського весілля «Портрет на тлі гір».

Високу оцінку представленим роботам дала Надзвичайний і Повноважний Посол Фінляндії в Україні Ар'я Макконен: «Виставка чарівна. Можна побачити різні частини України та різні верстви українського населення. На фото зображені молодь і люди старшого віку; як бідні, так і багаті українці. Тут є віру-

ючі та відомі політики. Тож коли дивитися на знімки, можна побачити образ України в усій її красі».

Досить цікаво тематично представлена палітра міжнародного життя планети. На цьому розвороті ми публікуємо роботи учасників фотоконкурсу: Василя Артюшенка, Анни Корбут, Євгена Малолетки, Андрія Нестеренка, Романа Пилипія, Сергія Полежаки, Мстислава Чернова, Олени Шовкопляс.

Після закриття конкурсної експозиції в Києві, виставка подорожуватиме містами України.

Інформація «З.С.»

